

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

**M.S. I.-II. YY'DA KÜÇÜK ASYA'DAKİ ATLETİK AGONLARDA SPORCU
HAREKETLİLİĞİ**

Yaşar İsmet DEMİRÖZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nurşah ŞENGÜL

Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

M.S. I.-II. YY'DA KÜÇÜK ASYA'DAKİ
ATLETİK AGONLARDA SPORCU
HAREKETLİLİĞİ

Yaşar İsmet DEMİRÖZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nurşah ŞENGÜL

Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yaşar İsmet DEMİRÖZ'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye (Danışmanı) :

Üye :

Tez Başlığı: M.S. I.-II. Yüzyıl'da Küçük Asya'daki Atletik Agonlarda Sporcu Hareketliliği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :

Mezuniyet Tarihi :

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “M.S. I.-II. Yüzyıl'da Küçük Asya'daki Atletik Agonlarda Sporcu Hareketliliği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Yaşar İsmet DEMİRÖZ

İÇİNDEKİLER

AKADEMİK BEYAN.....	i
İÇİNDEKİLER.....	i
HARİTA LİSTESİ.....	iii
RESİM LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	4
M.S. I. YY BAŞLANGICINA KADAR AKDENİZ ÇEVRESİNDE SPOR	4
1.1. Hellenistik Çağ’a Kadar Akdeniz Dünyası’nda Spor ve Spor Turizmi.....	4
1.1.1. Mezopotamya ve Mısır Uygarlıkları.....	6
1.1.2. Girit Uygarlığı.....	9
1.1.3. Hititler	11
1.1.4. Etrüskler	13
1.1.5. Myken Uygarlığı ve Homeros Dönemi.....	15
1.1.6. Arkaik Yunan (Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea ve Panathenaia Agonları)	19
1.1.7. Klasik Yunan Dünyası	25
1.1.8. Hellenistik Çağ’ın Başlangıcında Festival ve Agon Hareketliliği	33
1.2. Hellenistik Çağ’da Akdeniz Dünyasında Spor ve Spor Turizmi	34
1.2.1. Hellenistik Dönemde Periodos Festivaller	36
1.2.2. Hellenistik Krallıklar ve Periodos Festivaller	38
1.2.3. Yeni Panhellenik Festivaller	39
1.2.4. Hellenistik Çağ’da Küçük Asya’da Spor	40
İKİNCİ BÖLÜM	47
ROMA, AGONLAR VE ATLETLER (MÖ II.-MS II. YY).....	47
2.1. Roma İmparatorları ve Agonlar	50
2.2. Atletik Birlikler.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	57
KÜÇÜK ASYA ATLETLERİ (M.S. I.- II. YY).....	57
3.1. Marcus Aurelius Demonstratos Damas – Sardeis.....	58

3.2. Philippos Glykon – Pergamon	63
3.3. Demokrates – Magnesia ad Maeandrum	65
3.4. İsmi Okunamayan Boksör (N. N.) – Ephesus	68
SONUÇ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış. 0
YAZITLAR	75
1. Marcus Aurelius Demonstratus Damas	75
2. Philippos Glaukon.....	86
3. Demokrates	87
4. İsmi Okunamayan Boksör	88
5. Testimonia	89
KAYNAKÇA	93
MODERN KAYNAKLAR	99
ÖZGEÇMİŞ.....	112

HARİTA LİSTESİ

- Har. 1. 1 Periodos Festivallerin Konumları (*Christesen and Kyle (Eds), 2015: 24*)
- Har. 1. 2 Pindaros Döneminde Akdeniz Dünyası (Arkaik – Klasik Dönem Arası Geçiş) (*Hornblower and Morgan (Eds.), 2007: xv*)
- Har. 2. 1 M. Aurelis Romaia Festivalleri ve Konumları (*van Nijf and van Dijk, 2020*)
- Har. 3. 1 M. Aurelius Demonstratos Damas’ın Galibiyet Kazandığı Şehirler
- Har. 3. 2 Philippos Glykon’un Galibiyet Kazandığı Şehirler
- Har. 3. 3 Demokrates’in Galibiyet Kazandığı Şehirler
- Har. 3. 4 N. N’un Galibiyet Kazandığı Şehirler

RESİM LİSTESİ

- Res. 1. 1 Beni Hassan Mezar Freskleri
<http://monumentsinegypt.blogspot.com/2013/02/wrestling-in-ancient-egypt.html>
- Res. 1. 2 Sumer Kemer Güreşi – Bakır Khafaji Heykelciği
<https://www.penn.museum/sites/expedition/trials-of-strength/>
- Res. 1. 3 Boksör Çocuklar Freski – Akrotiri / Thera
<https://www.ancient.eu/uploads/images/3259.jpg?v=1485680958>
- Res. 1. 4 Boğa Üzerinden Atlama Freski – Knossos
<http://www.hellenicaworld.com/Greece/Minoan/en/MinoanBullJump.html>
- Res. 1. 5 Koşucu Yüzüğü
(Lebessi et al., 2004: Farbtafel 1.)
- Res. 1. 6 Hüseyinde Vazosu'ndaki Boğa Üzerinden Atlama Sahnesi – Çorum
(https://www.wikiwand.com/en/H%C3%BCseyinde_vases)
- Res. 1. 7 Phersu Oyunu – Tarquinia Nekropolis/İtalya
(<https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/ancient-mediterranean-ap/ap->)
- Res. 1. 8 At arabaları Mezarı Çizimi (M.Ö. 490) – Tarquinia Nekropolis/İtalya
(Steingräber 1986, no. 47)
- Res. 1. 9 Siyah Figürlü Attika Dinosundan Patroklos'un Cenaze Oyunları (M.Ö.580-570)
(National Archaeological Museum, Athens, 15499)
- Res. 1. 10 Panathenaia Amphorası (M.Ö. yak. 530)
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248902>)
- Res. 1. 11 Panathenaia Amphorası (M.Ö. 500-480)
(The J. Paul Getty Museum, Villa Collection, Malibu, California)
- Res. 1. 12 II. Philippos'un Olympia Zaferini Tasvir Eden Tetrarahmi (M.Ö. 356)
<https://elisolympiccoins.com/kings-of-macedon-Philippos-ii/>
- Res. 1. 9 Siyah Figürlü Attika Dinosundan Patroklos'un Cenaze Oyunları (M.Ö.580-570)
(National Archaeological Museum, Athens, 15499)
- Res. 1. 10 Panathenaia Amphorası (M.Ö. yak. 530)

([https:// www.metmuseum.org/art/collection/search/248902](https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248902))

Res. 1. 11 Panathenaia Amphorası (M.Ö. 500-480)

(The J. Paul Getty Museum, Villa Collection, Malibu, California)

Res. 1. 12 II. Philippos'un Olympia Zaferini Tasvir Eden Tetradrahmi (M.Ö. 356)

<https://elisolympiccoins.com/kings-of-macedon-Philippos-ii/>

TABLO LİSTESİ

- Tab. 1. Panhellenik Festivaller Döngüsü M.Ö. 480 – 476 (*Miller, 2004b: 112*)
- Tab. 2. M. Aurelius Demonstratos Damas'ın Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 1, 5 ve 6)
- Tab. 3. Philippos Glykon'un Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 7)
- Tab. 4. Magnesialı Demokrates'in Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 8)
- Tab. 5. Ephesoslu Boksör'ün Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 9)

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	bakınız
Çev.	çeviren
dn.	dip not
Ed.	editör, edisyon
et al.	et alii (ve diğerleri)
fr	fragman
Har.	harita
km	kilometre
krş.	karşılaştırınız
Lat.	latince
M.Ö.	milattan önce
M.S.	milattan sonra
mt.	metre
no.	numara
Res.	Resim
Trans.	Translator
vd.	ve devamı
vdd.	ve devamının devamı
vol.	volumen
yak.	yaklaşık

ÖZET

İzleri günümüzden beş bin yıl öncesine kadar takip edilebilen spor, toplum hayatında eğitim, askerlik ve eğlencenin bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir. Eski Yunanlardan öncesinde birçok toplum kendi sınırları içerisinde bir güç gösterisi olacak şekilde ikili spor karşılaşmaları düzenlemiş; krallar ve yöneticiler spordaki yiğitliklerini ön plana çıkararak halk üzerindeki prestijini artırma çabasına girmişlerdir. Antik Yunanistan'da genç bireyler, topluma yararlı olabilmek maksadıyla zihinsel eğitimlerinin yanında beden ve müzik eğitimi de alıyorlardı. Diğer toplumlara göre daha fazla yarışmacı ruhu olan Yunanlar, her konuda daha iyi olduklarını kanıtlamak istedikleri gibi sporda da bunu kanıtlamak için *agon*ları toplum hayatına kazandırdılar.

Homeros'ta da görüldüğü üzere *agon*lar başlangıçta sadece kahramanların ve asillerin cenazelerinde ya da ölülerin ruhlarını onurlandırmak için düzenlenmiştir. Organize olarak bilinen ilk *agon*, M.Ö. 8. yüzyıl başında Olympia festivali bünyesindeki *stadion* koşusuydu. Olympia'yı Pythia, İsthmia, Nemea Oyunları, Panathenaia Oyunları takip edecekti. Yunan dünyası tarafından kutsal kabul edilen bu festivaller zamanla ilgi odağına dönüşmüşlerdir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde birçoğu imparatorluk kültürü ile birleştirilen festivaller her yerde türemeye başlamıştı. Roma İmparatorluğu'nun Dönemi'nde ilk üç yüzyılında Yunan atletik geleneği zirveye ulaşmıştır. Atletler de bu dönemde ara vermeden yüzlerce km uzaklıklardaki festivallere katılmak için seyahat ediyorlardı. Atletlerin Roma İmparatorluk şehirleri arasındaki seyahatlerine dair Küçük Asya'dan ele geçmiş birçok yazıt Küçük Asyalı bulunan atletlerin yarattığı hareketliliğe dair detaylı bilgiler vermektedir. Bu çalışmada 4 farklı Küçük Asya şehrinden 4 farklı atlete ait seyahatleri içeren yazıtlara odaklanılmıştır. Bu çalışmada seçilen 4 atletten ikisi erken imparatorluk yıllarında, diğer iki atlet ise özellikle imparatorların himayesinde doruğa ulaşmış olan festivallerin olduğu M.S. 2. yüzyılda atletik kariyerinin zirvesine ulaşmış atletlerdir. Bu atletlere ait yazıtlar ve galibiyet listeleri incelenerek yaptıkları seyahatleri incelenerek atletlerin oluşturdukları hareketlilik ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

Sports, traces of which can be followed back to five thousand years ago, has survived to the present day as a part of education, military service, and entertainment in social life. Before the Ancient Greeks, kings and rulers tried to increase their prestige over the people by highlighting their prowess in sports. In ancient Greece, young individuals received physical and musical training as well as mental training to become contributing members of society. Greeks wanted to prove that they were better in every subject, as well as in sports. In order to prove this, they brought agones into the social life.

As seen in Homer, agons were originally arranged only at the funerals of heroes and nobles or to honor the deceased. However, with the establishment of Greek city-states in the early 8th century BC., these sporting events would begin to be organized regularly as part of organized festivals. The first agon would be the *stadion* within the Olympia festival. Olympia would be followed by the Pythia, Isthmia, Nemean Games, and Panathenaean Games.

During the Roman Imperial Period, festivals, many of which were combined with the imperial cult, began to spring up everywhere. Although gladiator fights seem to have come to the fore in the Roman Period, the Greek athletic tradition reached its peak in the first three centuries of the Empire. During this period, the athletes were running to the festivals which are held hundreds of kilometers away almost without a break. There are many inscriptions found from Asia Minor regarding the travels of athletes between Roman imperial cities. In this study, it is focused on the inscriptions of 4 different athletes from the cities of Asia Minor and their travels.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca varlığını sürdürerek günümüze kadar önemini kaybetmeyen bir olgu olan spor üzerine yoğunlaşan bu çalışma, Roma İmparatorluk Dönemi'nde atletlerin hareketliliğini ve oluşturdıkları sosyal ağları ortaya koyma amacı gütmektedir. Hayatının neredeyse yarısını profesyonel bir sporcu olarak geçiren biri olarak kendimi Antik Çağ atletleri yerine koyup onların yaşamlarını, seyahatlerini ve katıldığı yarışmaları hayal etmek oldukça heyecan verici bir duygu. Bu sebeple resmi olarak öğrencisi olmadığım halde, 2015'ten itibaren bireysel çalışmalarım esnasındaki destekleri başta olmak üzere bu çalışmanın içeriğinin tespit edilmesinden araştırma aşamasının sonuna kadar teşvik edici, yol gösterici ve eğitici tavırlarıyla ve aynı zamanda 2010 yılında hazırlamış olduğu doktora tezi ile önemli katkılarda bulunan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nurşah ŞENGÜL'e; tez çalışmam boyunca benden hiçbir desteğini esirgemeyen tüm Eon Tours ailesine; kıymetli çevirileri için Özge Acar'a teşekkürlerimi sunuyorum.

METİNDE KULLANILAN HELLENCE HARFLERE İLİŞKİN TRANSKRİPSİYON LİSTESİ

A, α	= a	E, ε	= e	M, μ	= m	Σ, σ, ς	= s
αι	= ai	ει	= ei	N, ν	= n	T, τ	= t
αυ	= au	ευ	= eu	Ξ, ξ	= ks	Υ, υ	= y
B, β	= b	Z, ζ	= z	O, ο	= o	Φ, φ	= ph
Γ, γ	= g	H, η	= e	οι	= oi	X, χ	= kh
γγ	= ng	Θ, θ	= th	ου	= u	Ψ, ψ	= ps
γκ	= nk	I, ι	= i	Π, π	= p	Ω, ω	= o
γχ	= nkh	K, κ	= k	P, ρ, ϱ	= rh	ϛ	= h
Δ, δ	= d	Λ, λ	= l				

GİRİŞ

Spor, toplum hayatımızın vazgeçilmez parçalarından biri olmuş ve tarih boyunca varlığını devam ettirerek günümüze kadar gelmiştir. Belli kurallar çerçevesinde rekabet veya rekreatif amaçlı yapılan spor fiziksel ve ruhsal anlamda gelişimi ve rahatlamayı sağlar. Bu nedendir ki günümüzde eğitim sistemleri müfredatlarına beden eğitimi ve spor derslerini eklemişlerdir. Beden eğitimi ve spor dersleri ile çocuklar fiziksel gelişimin yanında çevrelerini tanıma, sosyalleşme ve grup çalışması konularında da gelişim göstermektedir.

Spor Antik Dünya'daki rekabetçi ortamda toplumların sadece eğitim faslında değil askerlik ve eğlence hayatlarında da vazgeçilmez bir parça olmuştu. Kimi yöneticiler üstün yiğitliklerini ve kabiliyetlerini halkına kanıtlamak isterken; kimi toplumlar da kahramanlarını ve atalarını anarken, cenaze törenleri düzenlerken sporla içli dışlı oluyorlardı. Akdeniz havzasında günümüzden yaklaşık beş bin yıl öncesine kadar somut olarak izi sürülebilen spor, içerdği rekabet ruhu neticesinde organize yarışmalara dönüşecekti. Aynı dine inanan, aynı atalardan geldiğini kabul eden ve farklı diyalektlerde olsa da aynı dili konuşan Yunanlar sporu önce cenaze oyunlarından festivallere dahil ettiler; ardından da bunu festivallerin en önemli parçası haline gelecek kurallı yarışmalara döndürdüler. Arkaik Dönem'de önemli tapınaklara bağlı olarak düzenlenen bu yarışmalar Yunan dünyasında oldukça büyük bir ilgi görmüştür. Bu yarışmalar, tezin konusunu oluşturan atletik yarışmaların (ἀγών γυμνικός) yanı sıra, genellikle bir binicilik ve/veya sanatsal yarışmaya da sahipti. Şehirler arası etkileşim, birbirine benzer atletik sporların yapılması ve ortak kuralların tesis edilmesi ile farklı şehirlerden katılım arttırıldı. Böylelikle agonlar, sadece bir müsabaka alanı olmaktan çıktı. Yani agonlar Yunan aristokratlarının kendilerini uluslararası arenada tanıtmaları; insanların kültürel etkileşimi ve sosyal ağlar oluşturmaları için önemli mekanlar haline geldi. Agonlar iyi organize edilince, şehirler arasındaki diplomatik temaslar da bir o kadar canlandı. Festivallerin düzenlendiği tapınakları himayesinde bulunduran şehirler agonlar ve festival süresince şehri ve katılımcıları koruyacak ve ateşkesi sağlayacak davetler için *theoroi* denen heyetlerini birçok farklı şehre gönderdiler ve bu heyetler resmi görevliler tarafından kabul edildi. Bu davetleri kabul eden şehirler festivallere katılım gösterdiler, adaklar adadılar ve oyunlarda galip gelen vatandaşlarını ödüllendirdiler.

Klasik dönemde oyunların organizasyonu biraz daha yapılandırılmış ve kurallar daha iyi tanımlanmıştır. M.Ö. 5. yüzyılın başlarında, tartışmasız bir numara olarak Olympia olmak üzere sırasıyla Pythia, Isthmia ve Nemea oyunları olmak üzere bir yarışma hiyerarşisi gelişti.

M.Ö. 4. yüzyılda bu oyunları *stephanitik* (=taç) olarak tanımlamaya başladı. Bu terim oyunlarda verilen tek ödül olan ve maddi değeri olmayan yaprakta taçlara atıfta bulunuyor. Zamanla daha farklı *stephanitik* oyunların düzenlenmesi ile bu oyunlara *periodos* terimi türetilcekti.

Hellenistik dönem pek çok değişiklik getirdi. Yunan kültürü yavaş yavaş Küçük Asya, Mısır, Suriye ve hatta Baktria'ya kadar yayıldı. Yeni kurulan ve eski şehirlerin Yunan egemen sınıfı ve Hellenistik krallar, atletizmi seçkin bir yaşam tarzı olarak tanıttı ve yeni yarışmalar başlattı. M.Ö. 3. yüzyılda girişimler çoğunlukla kıyı bölgeleri ile sınırlıydı, ancak ikinci yüzyıldan itibaren *gymnasia* ve oyunlar iç bölgelere de yayıldı. Yeni oyunların çoğu Küçük Asya'nın batısında kuruldu, ancak Yunan anakarasında da bir yeniden yapılanma akışı vardı. Şehirler, oyunlarının *periodos* agonları ile aynı ilgiyi çekmesini istedikleri için *stephanitik* statüsü için bir çekişme içerisine girmişlerdi. Yeni oyunların artan sayısı beraberinde genişleyen Yunan dünyasının diplomatik temaslarını da arttırmasına rağmen, atletik hareketlilik henüz tam anlamıyla uluslararası hale gelmemişti. En iyi atletler hala çoğunlukla Yunan anakarası ve çevresinden geliyordu. Atletler, Roma gücünün iyice tesis edildiği MÖ 1. yüzyılda uzun mesafeli seyahatler yapmaya başladı.

Özellikle M.S. 2. ve 3. yüzyıllar, oyun sayısındaki şaşırtıcı bir artışla dikkat çekmektedir. Yeni oyunların çoğu Asya, Suriye ve Mısır'da kuruldu. Ancak İtalya, Güney Galya ve Kuzey Afrika'da da oyunlar türemekteydi. *Stephanitik* oyunlar yanında para ödüllü (= *thematik*) oyunlar da türedi. Yerel oyunlar, birbirleri ile çakışmayacak şekilde bölgesel bir devre oluşturdu. En prestijli oyunların galipleri, galibiyetlerinin tadını çıkarıp kentleri tarafından onurlandırıldı. *Thematik* oyunlarda ise ödül sadece yüklü miktarda paradan oluştu.

Son yarım asırda Antik Dönem sporu ile ilgili olarak birçok bilim insanı çalışmalar yapmıştır. Yapılan ilk çalışmaların sınırları aşılmış ve Arkaik-Klasik Dönem sonrası dönemler detaylıca çalışılmaya başlanmıştır. Sporun toplumlararası sosyal etkileşimi konusundaki çalışmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Ancak agonlarla ilgili yapılan çalışmaların çoğu ya tek bir festivalin yarattığı diplomatik ve sosyal etkileşim ya da tarihsel sürecine odaklanmıştır. Atletlerin hareketliliği ile ilgili çalışmalar da ise genellikle bir festivale atletlerin geldikleri şehirlere odaklanılmıştır. Bireysel olarak profesyonel bir atletin yapmış olduğu seyahatler üzerine çalışmalar çoğunlukla yazıtların çevirileri şeklinde kataloglarda yer almıştır. Roma İmparatorluk Çağı'nın ilk iki yüzyılında sayısız denecek kadar çok yazıt olmasından dolayı tümü ile ilgili detaylı bir çalışma yapmak için uzun süreli bir çalışma gerekmektedir. Bu sebeple tezde Küçük Asya batısından dört atlet seçilerek bu atletlerin agonlara katılmak amacıyla yaptıkları seyahatleri detaylıca çalışılmıştır.

Seçilen dört atlet Roma İmparatorluk Dönemi'nde ok festivalin düzenlenmekte olduğu Ephesos, Sardeis, Pergamon ve Magnesia ad Maeandrum Şehirlerinin vatandaşlarıydılar. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya'da tamamıyla tesis edilen egemenliğin festival sayılarına yaptığı olumlu katkının sporcuların seyahatlerine etkisini inceleyebilmek için Augustus Dönemi'nden iki ve M.S. 2. yüzyıldan iki atlet seçilmiştir. Seçilen bu atletlere ait olan tüm yazıtlar derlenerek, katıldıkları tüm agonlar sıralanmıştır. Bununla birlikte, seçilen bu atletlerin vatandaşı oldukları Şehirlerden yerleri tespit edilebilmiş olan festivallere olan mesafeler de derlenmiştir.

Bu alışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de, Antik Dünya'da Spor geleneğinin tarihi ve özellikle Akdeniz Havzası toplumlarının hayatındaki yeri üzerinde durulmuştur. Akdeniz uygarlıklarının spora ve spor etkinliklerine yaklaşımları, tarihsel süreç boyunca bu yaklaşımın geçirdiği değişim ve uygarlıklar arası etkileşim farklı başlıklar altında verilmiştir. Bölüm içinde tez konusunu oluşturan Yunan atletik geleneğinin ortaya çıkışı, zamanla festivaller bünyesinde tertip edilen organize yarışlara dönüşmesi ise tarihsel bir akış içinde verilmiştir. Homeros Dönemi'nden Hellenistik ağ sonuna kadar geçen sürede cenaze oyunları ile başlayan ve daha sonra festivallerin en önemli unsurlarından biri haline gelecek olan agonlar ve atletlerin bu agonlara ilgileri ise tarihsel dönemlere göre ayrı ayrı ele alınmıştır. İkinici Bölüm'de Akdeniz'i çevreleyen toprakları kontrolaltına alan Roma İmparatorluğu'nun Yunan atletik geleneğine, festivallerine ve atletik birliklerine yaklaşımı ele alınmıştır. Özellikle Roma kontrolündeki Yunan toplumunun atletik agonlara ilgisi, Roma yönetiminin festivallere karşı tutumu ve atletik agonlar üzerindeki olumlu katkısı üzerinde durulmuştur. Yeni yeni oluşmaya başlayan atletik birliklerin, Yunan atletik geleneği ve atletlerin seyahatleri üzerindeki etkisi de ayrı bir başlık altında irdelenmiştir. nc Bölüm'de ise Roma İmparatorluğu hakimiyetindeki Küçük Asya atletlerinin oluşturduğu hareketliliğini incelemek için dört farklı atletin seyahatleri irdelenmiştir. Seçilen bu dört atlet Roma İmparatorluk Dönemi'nde ok festivalin düzenlenmekte olduğu Ephesos, Sardeis, Pergamon ve Magnesia ad Maeandrum Şehirlerinin vatandaşlarıydılar. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya'da tamamıyla tesis edilen egemenliğin festival sayılarına yaptığı olumlu katkının sporcuların seyahatlerine etkisini inceleyebilmek için Augustus Dönemi'nden iki ve M.S. 2. yüzyıldan iki atlet seçilmiştir. Seçilen bu atletlere ait olan tüm yazıtlar derlenerek, katıldıkları tüm agonlar sıralanmıştır. Bununla birlikte, seçilen bu atletlerin vatandaşı oldukları Şehirlerden yerleri tespit edilebilmiş olan festivallere olan mesafeler de derlenmiştir.

I. BÖLÜM

M.S. I. YY BAŞLANGICINA KADAR AKDENİZ ÇEVRESİNDE SPOR

1.1. Hellenistik Çağ'a Kadar Akdeniz Dünyası'nda Spor ve Sporcu Hareketliliği

M.Ö. 1100'de Tunç Çağı'nın sona ermesiyle birlikte ihtişamlı Myken şehirleri terkedilmiş ve böylece Yunanlar için Karanlık Çağ başlamıştı. Myken şehirlerinin terkedilme sebebi tam olarak bilinmese de ileri sürülen sebeplerden en kabul göreni, muhtemel Dor istilasıdır. Yaklaşık olarak 300 yıl sürecek Karanlık Çağ'dan günümüze yazılı kaynakların ulaşmaması sebebiyle bu çağın değerlendirilmesi ancak arkeolojik kanıtlara dayanılarak yapılabilmektedir (Mansel, 1947: 105; Lemos, 2015: 87.) Bu dönemde Yunanlar özellikle Küçük Asya ve anakara yakınlarındaki adalara yönelen kolonileşme hareketlerine başlamışlardı. Bu hareketler yavaş yavaş belirgin bir kültürel ilerlemeyi de beraberinde getirmiştir. Aristoteles tarafından ilk Yunan filozofu olarak belirtilen Miletoslu Thales'in¹ başlattığı bilimsel araştırmalar ile Ionia kolonileri Yunan felsefesi ve matematik alanında çığır açmışlardır.

Arkaik Dönem'de şehir devletleri (M.Ö. yak. 800 – 480), monarşik yönetimlerin yerine gelen demokrasi sistemi ile tanıştı. Drakon ve Solon'un yasa çalışmaları, Panhellenik ve Panathenaia festivallerinin düzenlenmesi, Yunan heykel ve seramik sanatının doğuşu ve ilk sikkelerin basımı Arkaik Dönem'in en önemli buluşları olarak gösterilebilir. Tüm bu yenilikler ve buluşlar Arkaik Dönem'i takip edecek Klasik Dönem için parlak bir gelecek vaat ediyordu. Yunanlar Klasik Dönem'de tüm alanlardaki bilgi birikimlerinin zirvesine ulaşmışlardı. Öyle ki Phidias, Platon, Aristophanes gibi Antik Dünya'nın büyük düşünürleri ve sanatçıları bu dönemde ortaya çıktılar.

Arkaik Dönem'in sonlarına doğru Atina'da demokrasi yönetimi oluşturularak yetişkin erkek vatandaşların yönetimde söz sahibi olması sağlandı. Klasik Dönem'de; Thales, Anaksimandros, Anaksimenos, Pythagoras, Demokritos, Ksenophanes ve Heraklitos evrenin ana maddesinin (*arkhe*) ne olduğu, evrende var olan düzene yönelik soruların yanıtlarını mitolojik hikayelerden bağımsız olarak kendi akıl ve gözlemleriyle bulmaya çalıştılar.² Eukleides ve Arkhimedes matematiği önemli bir disiplin haline getirdiler. Sokrates, Platon ve Aristoteles batı kültürlerini 2000 yıl sonra bile etkileyecek tartışma problemlerini felsefeye

¹ Aristo. Met 1.983b6-24.

² Dio. Lae. Vit. Phil.

kazandırdılar. Sanat ve mimari anlamda da ideal tasvirlerden gerçekçi tasvirlere yönelme Klasik Dönem’de gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler M.Ö. 480’de Perslerin yenilgiye uğratılması ile başlayan Atina’nın yükselişi sayesinde gerçekleştirilebilmiştir (Osborne, 2006: 96). Perslerin yenilgiye uğratılması sonucunda ortaya çıkan refah ve barış ortamı, kültürel gelişmeyi tetikleyecek ekonomiyi ve istikrarı sağlıyordu. Atina dönemin süper gücü olmuştur ve Persler için caydırıcı bir güç oluşturmak amacıyla M.Ö. 477’de Attika-Delos Birliği’ni³ kurmuştur. Atinalıların kurduğu birliğe karşı şüphe ile yaklaşan Sparta ve müttefikleri ise Peloponnesos Birliğini kurdular. Yunanlar arasındaki bu kutuplaşma, iki birlik arasında uzun süreli iki çatışma dönemini başlatmış⁴ ve bu çatışmaların sonucunda da Atina yenilgiye uğratılmıştı. Atina ile savaşın kazananı olan Sparta ise kısa bir süre sonra Thebes’e karşı uzun süren bir savaşa girişti ve ardından ekonomik çöküş yaşadı (Osborne 2006: 95-96). En üçlü konumdaki iki Yunan şehir devletinin zayıflamasıyla ortaya çıkan güç boşluğunu M.Ö. 359’da tahta yerleşen Makedonialı II. Philippos doldurmaya başladı. Yunan şehir devletlerini kendi yönetimi altında birleştirmeyi başaran II. Philippos’un suikasta uğramasıyla yerine oğlu Büyük İskender geçti. Büyük İskender’in ölümünün ardından Klasik Dönem sona ererek yerini birçok değişimlere sahne olacak Hellenistik Dönem’e bıraktı.

Yukarıdaki bahsedilen kültürel ve siyasi değişikliklerle birlikte Akdeniz’i çevreleyen toplumların spor gelenekleri de değişim gösteriyordu. Akdeniz çevresindeki spor tarihi, günümüzden beş bin yıl öncesine dayanır. Akdeniz’de gelişen ticaret ve seyahat ağları sayesinde meydana gelen dinamik değişimini ve spor tarihinin izlerini takip edebilmek için oldukça fazla kanıt ele geçirilmiştir. Antik Çağ Akdeniz Havzası incelendiğinde; doğrudan ya da dolaylı olarak deniz sularının temas ettiği kıyılarda kurulmuş olan hemen hemen bütün uygarlıklarda spor etkinliklerine rastlanmaktadır. Çeşitli amaçlar gözetilerek toplum hayatında önemli bir konuma yerleşen ve ilerleyen dönemlerde büyük organizasyonlarla icra edilen spor ve spor etkinliklerinin en erken belgeleri Mısır ve Mezopotamya’da ele geçmiştir. Mısır ve Mezopotamya’da bulunan bu eski kanıtlar sporun din, sağlık veya eğlence amacından çok hüküm sürmekte olan yöneticilerin yüceltilmesine yönelik bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir (Crowther, 2007a: 26). Ancak farklı dönemlerde bu amaçlar zamanla değişime uğramışlardır. Bu sebeple Antik Çağ Akdeniz Dünyası’nda bireysel ve örgütsel sporun gelişimine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

³ Thukydides eserinde Peloponnesos Savaşlarını detaylı olarak anlatır.

⁴ I. Peloponnesos Savaşları: M.Ö. 460-445 I. Peloponez Savaşları: M.Ö. 431-404.

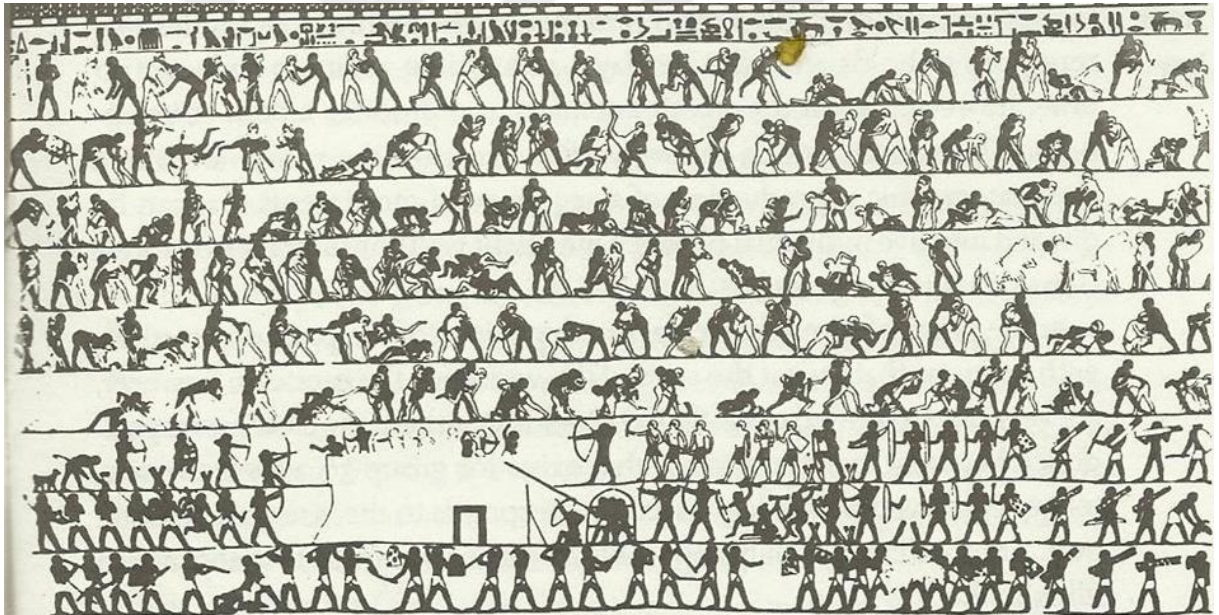
1.1.1. Mezopotamya ve Mısır Uygarlıkları

Spor, Akdeniz Dünyası'nın şekillenmesinde büyük bir önemi olan Mısır'da uygarlığın ilk yıllarında toplum hayatındaki yerini almıştı. Spor ile ilgili olarak ilk örnek Sakkara'da Djoser Piramidi yakınlarında karşımıza çıkmaktadır. M.Ö. 27. yüzyılda Djoser (M.Ö. 2690-2670) tarafından yaptırılmış olan piramidin çevresinde arkeologlar tarafından dünyanın en eski spor yapısı olduğu düşünülen, yaklaşık 150 metrelik bir koşu yolu gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu koşu yolunun yapılma amacı ise firavunların tahta geçişlerinin 30. yıl dönümünde ve ardından her üç yılda bir kez olacak şekilde Heb-Sed festivalinde kullanılmasıydı. Firavunlar krallıklarını yönetme yeterliliğine sahip oluklarını ve bu yeterliliği devam ettirdiklerini kanıtlamak amacıyla Heb-Sed festivali esnasında bu koşu yolunda törensel bir koşuyu icra etmekteydiler (Decker, 2017: 13-14; Crowther, 2007a: 26; Kyle, 2015:27; Bunson 2002: 164). Djoser'in mezarında bulunan ve kendisinin koşarken tasvir edildiği bölüm muhtemelen Heb-Sed festivalinde yaptığı törensel koşudan bir sahnedir (Freeman, 2014: 47). Firavunun, fiziksel açıdan halkı yönetebilme kabiliyeti ve Mısır halkının hayatlarını koruyabilme yeterliliğinin kanıtlanması dışında başka bir amaçla bu koşu yolunun kullanılıp kullanılmadığına dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Ayrıca tanrı-kral olarak hüküm süren firavunları karşılarında rakip bulunmadan ok atarken, at arabası sürerken ve avdayken tasvir eden örnekler de benzer şekilde kahramanlıklarının ve yiğitliklerinin ön plana çıkartıldığı bir güç gösterisinin temsidir.

Geçmiş M.Ö. 2000 yıllarına kadar geriye giden Beni Hasan'daki kaya mezarlarda bulunan tasvirler de Mısır'daki spor kültürü açısından dikkat çekicidir. Akrobatik hareketler yapan ve top oyunu oynayan kadın tasvirlerinin yanında; güreşen, ağırlık kaldıran ve çubuk dövüşü yapan erkek tasvirleri sporun sadece yöneticiler arasında değil halk arasında da yaygın olduğunu kanıtlamaktadır (Gardiner, 1930:5-8). Beni Hasan'da bulunan kaya mezarlarında 400'den fazla sahnede resmedilmiş olan güreş, M.Ö. 3000-1100 yılları arasında muhtemelen Mısırlıların en gözde sporuydu (Crowther, 2007a: 29). Bununla birlikte Beni Hasan'daki tasvirler, örgütlü herhangi bir müsabakanın varlığını açıkça göstermemektedir. Buradaki tasvirler, sporun toplum hayatında eğlence ve rekreasyon amacıyla yer aldığına dair bir görüntü vermektedir (Resim 1.1). Ancak Mısırlı asiller, diplomatlar ve kadınlar, Medinet Habu'da bulunan Luksor Tapınağı yakınlarındaki M.Ö. 12. yy'a ait frizlerde Suriye, Nubia ve Libya'dan gelen rakipleri ile güreşmekte olan Mısırlı erkeklerin müsabakalarını izlerken tasvir edilmektedirler (Poliakoff, 1987: 25-27). Bu yabancı atletlerin, farklı bölgelerden Mısırlı rakipleriyle güreşmeye gelmesi, spor amacıyla seyahatin ilk örnekleri olduğunu düşündürmektedir. Tasvire göre hakemlerin de hazır bulunduğu ve eşit koşullarda düzenlenen

uluslararası bir spor müsabakası görünümünde olan bu etkinlikte kazananlar hep Mısırlı güreşçilerdir (Crowther 2007a: 29; Poliakoff 1987: 108).

Mısır'da, sporun askeri eğitimin bir aracı olduğunu gösteren örneklerle rastlanmaktadır. Bu örneklerden biri olan M.Ö. 7.yy'a tarihlendirilen Koşu Steli firavun Taharqa tarafından Memphis ve Fayyum arasında gidiş geliş olacak şekilde düzenlenen 96 kilometrelik uzun mesafe koşu yarışını anlatmaktadır (Decker, 1992: 62-66; Kyle, 2015: 30; Crowther, 2007a: 30-31). Kazanan koşucuya Taharqa tarafından kraliyet muhafızları ile birlikte törensel bir yemeğe katılma ödülü verilirken diğerlerine de ayrı ayrı hediyeler verilmesi, askerlerin yarışmacı ruhunun ortaya çıkarılmasını tetiklemektedir (Kyle, 2015:30).⁵ Bunlara ek olarak M.Ö. 5. yy'da Mısır'ı gezen tarihçi Herodotos bünyesinde yarışma içeren tek bir festivale rastlamıştır. Herodotos (ii.91) Khemmis'te Perseus onuruna düzenlenen bir festivalde jimnastik yarışmalarına yer verildiğini aktarır. Çeşitli jimnastik hareketlerini kapsayan bu oyunlarda da ödül olarak sürüler, yün ve deri üstlükler verildiğini yazar.⁶

Resim 1.1 Beni Hassan Mezar Freskleri

Mısır Uygarlığına komşu olan Mezopotamya Uygarlıkları incelendiğinde de aynı şekilde toplum hayatında spor etkinlikleri görülebilmektedir. M.Ö. 2000 dolaylarında yazılmış

⁵ Fayyum'a vardktan sonra iki saat dinlenilerek katedilen mesafe için verilen dokuz saatlik zaman bu mesafe için makul bir süredir ve abartı içermemektedir.

⁶ Hrdt. Hist. ii. 91.4.

olan ve tahmini M.Ö. 2800-2600 yılları arasında yaşamış olduğuna inanılan Gılgamış'ın efsanevi hikâyesini anlatan Gılgamış Destanı'nda; Gılgamış, rakibi Enkidu ile kemer güreşi yapmaktadır (Crowther, 2007a: 15-16; Kyle, 2015: 24-25; Sjöberg, 1985: 7-9). Nintu

**Resim 1.2 Sümer Kemer Güreşi – Bakır
Khafaji Heykelciği**

Tapınağı'nda bulunmuş olan ve M.Ö. 2600 yıllarına tarihlenen Khafaji Heykelciği Gılgamış ile Enkidu arasındaki kemer güreşinin varlığını kanıtlar niteliktedir (Resim 1. 2). Bunlara ek olarak M.Ö. 21. yy. sonlarında Ur'da hüküm sürmüş olan Şulgi'nin kendi ağzından yazılmış olan ilahiler de yöneticilerin spor ile ilişkisini gösterir. Şulgi bu ilahilerde kendisinin spordaki yiğitliği ile övünür (Vermaak, 1993: 7-21; Vacin, 2011: 74-75, 165, 259):⁷ “Ben atletik oyunlarda güçlüyüm ve güreşte kuvvetliyim. Ben amaçlarına ulaşmada başarılı bir koşucuyum” (Shulgi-C: 115-146; Klein, 1981: 16-17). Kendi anlatısına göre Şulgi, aynı gün içerisinde farklı şehirlerde kutlanan iki farklı festivale katılmak için

Nippur'dan yola çıkarak yaklaşık 320 kilometre uzaklıkta bulunan Ur'a varır⁸ (Shulgi-A: 70-78). Şulgi'nin gerçekleştirdiğini iddia ettiği koşu fiziksel olarak imkânsız görünse de kendisi ilk ultra-maraton koşucusu olarak tarihe geçmektedir. Şulgi ile çağdaş sayılabilecek iki farklı çivi yazılı belgede şehir devletlerinin de koşu yarışı düzenledikleri görülmektedir. Bu koşu yarışları muhtemelen dini bir festivalin parçasıydı (Lamont, 1995: 211-213). Anlatısına göre Şulgi, güreşte de kendi topraklarından olmayan yabancı rakiplerine karşı zaferler kazanmıştır. Farklı şehirlerden gelip güreşte Şulgi'ye rakip olanların varlığı, bu yarışların uluslararası/şehirlerarası nitelikteki spor müsabakalarının bir örneği olarak gösterilebilir. Şulgi tabletlerinden bağımsız olarak başka birçok arkeolojik buluntu ve çivi yazılı eserler Sümer Uygarlığı'nın yanı sıra Asur ve Babil'de de sporun etkin bir şekilde toplum hayatında yer aldığını göstermektedir. Hatta bazı eserler, atletlerin organize olup birlikte hareket ettiklerini ve devlet tarafından da desteklenmiş olabileceklerini gösteren ifadeler içermektedir (Sjöberg, 1985: 7-9).

⁷ Vermaak, 1993: 7-21 ve Vacin, 2011 Şulgi'nin sporcu kişiliğini detaylı şekilde irdeler.

⁸ Günümüzde atletizm pistinde yapılan 100 mil yarışları için erkekler rekoru 11 saat 28 dakikadır. Burada Şulgi'nin 200 mil uzunluğundaki mesafeyi gün doğuşundan gün batımına kadar geçen sürede koştuğu iddiası imkânsızdır. Bk. Klein, 1981: 17.

M.Ö. 7. yy'dan Büyük İskender'in fethine kadar geçen üç asırlık sürede güçlenip genişleyerek Doğu Akdeniz'e hükmeden Perslerin spor aktiviteleri, kendilerine özgü olarak kalmıştır. Nitekim, uzun bir süre Yunanları egemenlikleri altında bulundurmasına rağmen Persler, Yunanlardan herhangi bir atletik etkinliği alıp kendi kültürlerine yerleştirmemişlerdir. Ancak bununla birlikte Persler, Yunanların spor kültürüne aşinaydılar. Pers Kralı Kserkses ile Olympia'da düzenlenen at yarışlarında zafere ulaşan Sparta Kralı Demaratos Yunanistan'a karşı yapılan seferde müttefik olarak yan yana bulunmuşlardır⁹. Pankration dövüşçüsü Polydamos'un II. Dareios'u ziyareti de Pers hanedan üyeleri ile sporcu Yunanların etkileşimini gösterir¹⁰. Ksenophon, ağabeyinden tahtı almak üzere harekete geçen Kyros'un Peltae'de Zeus onuruna düzenlenen ve kazananlara çeşitli ödüller verilen yarışları izlediğini aktarır.¹¹ Kyros'un Zeus onuruna düzenlenen oyunları izlemesi örneği; günlük yaşamlarına Yunan atletik yaşam tarzını yerleştirmeyen Perslerin, buna rağmen bu geleneği çok yadsımadıklarının ve tebaalarına karşı hoşgörülü davrandıklarının kanıtı olarak gösterilebilir. Yunanlar tarafından düzenlenen oyunların ve atletik spor geleneğinin aksine; Perslerde bilinen en önemli spor, savaş alanlarında da oldukça yetenekli oldukları okçuluktur. Ayrıca at binme ve poloya benzer bir oyun da Perslerin önemli spor aktivitelerinin başında geliyordu (Crowther, 2007a: 21-22).

1.1.2. Girit Uygarlığı

Resim 1. 3 Boksör Çocuklar Freski
– Akrotiri / Thera

Mısır'dan çok da uzakta olmayan Girit'te, dini ritüeller ve cenaze törenleri ulusal atletik gelenek ile birlikte lirik ve dramatik sanatın doğuşunu da hazırlamaktaydı. Antik Yunan uygarlığında müzik, at yarışları ve atletik müsabakalar sosyal yaşantıda çok önemli bir yer tutmaktaydı. Sosyal yaşantıya bu kadar kök salan bu etkinliklerin köklerinin bazılarının Girit'ten gelmiş olduğu düşünülse de günümüzde bu tezi destekler nitelikte kesin kanıtlar sunulamamaktadır (Gardiner, 1930:11). Buna karşılık Sparta'da köklü reformlar yaparken Girit'e gidip ve buradaki yönetimden de esinlenen Lykurgos'un¹² Girit atletik geleneğinden etkilenmiş olması da muhtemeldir.

⁹ Hrdt. Hist. vii. 101.

¹⁰ Paus., vi. 5. 7.

¹¹ Ksen. Anab. i. 12. 10.

¹² Plut. Lyk. : 4. 1-2.

Giritlilerin takla atma, boğa üzerinden atlama, belirli kuralları olan boks ve güreş gibi spor etkinlikleri yapmakta oldukları çeşitli arkeolojik buluntular ile kanıtlanmıştır (Resim 1. 4). Girit'in kuzeyindeki Thera adasındaki Akrotiri'de üslubu Girit tarzını andıran Boksör Çocuklar Freski bulunmuştur (Resim 1. 3). Bu fresk, Minos Uygarlığı toplumunda üst sınıflara mensup kişilerin eğlence ve/veya kült etkinliğinin bir parçası olarak spor yaptıklarını göstermektedir (Kyle, 2015:38). Girit'te spor etkinliklerini kanıtlayan en önemli bulgulardan bir diğeri ise Hagia Triada'da bulunan ve dört sıra friz içiren törensel bir içki kabıdır. Bu vazoda yukarıdan aşağıya doğru ikinci frizde, boğa üzerinden atlama sahnesi bulunurken diğer friz sıralarında yine Akrotiri'deki boksörleri andıran boksör sahneleri yer almaktadır (Koehl, 2006: Plate 41, Figure 29). Uygarlıklarının sona ermesinin ardından, Ege kıyılarında da görülecek olan ve seyircilere eğlence sunacak bu spor etkinliklerini parlak bir gelecek beklemekteydi (Glotz, 1968: 289-296; Gardiner, 1930: 11-14; Koursi, 2003: 16).

Resim 1. 4 Boğa Üzerinden Atlama Freski – Knossos/Girit

M.Ö. 16 yy'a tarihlenen diğer önemli bir buluntu ise Koşucu Yüzüğü olarak adlandırılan yüzüktür (Resim 1. 5). Bu yüzükte tasvir edilen sahnedeki koşucu, bir rahibeden elinde asa bulunduran bir adama doğru koşmaktadır. Koşucunun koşmakta olduğu yer ise düz bir alan olarak görünmektedir. Bu alan aralıklı çizgiler ile ölçüleri belirlenmiş bir koşu yolu izlenimi vermektedir. Yüzüğün muhtemelen düzenlenmiş bir yarışmayı kazanan koşucu tarafından Syme tapınağına adak olarak sunulduğu ya da bu koşunun dini bir ritüelin parçası olduğu

düşünülmektedir (Lebessi vd., 2004: 11-21; Kyle, 2015: 40).¹³ Ancak her iki durumda da bu yüzük Girit'te koşu sporunun yapıldığını kanıtlar niteliktedir.

Mykenlerin istilasını ile son bulan Girit Uygarlığı'nda en çok tasvir edilen oyun (yarışma?) Theseus ve Minotauros mitini anımsatan boğa üzerinden atlama sahneleridir. M.Ö. 1900-1350 yılları arasında

Resim 1. 5 Koşucu Yüzüğü

bulunan fresk, yüzük, mühür ve vazolarda birçok tasviri bulunan boğa üzerinden atlama sahnelerinin bazılarında, Koşucu Yüzüğü'nde bulunan ve koşucunun koştuğu alanı tasvir eden çizgilere benzer alanlar görülebilmektedir (Lebessi, 2004: Tafel 6. 3; Kyle, 2015: 41. Crowther, 2007a: 34-36). Boğa ile ilgili olan bu etkinliklerin resmi bir festivalin parçası olduğu düşünülmektedir. Boğanın yakalanması, onunla güreşilmesi ve üzerinden atlanması ardından, kurban ritüelinin gerçekleştirildiği bu etkinlikler Younger (1995: 510-12, 521-23) tarafından "boğa oyunları" ya da "boğa sporları" olarak adlandırılmaktadır. Knossos'ta bulunan bir diğer freskte, başı öne doğru eğilmiş olan boğanın üzerinden atlayan bir kadın tasviri yer almaktadır. Yine Knossos'ta bulunan Tribün Freski'nde (Grandstand Fresco) kadınların seyirci olarak da tasvir edildiği görülmektedir. Bu tasvirler, kadınların bu festivallerde hem katılımcı hem de seyirci olduklarını göstermektedir (Scanlon, 1999: 35-43). Bu tasvirlerle ek olarak Plutarkhos da Giritli kadınların bu festivallere katıldığına dair not düşmektedir.¹⁴

1.1.3. Hititler

Hititler M.Ö. 1700'lerden önce Anadolu'ya hükmederek, yerli halk olan Hattilerle ortak bir kültür oluşturmuşlardır. Hititler, zamanla güçlenerek Anadolu'da egemenliğini sağlamlaştırmış ve sınırlarını Suriye'de sürekli rekabet içinde oldukları Mısır'a kadar genişletmiştir. Sporla ilişkili olarak Hititlerden günümüze ulaşmış kanıtların sayısı diğer uygarlıklara kıyasla daha azdır. Ancak bu az buluntu bile sporun Hititlerin yaşantısında önemli bir yer tuttuğunu kanıtlar niteliktedir.

¹³ Koşucu yüzüğü ile ilgili olarak daha detaylı bilgi için bk. Lebessi vd., 2004.

¹⁴ Plut. Thes. xix. 3.

Bir Hitit yerleşimi olarak tarihlendirilen Çorum'daki Hüseyindede Höyüğü'nde ele geçen Hüseyindede Vazosu, Knossos'taki boğa üzerinden atlama sahnesi içeren örnekler ile çağdaştır (yak. M.Ö. 1700). Bu vazo üzerindeki boğa üzerinden atlama tasviri hakkındaki tartışma akademisyenler arasında devam etmektedir. Bazı akademisyenler tarafından bu sahnenin, Hititlerin en erken spor etkinlikleri arasında olduğu düşünülmektedirler (Resim 1. 6).¹⁵ Spor etkinlikleri ile ilgili ele geçen diğer kaynaklar ise M.Ö. 1300'den daha eski ve daha sık değildir. Bu kaynaklarda dini festivallerde gerçekleştirilen geçit alayları, adak ve kurban törenleri, yakarışlar, arınma ayinleri gibi ritüellere ek olarak spor etkinliklerinden de bahsedilmektedir (Carter, 1988: 185-187). Burada spor bir cenaze töreninin parçası olmaktan ziyade festivallerin bir parçası olarak dikkat çekmektedir. Bu spor etkinliklerindeki katılımcılar genellikle tapınak görevlileri ya da askerlerdir. Homeros'un eserlerinde kahramanları arasında geçen sekiz farklı müsabakanın, en az altı tanesi¹⁶ Hitit

Resim 1. 6 Hüseyindede Vazosu'ndaki Boğa Üzerinden Atlama Sahnesi – Çorum

festivallerinde de görülmektedir (Crowther, 2007a: 19-21. Bryce, 2004: 189-191. Bachvarova, 2016: 14). Bu sebeple Hititlerin, Yunan spor kültürüne en fazla yaklaşan toplum oldukları söylenebilir (Scanlon, 2010: 1-12). Hititlerin spor müsabakalarında dikkat çeken bir diğer unsur ise bu müsabakalar sonucunda, kral haricinde herhangi başka bir katılımcıyı ödüllendirmemeleridir. Hititlerin düzenledikleri müsabakalardan birinde Hatti ve Masalı erkekler karşı karşıya gelirken tasvir edilir. Hatti ve Masa erkeklerini karşı karşıya getiren zırhlı dövüş oyunları adil bir müsabakadan uzak görünmektedirler. Zira, bu törensel oyunlarda Masa erkekleri karşısında Hititlerin – Mısırlıların Nubialıları yendikleri gibi – sürekli galip geliyor olması, bu oyunların adil ve kurallı atletik müsabakalardan ziyade bir gösteri mahiyetinde olduğunu göstermektedir (Kyle, 2015: 45-46). Yunan kültürünün aksine Hititlerdeki spor etkinlikleri parçası oldukları festivalleri, dini ritüellerini ve kahraman tapınımlarını gölgede bırakmamıştır. Aksine bu spor etkinlikleri festivallerin küçük bir parçası olarak onların gölgesinde kalmıştır.

¹⁵ Tartışmalar ve farklı değerlendirmeler için bk.: Sipahi (2001 ve 2005), Yıldırım (2001), Georgakopoulos (2012), Taracha (2002).

¹⁶ Homeros'un eserleri ile Hitit festivallerinde görünen altı ortak spor güreş, boks, koşu, teçizatlı dövüş, disk/ağırlık atma ve okçuluktur.

1.1.4. Etrüskler

Antik Çağda İtalya'nın Toskana bölgesinde yaşamış olan Etrüsklerin soyu Herodotos¹⁷ ve Tertullianus¹⁸ tarafından Lydialılara dayandırılmaktadır. Ancak günümüzdeki son çalışmalar neticesinde Etrüsklerin soyu İtalya'daki Demir Çağı yerlilerine dayandırılmaktadır. Buçalışmalarda yerli halkın Fenike, Yunan ve diğer tüccar halklarla ilişkiler kurduğu ve bunun sonucunda hızlı bir şekilde gelişim ve değişim gösterdikleri düşünülmektedir (Kyle, 2015: 244; Crowther, 2007a: 78).

Spor, diğer Akdeniz toplumlarında olduğu gibi Etrüsklerin toplum yaşantısında da önemli bir yere sahipti. Etrüsklere ait yerleşimlerde ortaya çıkarılan mezarların fresklerinde¹⁹ birçok spor sahnesi tasvir edilmiştir. Burada ele geçen en önemli mezar freskleri M.Ö. 6. yy. ortası ile M.Ö. 5. yüzyıl ortasına tarihlendirilmektedir. Fresklerin tarihlendirildiği zaman aralığının, Yunanların düzenlediği dört büyük festivalin popülerliğinin arttığı döneme denk gelmesi ise dikkat çekmektedir. Bu spor tasvirleri içerisinde en önemli yeri at yarışları tutmaktadır. Ancak at yarışlarının yanında boks, güreş, koşu, iki ya da üç atlı yarışmalar, disk atma, uzun atlama, sıırıyla atlama(?)²⁰, pentathlon ve Phersu Oyunu²¹ gibi sporların da kayda değer bir önemi olduğu bilinmektedir (Resim 1. 7). Bu tasvirlerdeki atletlerin bazıları şort benzeri bir kıyafet ya da kumaş ile vücutlarının bir kısmı örtülü şekilde resmedilirken, diğer birçok sahnede atletlerin çıplak olarak resmedildikleri gözlemlenmiştir. Tarquinia'da bulunan ve At Arabaları Mezarı olarak adlandırılan mezarda güreşçileri, boksörleri, sıırıyla atlayanları(?) ve at arabalarını içeren bir friz bulunmaktadır. Bu frizin her iki yanında oyunları seyreden

¹⁷ Lydia'da Manes oğlu Atys zamanında kıyıcı bir kıtlık yaşanmış olup halk bu kıtlıklarla başa çıkmaya çalışırken oyunları keşfetmiştir. Lydialılar, açlıklarını bastırabilmek ve bu sıkıntıları unutabilmek için her iki günün birini oyunlara ayırmışlardır. Böylelikle oyunların olduğu günler meşguliyetten açlıklarını hatırlamayacaklardı. 18 yıl boyunca kıtlık azalmanın aksine artınca, halk ikiye ayrılmış ve Atys bir halkın yarısını oğlu Tyrsenos liderliğinde Lydia'dan göndermiştir. Lydia'dan ayrılanlar Phokaia'dan yola çıkarak Umbria'ya gelerek buraya yerleşmişlerdir (Hrdt. I. 94)

¹⁸ Tertullianus, Tyrsenos'un krallık çekişmesinde kardeşini saf dışı bıraktığını ve ardından batıl inançlarına ek olarak dini amaçlar gözeterek halka açık oyunlar düzenlediklerini; Romalıların bu oyunları benimseyip bu oyunlar için Etrüsk oyuncularını, oyun takvimlerini aldıklarını ve Lydialılardan dolayı bu halka açık gösterilere/oyunlara 'ludi' dediğini aktarır: Extant auctores multi, qui super ista re commentarios ediderunt. Ab his ludorum origo sic traditur: Lydos ex Asia transvenas in Etruria consedisce Timaeus refert duce Tyrreno, qui fratri suo cesserat regni contentione. Igitur in Etruria inter ceteros ritus superstitionum suarum spectacula quoque religionis nomine instituunt. Inde Romani arcessitos artifices mutantur, tempus, enuntiationem, ut ludii a Lydis vocarentur. Sed etsi Varro ludios a ludo id est a lusu interpretatur, sicut et Lupercos ludios appellabant, quod ludendo discurrant, tamen eum lusum iuvenum et diebus festis et templis et religionibus reputat (Tert. Spect. v. 2-3)

¹⁹ Günümüzde Monterozzi olarak bilinen Tarquinia Nekropolisinde bulunan yaklaşık 6.000 farklı kaya mezarının içerisinde bulunan freskler Etrüsklerin spor etkinliklerine ışık tutacak niteliktedir.

²⁰ At Arabası Mezarı freskinde bulunan figür elinde uzunca bir sopa(sırı?) bulundurmaktadır. Bu figürün sopayı günümüzdeki sıırıyla atlama sporuna benzer teknikte tutması dikkat çekicidir.

²¹ M.Ö. 6. yy'a tarihlendirilen mezarlarda üzerinde adı yazılarak tasvir edilmiş olan oyunlardan bir tanesi de Phersu oyunudur. Phersu, uzun şapkalı, bazen tamamen giyinik bazen de yarı giyinik şekilde tasvir edilmiş ve elindeki ipe bir köpeği tasmaşından tutan bir figürdür. Phersu'nun tutmuş olduğu köpek kafasına çuval geçirilmiş, elinde lobut/sopa tutan figüre saldırmaktadır. Phersu oyunun ortaya çıkışı Herakles ya da Orpheus'un başından geçen mitolojik olaylara dayandırılmaktadır. Daha fazla detay için bk. Yanko, 2015 ve Avramidou, 2009.

seyirciler de tasvir edilmiştir (Resim 1.8). Bu tasvirden anlaşıldığı üzere oyunları izleyen seyircilerin de bu oyunların önemli bir parçası oldukları söylenebilir. Zira, Roma’da Etrüsk Kralı Tarquinius Priscus (M.Ö. 615-579) tarafından yaptırılan Circus Maximus, at yarışları ve boksörlerin gösterilerini/müşabakalarını izlemeye gelen seyircilerin oyunları oturarak izleyebilmesi için, tribünlü bir yapı olarak inşa edilmişti (Liv. i. 35. 7-9; Eutropius 1. 6). Ammianus Marcellinus’a göre²² daha sonra işsizlerin tapınağı, evleri, toplanma yeri ve umutlarının gerçeğe dönüştüğü bir yere dönüşecek olan Circus Maximus’un inşası, oyunların Etrüsk toplumundaki önemini vurgulamaktadır. At Arabaları Mezar fresklerindeki seyircilerin giyim tarzlarına bakıldığında, bu seyircilerin elit sınıfa mensup kişiler olduğu ve oyunları izlerken kendilerini aşırı şekilde oyunlara kaptırdıkları gözlenebilmektedir (Bevagna, 2014: 400-401). Olympia’da düzenlenen festivalin aksine kadınların da buradaki oyunları izliyor

Resim 1. 7 Phersu Oyunu – Tarquinia Nekropolisi/İtalya

olmaları, Etrüsklerin spor etkinliklerinin dikkat çekici bir karakteristik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, Livius²³ ve Herodotos²⁴ Etrüsk toplumunda düzenlenen spor oyunlarının sadece cenaze törenleri olmadığını aktarmaktadır. Etrüsk toplumu kendi şehirlerinde ya da kurdukları birliklerde²⁵ Yunanlar gibi oyunlar düzenlemekteydiler. Etrüsklerin bu oyunlarının çağdaşı olan Yunanların Panhellenik agonlar gibi ziyaretçi/seyirci çekmiş olabileceği muhtemel görünmektedir. Bazı tarihçiler, Herodotos’tan yola çıkarak M.Ö. 540-535 yılları arasında meydana gelen Alalia Muharebesi sonucu Etrüsklerin bu oyunları

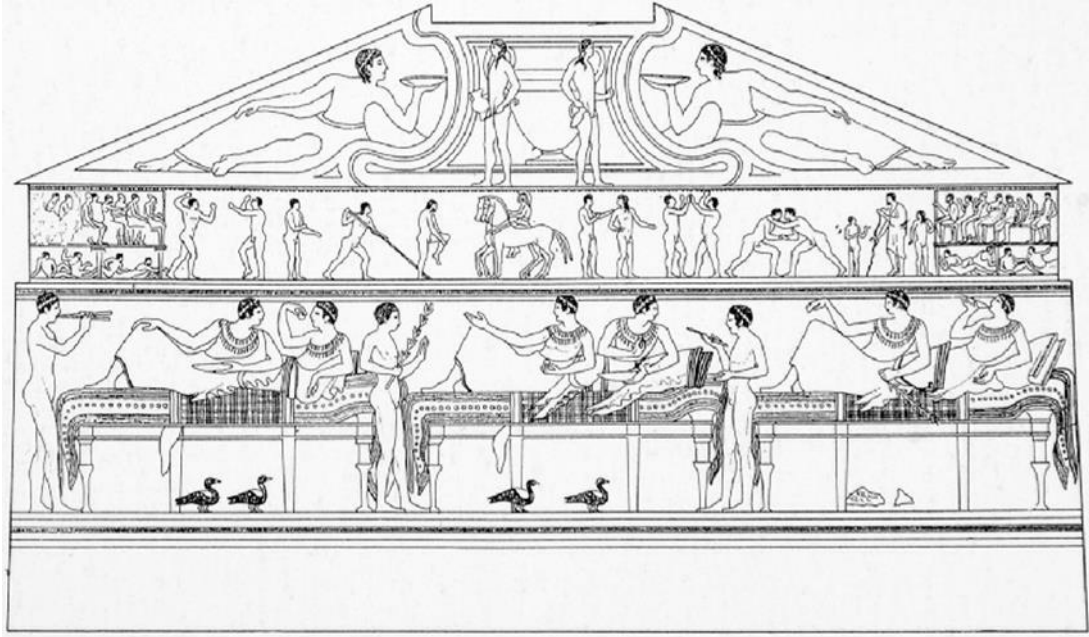
²² Amm. xxix. 4. 28.

²³ Liv. i. 35. 7-9.

²⁴ Hrdt. Hist. i. 167. 2.

²⁵ I. Constantinus tarafından verilmiş kararları içeren ve Rescritto di Spello olarak adlandırılan yazıt (Corpus inscriptionum Latinarum 11.5265) buna tek örnektir.

Yunanlardan aldıkları iddiasında bulunmaktadır.²⁶ Ancak mezarlarda tasvir edilen oyunların Alalia Muharebesi'nden en az yüz yıl öncesine tarihlendirilmesi sebebiyle, sporun Alalia Muharebesi'nden çok daha öncesinde de Etrüsklerin sosyal hayatının bir parçası olduğu kanıtlanmıştır (Thullier, 2013: 832). Roma'nın ilk imparatoru olan Augustus'un asırlar sonrasında hayranlıkla izleyeceği Troia Oyunu'na (Lusus Troiae) dönüşecek oyunları başlatanlar da yine Etrüsklerden başkası olmayacaktır (Crowther, 2007a: 82; Suetonius 1.43).

Resim 1. 8 At Arabaları Mezarı Çizimi (M.Ö. 490) Tarquinia Nekropolisi/İtalya

1.1.5. Myken Uygarlığı ve Homeros Dönemi

Erken Yunanlar olarak kabul gören ve M.Ö. 1400'lerde Knossos'u ele geçirerek en parlak dönemlerine ulaşan Mykenler savaşçı bir kimliğe sahipti. Arkalarında yıkık kaleler ile mezarlarının içerisinde birçok yerel/ihraç edilmiş mezar hediyesi bırakan Mykenler Girit, Anadolu, Mısır ve Levant ile sürekli bir etkileşim halindeydiler.

Homeros'un İlyada ve Odysseia'sında anlattığı Myken dünyasında, spor etkinlikleri ve cenaze oyunları dikkat çekmektedir. Ancak Homeros'un anlattığı spor etkinliklerinin çeşitliliğine rağmen bu döneme ait arkeolojik kanıtlar oldukça azdır (Miller, 2004a: 1.; Kyle, 2015: 46-49; Crowther, 2007a: 40-41). Geç Tunç Çağı'ndan günümüze Mykenai'de ortaya çıkarılan boğa üzerinden atlama freski, Kıbrıs'ta bulunan Myken kültürüne ait boksör figürlü

²⁶ Hrdt. Hist. i. 166-167.

bir krater parçası, Mykenler tarafından ihraç edilmiş ve üzerinde at yarışı ile iki boksörün tasvir edildiği bir krater haricinde Myken spor etkinliklerine dair kanıtlara rastlanılmamaktadır (Kyle, 2015: 46). Bu kanıtlar Mykenlerin Girit Uygarlığı ile benzerliğini, hatta aynı etkinlikleri yaptıklarını gösterir. Mykenler atletik oyunlara kıyasla avlanma ve savaşa dayalı spor aktivitelerini daha fazla benimsemişlerdir. Bu etkinlikleri toplum hayatında daha fazla gerçekleştirmeleri ise doğudaki komşuları olan Hititler ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle her ne kadar Homeros, Myken Uygarlığı'na ait olayları hikâye etmiş olsa da kendisinin yaşamış olduğu ve erken Olympik Oyunlara denk gelen dönemdeki spor etkinliklerinden esinlenerek bu oyunları eserine katmış olduğu söylenebilir.

Homeros eserlerinde M.Ö. 13. ya da 12. yy'da meydana gelen Troia Savaşı'nı ve Odysseus'un eve dönüşünü konu alır. En erken ihtimalle M.Ö. 9. yy'a²⁷ tarihlenmiş olan İlyada ve Odysseia eserlerinde kuşkulu da olsa Geç Tunç Çağı ve Karanlık Çağ'da sporun toplum yaşantısındaki önemine dair önemli ipuçları vermektedir. Geleneksel olarak batı edebiyatının başlangıç eserleri sayılan Homeros'un bu eserleri, aynı zamanda eserlerinde yer verdiği atletik müsabakaların detaylı anlatımı ile birçok araştırmacı için Antik Yunan spor çalışmalarının da başlangıç noktasını oluşturmuştur (Young, 2004: 8).

Önce koydu parlak ödülleri araba yarışlarında en hızlı gidene:

El işlerinde çok becerikli bir kadın alacaktı birinci gelen,

yirmi iki ölçeklik kulplu bir üçayak alacaktı.

İkinci gelene bir kısrağı vardı altı yaşında,

daha koşulmamış, katıra gebe bir kısrağı bu.

Ateşe değmemiş bir kazan vardı üçüncü gelene,

dört ölçeklik, pırıl pırıl, yepyeni.

İki ölçeklik altın ayırdı dördüncüye,

beşinciye iki kulplu, ateşe değmemiş bir kap.²⁸

İlyada'dan alıntılanan yukarıdaki bölümde Patroklos'un cenaze oyunlarında ilk oyun olan at yarışında dereceye gireceklere verilecek ödüller sıralanmıştır. Yarışmaya katılanlar

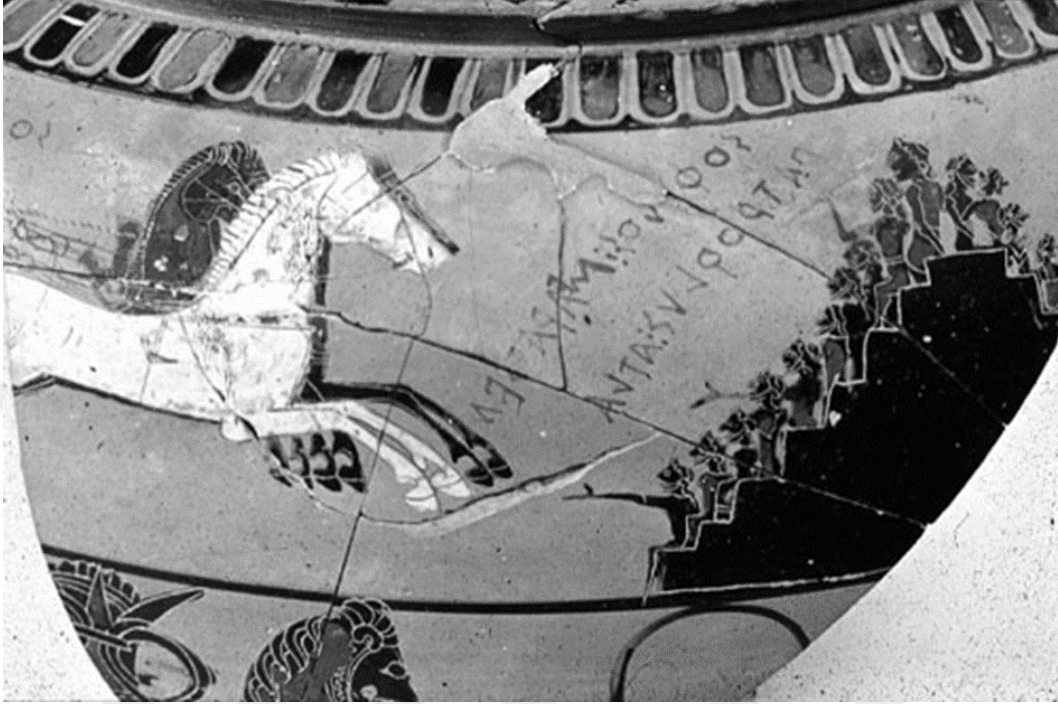
²⁷ İlyada ve Odysseia Antik Çağ Araştırmacıları tarafından genellikle M.Ö. 725-675 yıllarına tarihlendirilmektedir.

²⁸ Hom. Il. xxiii. 261-270:

ἵππευσιν μὲν πρῶτα ποδώκεσιν ἁγλά' ἄεθλα
θῆκε γυναιῖκα ἄγεσθαι ἀμύμονα ἔργα ἰδυῖαν
καὶ τρίποδ' ὠτῶντα δουκαίεικοσίμετρον
τῷ πρώτῳ: ἀτὰρ αὖ τῷ δευτέρῳ ἵππον ἔθηκεν
ἐξέτε' ἀδμήτην βρέφος ἡμίονον κούρουσαν:
αὐτὰρ τῷ τρίτῳ ἄπυρον κατέθηκε λέβητα
καλὸν τέσσαρα μέτρα κεχανδότα λευκὸν ἔτ' αὐτῷ:
τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα,
πέμπτῳ δ' ἀμφίθετον φιάλην ἀπύρωτον ἔθηκε.

arasından ilk beş dereceye giren yarışmacıya ödülleri sunulmuştur. Ancak daha sonraki dönemlerde, belirli kurallar çerçevesinde düzenlenecek olacak Panhellenik oyunlarda ise yukarıdaki anlatımın aksine, önemli olan sadece müsabakayı kazanabilmektir. Çünkü ödüller sadece kazananlara verilmekte ve sadece bu sporcular yüceltilmektedir. At yarışını takip eden bölümde güreş, pankration, ağırlık, mızrak ve ok atma gibi spor müsabakalarının olması savaşçı bir toplumun hayatındaki spor etkisi olarak gösterilebilir. Dikkatle incelendiğinde Homeros'un bahsettiği cenaze törenlerindeki spor oyunlarının, toplumun önde gelen elitlerine has olduğu – özellikle asiller yarışmakta ve kazanmakta – ve herhangi bir planlama yapılmadan doğaçlama olarak geliştiği görülmektedir (Gardiner, 1910:4-8). Homeros, Phaiakia'da Odysseus'un hünelerini sergilediğinden ve agorada geçen müsabakalardan da bahseder (Od. viii.109). Phaiakia'da, yaşlı Odysseus haricinde yarışa katılanların tümü gençlerden oluşmaktadır. Buradaki durum bir yarışmadan çok, güç gösterisine dönüşen bir olay olarak ele alınmaktadır. Odysseus'un karısı Penelope'nin talipleri, evlerinin kapısında beklerken yine kendi aralarında güç gösterisinde bulunma kaygısıyla farklı etkinliklerde bulunmaktadırlar (Od. iv.625-7; xvii.167-169). İlyada'da savaşçı bir karakter öne çıkarken Phaiakia'da ise daha barışçıl bir karakter dikkat çekmektedir. Phaiakia'daki bu müsabakalar, bir yarışmadan çok katılımcıların sosyal konumlarını belirleyen bir unsur niteliğindedir (Dickie, 1983: 237-276). İlyada ve Odysseia'nın tarihlendirildiği dönemde (M.Ö. yak. 725-675), planlanmış ve organize edilmiş oyunlar varsa da bu eserlerde bahsedilen müsabakalar doğaçlama olarak ortaya çıkmış ve gerçekleştirilmiştir. Doğaçlama olarak gelişen bu oyunların aynı dönemdeki ya da daha sonraki oyunlar gibi birden fazla şehir devleti tarafından kabul gören bir kimliğe bürünmediği de açıktır.

Homeros döneminde veya sonrasında ortaya çıkan festivaller bünyesinde organize edilen ve hem atletlerin hem de izleyicilerin ve daha sonra farklı amaçla birçok kişinin katılacağı bu oyunların temeli, cenaze oyunları ve ata kültü olarak kabul edilebilir (Resim 1. 9). Başlangıçta dini nedenlere ve kahraman tapınımlarına dayandırılan bu oyunlar, zamanla toplum

Resim 1. 9 Siyah Figürlü Attika Dinosundan Patroklos'un Cenaze Oyunları (M.Ö.580-570)

nazarında önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Pausanias'ın²⁹ aktardığına göre Arkadia kralı Arkas'ın oğlu Azan onuruna periyodik olarak düzenlenen araba yarışları ve başka oyunları ihtiva eden cenaze oyunları mevcut oyunların en eskisiydi. Oyunlar sadece at yarışları ve atletik yarışmalar ile sınırlı değildi. Hesiodos, katılmış olduğu ve kazandığı şiir yarışmasından da bahseder.³⁰ Boiotia'da, cenaze oyunlarında ödül olarak verilen ve en eskileri M.Ö. 8. yy'a tarihlendirilen bronz kazanlara (λέβητες) ait parçalar bulunmuştur. Bu kazanlarla (tripod) aynı özellikte olan başka parçalar Atina'daki kazılarda da ele geçmiştir. Atina'da bulunan Boiotia tarzı kazan parçaları, atletlerin yarışmalara/cenaze törenlerine katılmak amacıyla uzun mesafeli seyahatlere hazırlandıklarını ve bunu gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Bulunan parçalardan

²⁹ Paus. viii.4-5

³⁰ Hes. İşl. 654-659:

ἔνθα δ' ἐγὼν ἐπ' ἄεθλα δαΐφρονος Ἀμφιδάμαντος
Χαλκίδα τ' εἰς ἐπέρησα: τὰ δὲ προπεφραδμένα πολλὰ
ἄεθλ' ἔθεσαν παῖδες μεγάλεσσι: ἔνθα μέ φημι
ῥῆμα νικήσαντα φέρειν τρίποδ' ὠτώεντα.
τὸν μὲν ἐγὼ Μούσης Ἑλικωνιάδεσσι ἀνέθηκα,
ἔνθα με τὸ πρῶτον λιγυρῆς ἐπέβησαν αἰοιδῆς.

Hesiodos, kendisinin de katıldığı Amphidamas onuruna düzenlenen ve ödülleri önceden açıklanmış olduğu Euböia'daki cenaze oyunlarından bahseder. Hesiodos Euböia'daki törenlerde spor müsabakalarından bahsetmese de yaşamış olduğu dönemde insanların yarışmak için uzun mesafe yolculukları yaptıklarını gösterir.

hareketle farklı şehirlerden yola koyularak yarışmalara veya cenaze törenlerine katılmak üzere seyahat eden atletlerin, bu yarışmalarda başarılı olmaları halinde kazandıkları ödülleri evlerine geri getirdikleri söylenebilir (Perry, 2014:56).

1.1.6. Arkaik Yunan (Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea ve Panathenaia Agonları³¹)

Yunan Arkaik Dönemi (M.Ö. yak. 750-480) belirsizlik içindeki Karanlık Çağ'ın bitişinde başlamış ve Perslerin Yunanlar tarafından Plataea ve Mykale'de yenilgiye uğratılması ile son bulmuştur. Arkaik Dönem'de Yunan dili, toplumu, sanatı, mimarisi ve politikasında büyük değişimler yaşanmıştır. Yunanların artan nüfusu ve gelişen denizasıırı ticareti nedeniyle ortaya çıkan kolonizasyon ve yeni entelektüel düşünceler, büyük değişimlerin nedeni olarak gösterilebilir. Arkaik Dönem sonlarına doğru, modern Batı Dünyası açısından oldukça önemli kabul edilen demokrasi düşüncesinin Atina'da hayata geçirilmesi ile de kültürel değişimin ivmesi artacaktı.

Yunan medeniyeti için can alıcı gelişmelerin ve değişimlerin yaşandığı Arkaik Dönem'de, atletik etkinlikler toplum yaşamında oldukça önemli bir konuma yükselmeye başlamıştır. Bu etkinlikler aynı zamanda kurumsal bir kimliğe de bürünmeye başlamıştır. M.Ö. 5. yy'a gelindiğinde agonların sayıları, programlarındaki çeşitlilik ve düzenlendiği bölgeler bakımından büyük bir artış yaşanmıştır. Büyük Panhellenik tapınaklarda ve Yunan şehir devletlerinde düzenlenen atletik oyunlar, resmi bir düzen ve yapı içerisinde törensel bir konuma da yerleştirilmiştir. Aralarında Olimpik Oyunların en prestijli olduğu dört Panhellenik (*periodos*)³² taç oyunları³³ organizasyon, ödül ve prestij bakımından birbirine benzerlik göstermekteydi (Tablo 1). Şehir devletlerinden ayrılarak yeni koloni kentleri kuran koloniciler kurdukları bu yeni şehirlerde yeni oyunlar başlatmakla yetinmeyip anavatanlarındaki oyunlara hem yarışmacı olarak katılmak hem de bu oyunları izlemek için seyahate başlamışlardı (Antonaccio, 2014: 192-194). M.Ö. 672'de Kroton'dan Daippos'un Olympia'daki boks müsabakalarında galibiyete ulaşarak taca ulaşması ile M.Ö. 588-488 yılları arasında on bir

³¹ Agon (ἀγών): toplantı; yarışma, müsabaka; çatışma. Esas anlamı toplanmak ve bir araya gelmek olan ἀγών daha sonra bir araya gelerek müsabakaları izlemek anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Nihayetinde sadece müsabakaları nitelendirmek için kullanılır hale gelmiştir (Miller, 2004a: 13).

³²Periodos (περίοδος): tur, döngü. Dört büyük Panhellenik Agon olan Olympia, Nemea, Isthmia ve Pythia oyunlarından oluşan ve dört yıl içerisinde 1 defa Olympia, 1 defa Pythia, 2 defa Nemea ve 2 defa Isthmia agonlarını barındıran döngüye verilen addır. Bu kelimedenden türetilen periodonikes (περιοδονίκης) kelimesi ise dört büyük festivalde de galibiyete ulaşan atletlere verilen unvandır.

³³ Agonların ve bu oyunlarda zafere ulaşanların tarih içindeki farklı adlandırılmaları ve bu adlandırmaların tarih boyunca değişimlerinin detaylı incelenmesi için bk. Remijsen (2011).

farklı Krotonlu atletin Olympia’da toplamda 19 kez galibiyet elde etmesi buna güzel bir örnektir (Stampolidis, 2004: 288-289).

Tablo 1. Panhellenik Festivaller Döngüsü M.Ö. 480 – 476 (Miller, 2004b: 112)

Yıl	1. Festival	2. Festival
480	Olympia (Temmuz-Ağustos)	
479	Nemea (Temmuz-Ağustos)	
478	Isthmia (Nisan-Mayıs)	Pythia (Temmuz-Ağustos)
477	Nemea (Temmuz-Ağustos)	
476	Isthmia (Nisan-Mayıs)	Olympia (Temmuz-Ağustos)

Elis kontrolündeki Olympia’da Zeus onuruna düzenlenen festival, Panhellenik festivaller arasında ilk kez düzenlen ve bunlar arasında en önemli yeri tutan Olympia’dır. Olympia’da düzenlenen ilk atletik yarışmanın tarihi ile ilgili tartışmaların devam etmesine rağmen M.Ö. 776 yılı geleneksel olarak ilk *stadia* yarışının yapıldığı yıl olarak kabul görür. Panhellenik bir festival olarak farklı şehir devletlerini tek bir yerde ve tek bir amaç için toplamayı hedefleyerek Yunanlar arasında birleşme propagandası da yapan bu festivalin bir parçası olan atletik müsabakalar bu festivalde muhtemelen çok önemli bir yer tutmamaktaydılar (Crowther, 2007b: 5; Gardiner, 1910: 36). Zira, Olympia’da düzenlenen ilk 13 festivalde atletik müsabaka olarak sadece *stadia* yer almaktaydı (Young, 2004: 20-21; Kyle, 2015: 114-123; Romano, 2014: 179). Agon programına zamanla yeni yaş kategorilerinin ve farklı dallarda müsabakaların da eklenmesiyle büyüyen Olympia’daki bu festival yaklaşık 200 yıl boyunca tek Panhellenik Festival olarak varlığını devam ettirmiştir. Daha sonra ortaya çıkacak olan diğer üç Panhellenik Festival bünyesindeki agon programları, Olympia örnek alarak hazırlanacaktı. Yukarıda değinildiği üzere bunun nedeni mevcut programı ile birçok atletin yanı sıra farklı amaçlarla da büyük bir kitleyi kendine çeken Olympia ile aynı ilgiyi görmek istemeleriydi. Eserlerini Arkaik Dönem’den Klasik Dönem’e geçiş esnasında yazmış olan şair Pindaros, uzak mesafelerdeki kolonilerin *peridos* agonlara ilgisini ve Olympia’nın ardından kurulacak olan diğer üç Panhellenik festivaldeki agonların da başarılı olduğunu dolaylı yoldan aktarmaktadır (Antonaccio., 2007: 265-285)

Dört büyük Panhellenik oyun arasında Olympia’daki oyunlardan sonra en prestijli olanı Delphoi’de Apollon onuruna düzenlenen Pythia Oyunlarıdır. Geleneksel olarak başlangıç tarihi M.Ö. 586 kabul edilmektedir. Halihazırda Delphoi’de düzenlenmekte olan oyunlar M.Ö.

586'da ani bir kararla ve bilinçli olarak Olympia'dakine benzer şekilde modellenmiş³⁴ ve buna göre düzenlenmeye başlanmıştır³⁵. Olympia'nın aksine Delphoi'de, atletik ve at yarışlarına ek olarak müzik yarışmaları da düzenlenmekteydi. Bu ekleme ile Olympia'dan daha fazla oyun düzenleyerek daha büyük bir üne kavuşmak ve böylelikle daha fazla sayıda Yunanı buraya çekme amacı benimsenmiş gibi görünmektedir. Kısa bir sürede birçok hayırseverin, ziyaretçinin ve seyircilerin, Krotonlu Milo³⁶ ve Thasoslu Theagenes³⁷ gibi ünlü atletlerin de buraya gelmesi ile bu amaç bir bakıma başarıya ulaşmıştır. Ancak bu başarıya rağmen Pythia, hiçbir zaman Olympia'daki agonların mertebesine ulaşmamıştır. Milo ve Theagenes'in elde ettikleri başarılar ve kazandıkları oyunlara bakıldığında Panhellenik festivallerin ortak bir buluşma noktası olduğu görülebilir. Bahsi geçen bu iki atletin galibiyetleri; vatandaşı oldukları şehirlerden çok uzaklardaki şehirlerde düzenlenen oyunlara katılmak amacıyla atletlerin kat ettikleri mesafeleri, harcadıkları zamanı ve yaptıkları masrafları anlamak için güzel örnekler teşkil etmektedir.

Sıradaki diğer büyük Panhellenik Festival Korinthos'ta düzenlenmekteydi. Peloponnesos Yarımadası ile Yunan topraklarının birleştiği bir konumda bulunmasından dolayı deniz yolu ile ulaşımı kolay olan Korinthos'ta düzenlenen Isthmia Oyunları üçüncü büyük Panhellenik Festival olarak kabul görmekteydi³⁸. Bulunduğu konum ve düzenlediği Isthmia Oyunları sebebiyle önce Makedonlar, daha sonrasında ise Roma önemli duyurularını burada yapmaya başlayacaklardı (Kyle, 2015: 136; Gardiner, 1910: 214-215). Isthmia'daki mevcut oyunların yeniden düzenlenerek bu oyunlara Panhellenik bir kimlik kazandırıldığı tarih M.Ö. 582 ya da M.Ö. 580 olarak kabul görmektedir. Olympia ve Delphoi'nin aksine Korinthos'ta düzenlenen oyunlar iki yılda bir olarak düzenlenmekteydi. Agonlar, içerik bakımından Pythia'ya benzer olmakla birlikte burada daha fazla kategoride ve daha farklı dallarda oyunlar tertip edilmekteydi. Agonlara katılan yarışmacılar arasında yaşlara göre çocuklar, gençler ve yetişkinler olmak üzere üç farklı kategori ayrımı yapılmaktaydı. Isthmia oyunlarından günümüze kalan kayıtlar azdır. Ancak buna rağmen hem oyunlarının çeşitliliği hem de doğu ile batının birleştiği coğrafi bir konuma sahip olmasından dolayı Korinth'teki Isthmia agonlarının

³⁴ Olympia ve Delphoi'deki oyunlarda zafere ulaşanlar ile ilgili detaylar için bk. Christesen (2007).

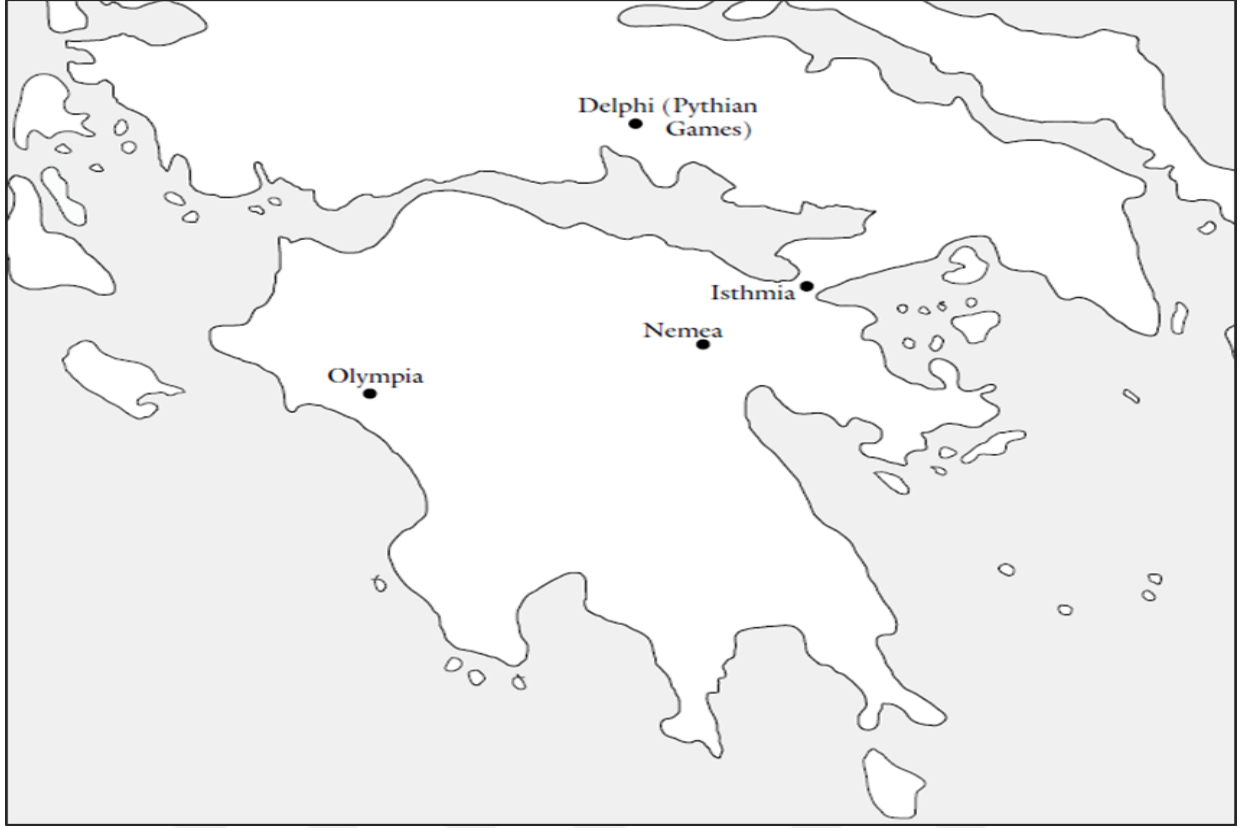
³⁵ Delphoi'deki oyunlar Olympia'daki oyunlar ile büyük oranda benzerlik gösterse de aralarında ufak bazı farklılıklar bulunmaktaydı. M.Ö. 586'daki ilk oyunlarda Delphoi toplamda 16 atletik oyuna ev sahipliği yaparken Olympia'da 13 atletik oyun düzenlenmekteydi (Kyle, 2015: 133-134). Dikkate değer diğer bir farklılık ise, Delphoi'de ilk oyunlar esnasında maddi ödüller verilirken M.Ö. 582'de ödüllerin yerini defne yaprağından yapılmış bir taç almıştır (Romano 2014: 180; Kyle, 2015: 133).

³⁶ Paus. vi. 14.5-8'de 24 yıllık spor kariyeri boyunca Panhellenik oyunlarda 31 kez taca ulaşan Krotonlu Milo'nun başarılarını özetler.

³⁷ Paus. vi. 11. 2-9'de 22 yıllık spor kariyeri boyunca 1.300 kez başarıya ulaşarak kahramanlaştırılan Theagenes'in hikayesini özetler.

³⁸ Gardiner 1910: 27.

kısa bir sürede Yunan dünyasından birçok kişinin ziyaretine ve katılımına ev sahipliği yapacak bir konuma yükseldiği açıktır³⁹ (Gardiner, 1910: 215; Romano, 2014: 182-183).

Harita 1. 1 Periodos Festivallerin Düzenlendiği Yerler

Dört büyük Panhellenik festivallerin sonuncusu olan Nemea oyunları Peloponnesos Yarımadası'nda Nemea'da Zeus onuruna düzenlenmekteydi. Panhellenik festivaller arasında en genç (ilk olarak M.Ö. 573) ve de en kısa ömürlü olan Nemea oyunları, kendisine Olympia'daki oyunları örnek almıştır. Nemea oyunları, Hellenistik Çağ'a kadar geçen dönem içerisinde bünyesinde müzik ile ilgili herhangi bir agon barındırmamıştır. Atletik müsabakaların ön planda olduğu bu oyunlarda da Isthmia oyunlarında olduğu gibi çocuklar, gençler ve yetişkinler için farklı kategoriler bulunmaktaydı. Diğer oyunlara göre daha yerel bir görüntü çizmesine rağmen kazananlar listesinde Küçük Asya'dan da atletler bulunmaktaydı (Romano, 2014: 185). Yerel bir görüntü sergileyen Nemea'daki agonlar Pausanias'ın M.S. 2. yüzyıldaki ziyareti esnasında oldukça zayıflamış bir durumdaydı. Ancak bu agonlar Roma İmparatoru Hadrianus döneminde, yerel bir agon olarak tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır (Gardiner, 1910: 225).

³⁹ Sonraki dönem kaynakları olmasına rağmen Dio. Chrys. (8. 9-12) ve Liv. (xxxiii. 32-33) tarafından Asya ve Yunanistan'ı buluşturan noktadaki coğrafi konumu nedeniyle Isthmia'nın bir pazar yeri halini aldığını ve dolayısıyla buranın kalabalıklar tarafından akına uğradığı aktarılmaktadır.

Periodos festivallere ek olarak, Atina'da düzenlenen Panathenaia festivali bünyesindeki agonlardan da bahsetmek gerekmektedir. M.Ö 8. yy'da Atina'da, bir kahraman kültü veya cenaze törenlerinin bir parçası⁴⁰ olarak doğaçlama gelişen atletik oyunlara⁴¹ dair kanıtlar bulunmaktaydı. Atinalı atletler bir sonraki yüzyılda Olympia'da boy göstermeye başlamıştır. M.Ö. 696-636 arasında Atinalı beş atlet Olympia'da zafere ulaşmıştır.⁴² Zafer kazananların kayıtlara geçmesi sebebiyle sadece bu beş isim bilinse de yüksek ihtimalle bu dönemde aynı yarışlara katılmak için birçok başka Atinalı da Olympia'ya seyahat etmiştir. Olympia'ya ilk gidenlerin, seyahatleri esnasında ortaya çıkan masrafları karşılayabilecek ekonomik güce sahip varlıklı kişiler oldukları düşünülmektedir. Solon (M.Ö. yak. 640-560) öncesinde, aristokratlara ve elit sınıfa özgü bir etkinlik gibi görünen atletik oyunların, Solon reformları ile birlikte kentle daha da bütünleşik bir hale geldiği düşünülmektedir (Kyle 1993: 21-22). Ayrıca Solon tarafından yasalaştırılan ve Olympia'da zafere ulaşanlara verilecek olan yüksek miktardaki para ödülü⁴³ de atletik oyunların toplum nazarında prestijinin ve politik öneminin ne kadar arttığını göstermektedir. Atinalı atletlerin kendi şehirleri dışındaki bu festivallere katılımı ve periodos festivallerin ünü Atina'yı da harekete geçirmiştir. Böylelikle Atina'da Athena onuruna her yıl düzenlenen festival M.Ö. 566/565 yılında daha kapsamlı hale getirilerek dört yılda bir düzenlenecek olan Panathenaia Festivaline dönüştürülür. Panathenaia agonlarında zafere ulaşanlara – daha sonra festivalin sembolü haline gelecek – içi zeytinyağı dolu *amphoraları* ödül olarak vermektedir. (Resim 1. 10 ve Resim 1. 11).⁴⁴ Atinalılar, ekonomik değeri yüksek ödüller vererek Panathenaia Festivalini diğer festivallere göre daha da çekici hale getirmeye çalışmaktaydılar. Çünkü bu festivale aynı zamanda bir pazarlama aracı ve ziyaretçileri çekmek için yapılan bir turizm yatırımı gözüyle de bakmaktaydılar (Kyle, 2014b: 161).

⁴⁰ Gardiner 1910: 27.

⁴¹ Festivaller dahilinde organize edilen oyunlar farklı adlar ile adlandırılmaktaydı. Günümüzde atletik müsabakalar olarak adlandırabileceğimiz ve çıplak olarak performans gösterilen atletizm ve dövüş sporlarına *gymnikos agon*; at ve at arabaları müsabakalarına *hippikos agon*; müzik ve çalgı aletleri müsabakalarına *mousikos agon* ismi verilmiştir (Miller, 2004b: 13-14, 31-86).

⁴² Pantakles stadion (696), diaulos (692); Eurybatos stadion (672); Stamas stadion (644); Kylon diaulos (640); Phrynon pankration (636). M.Ö. 640 yılında Olympia'da zafere ulaşan Kylon, M.Ö. 632'deki tiranlık girişiminden dolayı kötü şöhret ile anılır (Hrdt. Hist, v. 71; Thuk. i. 126. 3).

⁴³ Young (2004: 98), Solon tarafından Olympia'da zafer kazananlara verilen 500 *drakhma* tutarındaki ödülün günümüz değerinin 700,000 ABD Doları ve Isthmia'da zafer kazananlara verilecek 100 *drakhma* tutarındaki ödülün değerinin ise 140,000 ABD Doları olarak tahmin etmektedir. Ödüller arasındaki bu büyük fark Olympia ile Isthmia festivallerinin prestij açısından farkını da yansıtır niteliktedir.

⁴⁴ Her biri yak. 40 litre zeytin yağı alabilen 1400 ile 2000 adet arasında amphora oyunlarda ödül olarak verilmekteydi (Kyle, 2014b: 160; Young, 2004: 99). Young'un (2004: 97-101) temkinli tahminlerine göre hesap yapıldığında, bu festivalde verilen amphora ve zeytinyağı ödüllerinin toplam değeri 19 ile 27 milyon ABD Doları'na eşdeğerdir.

Resim 1. 10 Panathenaia Amphorası (M.Ö. yak. 530)

Resim 1. 11 Panathenaia Amphorası (M.Ö. yak. 500-480)

Arkaik Dönem'e bakıldığında dört büyük festivalin ortaya çıkışı, Atina'daki oyunlar, polislerin ve kolonilerin başlattıkları oyunlar atletik geleneğin hızlı bir şekilde yayıldığını ve Yunan toplumunda önemli bir yer edindiğini açıkça göstermektedir. Yüksek seyahat maliyetleri nedeniyle başta sadece bu masrafları göğüsleyebilecek toplumun elit kesimlerine hitap eden bir nitelik gösteren bu festivaller zamanla daha alt tabakalara kadar inmiştir. Sadece atletlerin ve maiyetinin⁴⁵ değil aynı zamanda farklı amaçlarla birçok kişinin katıldığı bu festivaller Yunan dünyası için bir toplanma merkezi olarak göze çarpmaktadır. Böylelikle atletler ödül ve ün kazanmak, yazarlar ve filozoflar tanınmak ve eserlerini tanıtmak, tüccarlar ekonomik kazanç,

⁴⁵ Katılımcılarla birlikte antrenörler, müsabık sporcuların aileleri, at yarışları için getirilen atların bakıcıları ve festivaller esnasında ihtiyaç duyulacak diğer hizmetleri sağlayan kişiler köleler vb. de seyahat etmekteydiler.

farklı şehirlerden gelen delegeler (*theoroi*⁴⁶ veya *spondophoroi*⁴⁷) ise kendi şehirlerini temsil etmek için bu kitlesel harekete katılarak Arkaik Dönemde kitlesel bir turizm hareketliliği başlatmış oldular. Modern çalışmalar bu festivallerin on binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirildiğini göstermektedir (Dillon, 1997: xiii; Crowther, 2007a: 48; Mann, 2014a: 277; Romero, 2013: 149-50; Casson, 1994: 78). Oyunlar sadece spor nedeniyle bir hareketliliğe neden olmuyor aynı zamanda kültürel ve dini amaçlarla seyahat edecekleri de cezbediyordu. Festivaller öncesinde, esnasında ve sonrasında ilan edilen dokunulmazlık⁴⁸ ve saldırmazlık⁴⁹ sayesinde seyahat edecek tüm kişiler güven içinde seyahatlerini gerçekleştirme imkanına da sahip oluyorlardı. Bu tip ziyaretçileri buralara akın akın seyahat etmeye yönlendiren nedenler arasında en önemli yeri tutan büyük tapınım alanlarını görmek ve burada dini vazifelerini yerine getirmektir. Ancak dini nedenlere ek olarak festivallerin yapıldığı yerlerdeki yapılar ve sanat eserlerini ziyaret etmek; buralara gelecek olan şair, yazar, hatip ve filozofların konuşmalarını dinlemek gibi kültürel nedenler de bulunmaktaydı (Romero, 2013: 151-3; Casson, 1994: 77-82).

1.1.7. Klasik Yunan Dünyası

Panhellenik festivallerin zamanla daha fazla ilgi odağı olduğu Klasik Dönem’de (M.Ö. 480-323) Yunanistan ve Doğu Akdeniz’de birçok siyasi ve politik değişiklik meydana gelmiştir. Güçlerinin doruğuna ulaşmış olan Persler, Atina’yı yağmalamış ve ardından da yenilgiye uğratılmışlardır. Atina ile Sparta arasındaki çekişmeler ve uzun süreli Peloponnesos Savaşları, Yunanistan’ı iki kutuba ayırmıştır. Politik ve askeri çatışmaların yaşandığı ortamda sanat, felsefe, sanatsal düşünce, bilim, tiyatro ve edebiyat gibi alanlarda birçok gelişme de yaşanmaya devam etmiştir. Bu kadar değişimin yaşandığı bir dönemde festivaller bünyesindeki agonlar önemini yitirmemiş; aksine daha fazla politik ve kültürel öneme kavuşmuştur. Arkaik Dönem’e kıyasla daha alt tabakalardan gelen atletler, festivallerdeki yarışmalarda boy göstermeye ve elit kesimden gelen atletler arasında yavaş yavaş yer almaya başlamışlardır.

⁴⁶ *Theoroi* (Θεοροί): Farklı şehirlerden davet veya kendi inisiyatifleri ile gelerek geldikleri şehri festivaller arasında temsil etmek ve adak/kurban törenlerinde vazifelerini yerine getirmek için seyahat eden resmi heyetlere verilen ad (Remijsen, 2011: 103-14). Detaylı açıklama için bk. Dillon (1997: 11-26).

⁴⁷ *Spondophoroi* (σπονδοφόροι): Panhellenik festivaller esnasında ateşkesi duyurmak ve bu çatışmasızlık durumunu sağlayarak atletler, katılımcılar, seyirciler ve ziyaretçilerin güvenli bir şekilde festivallere ulaşımını sağlayan heyetlerdir. *Theoroi* ve *spondophoroi* hakkında detaylı çalışma için bk. Rutherford (2014).

⁴⁸ *Asylia*: Bu terim farklı birçok anlamda kullanılabilir. Tapınakların dokunulmazlığı veya insanların dokunulmazlığına ilişkin iki farklı topluluğun karşılıklı anlaşmasıdır. Dar anlamda tapınak alanlarının dokunulmazlığının şehirler, krallıklar ve konfederasyonlar tarafından garanti edilmesidir (Chanotis, 2005: 156; Dillon, 1997: 3; Rigsby, 1996: 11).

⁴⁹ *Ekekheria*: Festivaller için seyahat süresini de içeren ve *theoroi* tarafından ilan edilen ve festivallere katılacaklar ile bu festivalleri organize eden şehirlere karşı herhangi bir saldırı yapılmaması hakkındaki saldırmazlık duyurusudur (Rigsby, 1996: 11-12).

Ancak buna rağmen atletlerin mesleki ve ekonomik anlamda tam bir profesyonelliğe erişmiş oldukları söylenemezdi (Kyle, 2014b: 171). Zira Olympia'daki agonlar ele alındığı zaman, Atinalı bir atletin oyunlar için yapacağı gidiş-dönüş yolculuğu neredeyse 2 haftayı bulmaktaydı. Burada geçirdikleri eleme dönemi ve agonlar esnasında geçirdikleri zaman da dahil olmak üzere evlerinden uzakta toplamda bir aydan fazla bir süre geçirmektedirler. Bu esnadaki seyahat masraflarını karşılayabilecek ekonomik yeterliliği olanlar büyük bir çoğunlukla varlıklı ve aristokrat ailelerden gelmekteydi (Potter, 2012: 62).

M.Ö. 5. yy. sonuna kadar Olympia'da zafer kazananların listesini oluşturan Elisli Hippias'ın eseri günümüze kadar korunamamış olsa da hem Arkaik hem de Klasik Dönem agonları üzerine yapılan çalışmalar için oldukça önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Aynı zamanda Aristoteles ve Kallisthenes tarafından da, Olympionikai (Olympia galibiyet kazananlar listesi) hazırlanmıştır. Bunlara Aristoteles'in Pythionikai (Pythia'da zafer kazananlar listesini) ve Eusebios'un Olympia Kronolijisi'nin eklenmesi ile Panhellenik festivallerdeki atletlerin kimler olduklarına, mensubu oldukları şehirlere ve agonların programlarına dair bilgiler daha net bir hal almaktadır (Christesen, 2005: 350-351). Pausanias ve Herodotos'un atletler ve agonlar üzerine aktardığı birçok anekdot da Klasik Dönem agonları hakkında önemli bilgiler içermektedir. Arkaik Dönem'den Klasik Dönem'e geçiş aşamasında yaşamış olan Pindaros'un (M.Ö. 518-438) periodos agonları galiplerine yönelik övgü dolu şiirleri Olympia'nın dışındaki periodos agonlarının da önemini koruduğunu göstermektedir. Pindaros, periodos agonlarında 16 farklı şehir devletine mensup olan galipler için toplamda 45 farklı şiir yazmıştır (Kyle, 2015: 196). Olympia, Pythia, Isthmia ve Nemea'da başarıya ulaşan atletleri kutsanmışlık ve mutlulukla tasvir ederek onları onurlandıran Pindaros, aynı zamanda bu atletlerin aileleri, soyları, yaşamları ve sosyal statüleri ile hakkında detaylı bilgileri de günümüze aktarmıştır (Thomas, 2007: 141).

Klasik Dönem başlarındaki Olympia galibiyet listeleri⁵⁰ incelendiğinde, galipler arasında kolonistleri de içeren farklı şehir vatandaşları olan atletlerin sayıları⁵¹ dikkat çekmektedir (Christesen, 2007a: 28-30; Potter, 2012: 55). Mytilene, Rhodos, Samos, Miletos'un yanında Sicilya ve İtalya'dan isimler de göze çarpmaktadır (Harita 1. 2). Daha sonra Büyük İskender'in ölümünün ardından kurulacak olan Hellenistik Dönem Krallıkları neticesinde Doğu Akdeniz kıyılarındaki Yunan atletler de bu festivallerde yerlerini almaya başlayacaklardır. Farklı dallarda ve yaş gruplarındaki kazananların isimlerini içeren listelerden bu agonlara tam olarak kaç sporcunun katıldığını tahmin etmek zordur. Ancak bu festivallere

⁵⁰ 76. 77. ve 78. Olympia kazanlar listeleri (Christesen, 2007a: 28-30).

⁵¹ Christesen (2005) günümüze kadar ulaşan farklı listeleri detaylı olarak irdelemektedir.

ve agonlara olan ilginin, çok sayıda atleti de içeren kitlesel bir turizm akışına neden olduğu düşünülebilir. Klasik Dönem’de şehir devletleri ve birlikler arasında bir çatışma ortamı olmasına rağmen farklı şehirlerden Panhellenik festivallere karşı yönelen ortak ilgi dikkat çeker. Yunanların bu ortak ilgisi, düzenlenen festivallerin, Yunan toplumu tarafından ortak bir değer olarak benimsendiğini kanıtlar niteliktedir.

Periodos festivaller kadar büyük bir üne sahip olmasa da prestijli oyunlar düzenleyen Atina’dan da bahsedilmelidir. Klasik Dönem’de Atina’da demokrasinin uygulanması ve zamanla güçlenmesiyle farklı bir politik yapı ortaya çıkmıştı. Bu dönemde Atina liderleri Kleisthenes, Kimon, Perikles ve Alkibiades agonların önemini kavramış ve icraatlarını bunu dikkate alarak gerçekleştirmişlerdi. Gücünü kanıtlamak ve tanınırlığını arttırmak için M.Ö. 416’da Olympia’daki at yarışlarına yedi farklı takımla katılan Alkibiades, oyunların aristokratlar ve elit sınıf için ne kadar önemli olduğunu gösterir.⁵² Ancak Alkibiades’in aksine Atinalı çoğu yönetici, agonlara doğrudan katılım yerine onları düzenleyerek ve finanse ederek de rol almayı tercih etmişlerdir (Kyle, 2015: 164). Demokrasi yönetimindeki Atina’da, atletik etkinliklerin elit kesime has bir etkinlik olarak kalmasına rağmen halk, festivaller ve agonlarda zafere ulaşanların ödüllendirilmesi için yönetime yüksek tutarlarda para harcama yetkisini vermiştir (Pritchard, 2010: 81). Böylece Atina’daki agonlar için muazzam derecede zaman ve para harcanmasına imkân tanınmıştır. Klasik Dönemde Atina, festivaller dahilinde çok yoğun agon programları içermektedir.⁵³ Aynı zamanda Atina, Yunan şehir devletleri arasında en fazla festival düzenleyen polis konumundaydı (Isokrates, 12. 45-46). Bu agonların çoğu demokrasinin ilk 50 yılı içerisinde planlanmış ve uygulamaya konulmuştur (Osborne, 1993: 27). M.Ö. 380’e gelindiğinde Panathenaia festival programı bireysel dalda 27 farklı atletik, at yarışı ve müzik agonunu bünyesinde barındırmaktaydı. M.Ö. 6. yüzyılda agonların tasnifinde çocuklar ve yetişkinler için iki farklı yaş kategorisi vardı. 4. yüzyılda bu kategoriler gençleri de kapsayacak şekilde üçe çıkarılmıştır (Gardiner, 1910: 233-234). Ancak, Atina’nın agonlardaki müsabakaları ve yaş kategorilerini çeşitlendirerek çokça harcama yapmasına rağmen Atina vatandaşları bu agonlarda o kadar da başarılı görünmüyordu. M.Ö. 5. yüzyıla ait Panathenaia agonlarının kazananlar listesinde bulunan 60 farklı isimden sadece yedi tanesinin Atinalı olması dikkat çekicidir. Listede dikkat çeken başka bir husus ise bu oyunlarda kazananların yarısının Küçük Asya ve Ege Adalarından gelmiş olmasıydı (Gardiner, 1910: 235). Görünüşe göre Atinalılar, değerli ödüller verip farklı şehirlerden katılımcı çekmek yoluyla daha cazip hale getirmeye çalıştıkları Panathenaia festivali için yaptıkları yatırımların karşılığını almıştı.

⁵² Alkibiades’in takımları bu agonlarda sırasıyla birinci, ikinci ve dördüncü olmuştu ve bu başarıya dayanarak Sicilya’ya yapılacak seferde kendisinin komutanlık yapması gerektiğini söyleyecektir (Remijsen, 2009: 246)

⁵³ Thuk. ii. 38. 1.

Harita 1. 2 Pindaros Döneminde Akdeniz Dünyası (Arkaik – Klasik Dönem Arası Geçiş)

Hellenistik Dönem’de sporun yayılmasına dolaylı yoldan öncülük eden topluluklardan biri de Makedonia’dır. Arkaik Dönem’in sonuna doğru güçlenip sınırlarını genişletmeye başlayan Makedonia’da spor konusu akademisyenler tarafından uzunca bir süre dikkate

Resim 1. 12 II. Philippos'un Olympia'daki Zaferini Tasvir Eden Tetradrahmi (M.Ö. 356)

alınmamıştır. Bunun sebebi ise, Makedonların Panhellenik festivaller bünyesinde düzenlenen agonlara katılımının oldukça geç bir tarihte başlamasıdır. Makedonların ilk başarısı, II. Philippos’un⁵⁴ Klasik Dönem’in sonlarına doğru Olympia’da elde etmiş olduğu başarısıdır (Kyle, 2015: 224; Resim 1.12). Ancak Herodotos I. Aleksandros’un (M.Ö. 498-454) Olympia’da stadion yarışına katılımının çelişkili detaylarını bizlere aktarır.⁵⁵ M.Ö. 425’e tarihlendirilen ve Philippos Mezarı’nda ele geçirilen bronz bir tripod, Makedon elit sınıflarına mensup bir kişinin Argos’ta zafer kazandığını ve Makedonların sporla giderek daha içli dışlı olduklarını da kanıtlar niteliktedir (Kyle, 2015: 224). Birçok Yunanlı sanatçı ve Yunan şairini Makedonia’ya davet ederek Yunan kültürünün Makedonia’da yayılmasını sağlayan I. Arkhelaos (M.Ö. 413-399) da büyük ihtimalle hem Pythia hem de Olympia’da zaferlere ulaşmıştır. Makedonia Krallığı’nın kontrol alanını genişleterek güneye doğru inmeye başlayan II. Philippos, Makedon Krallığı’nın Yunan şehir devletleri üzerindeki gücünün tanınması için agonları ve tapınakları da siyasi amaçlarla kullanmıştır. Öyle ki M.Ö. 346’da Pythia’daki konseyde başkanlık mertebesine kadar ulaşmıştı. Agonların Aynı politik kaygılar ile kullanımı, II. Philippos’un oğlu Büyük İskender’den sonra da görülebilir. Büyük İskender’in ölümünden sonra ortaya çıkan krallıkların yöneticileri, agonları ve tapınakları politik bir araç olarak kullanacaklardı (Kyle, 2015: 225-229). II. Philippos’un ardılı Büyük İskender, babasının Olympia’daki zaferlerini küçümsemekte⁵⁶, atletik oyunlara karşı gönülsüz bir tavır takınmakta ve babasının aksine bu oyunlara bireysel olarak katılmamaktaydı. Büyük İskender, spora karşı bir antipatisi olmasına rağmen Akhilleus gibi “koşuda hızlı” unvanı ile anılmaktaydı. İskender, Perslere karşı seferinde

⁵⁴ Büyük İskender’in babası. İlk zaferini M.Ö. 356’da elde etmiş ve sonrasında M.Ö. 352 ve M.Ö. 348’de de zaferlere ulaşmıştır.

⁵⁵ Hrdt. Hist. v. 22.2:

Ἀλεξάνδρου γὰρ ἀεθλεύειν ἐλομένου καὶ καταβάτος ἐπ’ αὐτὸ τοῦτο, οἱ ἀντιθευσόμενοι Ἕλληνας ἐξεῖργόν μιν, φάμενοι οὐ βαρβάρων ἀγωνιστέων εἶναι τὸν ἀγῶνα ἀλλὰ Ἕλληνας: Ἀλέξανδρος δὲ ἐπειδὴ ἀπέδεξε ὡς εἴη Ἀργεῖος, ἐκρίθη τε εἶναι Ἕλληνα καὶ ἀγωνιζόμενος στάδιον συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ.

⁵⁶ Plutarkhos’a (Alex.) göre Büyük İskender’in atletik oyunlara katılmaması, bu oyunlara karşı gönülsüz olması ve boks ve pankration müsabakalarında ödül vermemesine rağmen, doğu seferi esnasında birçok oyun tertip etmesi ve personelleri arasında Olympia’da zafere ulaşmış Dioksippos’un da yer alması onun aslında oyunlara karşı tamamiyle bir antipati beslemediğinin göstergesidir (Adams, 2007: 125).

komutanlarının oyunlar için gerekli malzemeleri yanlarında taşımalarına izin vermiş ve 11 yıl sürecek olan bu sefer esnasında ordu içinde 15 defa atletik müsabaka düzenlemişti (Adams, 2007: 129-138).

Klasik Dönem’de siyasi ve politik olarak önemli bir kent devleti olan, toplumunun yaptığı fiziksel egzersizler ve yaşam tarzı ile ünlenen Sparta’dan da bahsetmek gereklidir. Sparta, Klasik Dönem’deki en güçlü şehir devletlerinden biriydi ve Atina ile amansız bir çekişmenin içerisindeydi. Spartalılar sporun toplum yaşamında önemli bir konuma oturtulduğu hayat tarzları ile dikkat çekmekteydiler. Eserinde Pers Savaşlarını anlatan Herodotos, Thermopylai’de konuşlanan Yunan kuvvetleri hakkında bilgi toplamak için Kserkses tarafından gönderilen bir casus hikayesini anlatır. Yakın zamanda devasa Pers ordusu tarafından saldırıya maruz kalacaklarını ve büyük ihtimalle öldürüleceklerini bilen Sparta askerleri, zamanlarını çıplak olarak egzersiz yapmak ve saçlarını taramakla geçirmekteydiler.⁵⁷ Atletik kültüre hayatlarının tüm aşamalarında yer veren Spartalılar, M.Ö. 7-6. yüzyılda Olympia agonlarında da oldukça başarılı⁵⁸ görünmekteydiler. Ancak bu kazananlar listesi ile ilgili kaynakların çoğu Klasik ve Roma dönemlerinden günümüze kalmıştır. Sparta’da spor ile ilgili antik kaynaklar genellikle Spartalı erkeklere odaklanmış olmakla birlikte, evlenmemiş kızların yaptıkları egzersizlerle ilgili de yüzeysel bilgiler vermektedir (Christesen, 2014: 146; 2018: 544). Klasik Dönem Spartalıların hayatından kesitler anlatan en önemli eser, Atinalı bir asker, filozof ve yazar olan Ksenophon’a ait Spartalıların Anayasası’dır.⁵⁹ Bu eser Spartalıların, M.Ö. 4. yy’ın ilk yarısında hayat tarzlarına ve sosyo-politik sistemlerine ışık tutmaktadır. Spartalı erkek çocuklar yedi yaşında spora başlayıp tüm hayatları boyunca bunu uygulamaktaydılar. Diğer Yunan şehirlerinde yapılan spor türleri ile aynı sporları yapmakla birlikte Spartalıların hayatında dans da önemli fiziksel etkinliklerinden biri olarak yer almaktaydı. Ksenophon, Spartalıların seferde oldukları zamanlarda bile fiziksel egzersiz yapmalarını sağlamak için bir kanun olduğunu da aktarır.⁶⁰ Spartalılar Klasik Dönem’de Periodos festivallerine katılmayı aksatmadan, kendi takvimlerine de önemli bir festival olan Karneia’yı eklemişlerdi (Miller, 2004a: 146-149). Sporda oldukça başarılı olan Spartalılar, kendi topraklarında katıldıkları festivallerin yanında Panhellenik festivallerdeki atletik ve at yarışları agonlarında da başarılı bir görüntü sergilemekteydiler. Günümüze ulaşmış olan kazananlar listeleri incelendiğinde M.Ö. 6. yy’a kadar Olympia’da düzenlenen tüm agonların kazananlar listelerinde Spartalıların

⁵⁷ Hdt. Hist. vii. 208.3.

⁵⁸ M.Ö. 400’lerde Elisli Hippias tarafından önceki tüm Olympia kazananlarını içeren listeden kalan isimler incelendiğinde Spartalıların başarısı dikkat çekmektedir.

⁵⁹ Ksen. Lak. Pol.

⁶⁰ Ksen. Lak. Pol. 12. 5-7.

baskın bir şekilde üstün olduğu görülmektedir (Christesen, 2018: 550). Olympia’da düzenlenen atletik agonlarda ilk zamanlarında başarılı bir şehir devleti olarak görünen Sparta’nın M.Ö. 6. yy’da gerilemesinin sebebi olarak yeni kurulan kolonilerin ve diğer şehir devletlerinin Olympia’ya artan bir katılım göstermesi ve Spartalı atletlere rakip olan yeni atletlerin daha programlı çalışmaları gösterilebilir.⁶¹ Spartalıların atletik başarısının azalmasının diğer bir nedeni de atletik etkinliklerden çok, askerliğe vermiş oldukları önemi gittikçe arttırmaları da olabilir (Christesen, 2018:551; 2007b: 63-65).

Klasik Dönem boyunca meydana gelen değişiklikler değerlendirildiğinde, atletik geleneğin kısıtlı bir şekilde de olsa elit kesimden daha alt sınıflarda da yapılmaya başladığı, kolonistlerin agonlara katılımının arttığı ve Makedonların da agonlara dahil olması ile bu agonların popülerliğinin arttığı görülebilir. Bu değişimler sonucunda Küçük Asya’nın batı kıyıları, Kuzey Afrika’daki koloniler, İtalya, Sicilya, Ege Adaları ve Makedonia’dan atletler uzun mesafeler kat ederek bu festivallere katılmışlardır. Klasik Dönem başlarında M.Ö. 476 yılında düzenlenen 76. Olympia atletik agonlarının galibiyet listesinde⁶² şu şehirler dikkat çekmektedir: Mytilene, Argos, Sparta, Taras, Lokris, Thasos, Aegina, Syrakusa, Akragas. Bir su birikintisi etrafındaki karıncalar ya da kurbağalar gibi⁶³ nitelenen Akdeniz’in kıyılarında bulunan şehirlerin vatandaşları, festivallerin uzaklığına bakmaksızın yarışmalara katılım için buralara seyahat ediyorlardı. Bulundukları yerlerden çok uzaklara seyahat edilmesi, festivallerin ve agonların; yüksek masraf ve zahmete katlanılacak önemde olduğunu ve buraya gelenlerin gözünde ortak bir değere dönüştüğünü göstermektedirler. Birçok farklı örnekle birlikte Rhodoslu Diagoras’ın⁶⁴ farklı agonlarda elde ettiği başarılar bir atletin kariyeri boyunca ne kadar çok seyahat edebileceğini gösterir. Diagoras dört farklı Panhellenik festivalde de galibiyete ulaşarak *periodonikes* ünvanı almıştır. Diagoras, kariyeri boyunca Olympia’da bir, Isthmia’da dört, Nemea ve Pythia’da iki kez olmak üzere Rhodos, Atina ve başka yerlerde de sayısız galibiyet elde etmiştir.

Yunan şehir devletlerinin elitleri ve önde gelenleri hem müsabık sporcular olarak hem de izleyici olarak agonlarda yerlerini almışlardır. Elitler ve aristokratlar Panhellenik festivallerdeki agonlarda zafere ulaşarak ün kazanmak ve bunu politik olarak kullanmak

⁶¹ Christesen’e göre Elis’li Hippias’ın oluşturduğu listede, listenin hazırlandıktan çok önceki yıllarda Spartalıların bu kadar başarılı olmasına temkinli yaklaşılmalıdır. Christesen Elisli Hippias’ın M.Ö. 400’lerde oluşturduğu listeye şüpheyle yaklaşılması gerektiğini söyler. Bu liste hazırlandığında bölgede baskın güç olan Spartalıların dolaylı yoldan Hippias’ı etkilemiş olabileceği ihtimali üzerinde durur (2018: 550).

⁶² Oxyrhynchus Papyrus n. 222.

⁶³ Plat. Phaedo: 109a-b.

⁶⁴ Diagoras’ın (öl. M.Ö. 448) oğulları ve torunları da ailedeki atletik kültürü devam ettirmişlerdir. Bu ailenin kadınları da ailenin atletik geleneğinde yer edinmişlerdir (Paus. v. 6)

istemektedirler. Buna Olympia'daki at yarışlarına⁶⁵ yedi farklı takım ile katılan Alkibiades ve daha önce bahsedilen Makedonia Kralı II. Philippos örnek olarak gösterilebilir (Romero, 2013: 156-157; Potter, 2012: 155-156). Plutarkhos⁶⁶ ve Andokides⁶⁷ Alkibiades'in M.Ö. 416'da Olympia'daki at yarışlarına bireysel katılımı esnasında Ephesos, Lesbos ve Khios'un kendisine yaptıkları abartılı destekleri tanımlar. Bu destekler şunlardır: Atina'nın resmi heyetinin (*theoroi*) konakladığı yerin iki katı büyüklüğünde Pers usulü bir çadır, kurban edilmek üzere sayısız hayvana ek olarak yarışa katılacak atların giderleri ve diğer tüm giderlerin limitsiz bir şekilde karşılanması için nakdi sponsorluk. Buradaki üç farklı şehir devletinin sponsorluğu, şehir devletleri için bu agonlarda başarının bir parçası olmanın önemine kanıt olarak kabul gösterilebilir (Papakonstantinou, 2014: 326). Ayrıca bu şehir devletlerinin Atinalı bir generali desteklemeleri onların politik amaçlarına da ışık tutar. M.Ö. 388'de Syrakusa tiranı I. Dionysios da Alkibiades gibi lüks çadırlar içinde Olympia'da bulunmuş ve at yarışlarına katılmıştır (Romero, 2013: 156; Papakonstantinou, 2019: 76). Bu liste Makedon kralları I. Aleksandros ile II. Philippos ve Syrakusa'nın diğer tiranı Hiero'nun agonlarda yerini alması gibi örnekler ile uzatılabilir. Bu örnekler agonların, şehir devletleri arasındaki çekişmelerinin yaşandığı ve üstünlük kurma çabalarının geçtiği bir müsabaka alanına dönüştüğünü gösterir. Ancak birer çekişme alanı olan bu agonlar aynı zamanda Yunanları birleştirme ve ortak bir kimlik oluşturma bir görevi de üstlenmekteydi.⁶⁸

Kolonilerden *periodos* festivallerine gelenler, hem ana vatanlarını tekrar görmek hem de vatanlarını terk etmeden önce uğrayarak kehanet başvurusunda bulundukları ve bu agonların düzenlendiği yer olan kutsal alanları ziyaret etmek istemektedirler (Antonaccio, 2014: 200-201; Christesen and Kyle, 2014: 3). Kendi yeni kolonilerinde yeni festivaller başlatarak programlarına atletik ve at yarışları agonlarını da eklemelerine rağmen Syrakusa, Kroton, İtalya'daki Lokris ve Akragas gibi koloni şehir devletlerinin dört büyük Panhellenik festival ve diğer festivallere katılımı dikkat çekmektedir. Agonları izlemeye gelen kalabalıkların içinde daha önce belirtildiği üzere farklı amaçlarla seyahat eden birçok insan bulunmaktaydı.

⁶⁵ Alkibiades, kendisinden daha alt sınıflardan kişilere yenilebilme riski olduğu için atletik müsabakalara katılmaktan imtina etmiştir. Zira, muhtemel bir mağlubiyet durumunda amaçladığı güç ve ün tehlikeye düşme ihtimali vardır.

⁶⁶ Plut. Alk. 12. 1.

⁶⁷ Andok. 4. 30.

⁶⁸ Papakonstantinou, Olympia'daki agonların Hellen birliği düşüncesi için bir katalizör görevi gördüğünü aktarır. Zira, bu agonlar başladıkları ilk günden itibaren sadece Yunanlara açık bir festivalin parçasıydılar (2019:73-78).

1.1.8. Hellenistik Çağ'ın Başlangıcında Festival ve Agon Hareketliliği

19. yüzyılda sınırlı sayıda akademisyen tarafından ilgi duyulan ve üzerinde çalışmalar yapılan antik dünyada spor konusu son 50 yıl içerisinde bir devrim yaşamıştır (Romero, 2013: 146). Yeni kaynakların – özellikle yazıtlar – ele geçmesi ile eski problemler yeni perspektiflerle değerlendirilmiş ve böylece antik spor konusunda yapılan çalışmalar da artmıştır. Klasik ve Arkaik Çağ, yapılan ilk çalışmalarda “Antik Dünya’da Sporun Altın Çağı” olarak adlandırılmaktaydı. Antik Dünya’da Sporun Altın Çağı incelenirken ortaya konulan çalışmalarda genellikle periodos festivalleri ile Panathenaia festivalinin organizasyonu ve bu festivallerin içeriklerine odaklanılmıştır. Ancak son zamanlarda ortaya konulan birçok yeni çalışma festival ve agonların diğer önemli yönlerini ortaya koymaya başlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda sporun sosyal ve politik rolü, atletlerin kökenleri ve oluşturdıkları hareketlilik, atletik kurumların tarihi, agonların yönetimi ve organizasyonu, spor alt yapısı, sporun bireysel ve halk kimliği üzerindeki etkisi gibi çalışmalar ilk yıllardaki çalışmaların yönelmediği birçok alana ışık tutmaya başlamıştır (Romero, 2013: 146). Böylelikle sporun antik dünyada sosyal, politik, ekonomik ve kültürel hayattaki yerini anlamaya yardımcı olacak daha geniş kapsamlı ve daha fazla bilgiye de ulaşılmaya başlanmıştır. Antik dünyada spor konulu çalışmalara paralel olarak antik dünyada seyahat ve hareketlilik konusu da son dönemlerde hakkında çalışılan konulardan birisi olmuş ve bu alanda da önemli aşamalar kaydedilmiştir. Festivaller nedeniyle ortaya çıkan hareketliliğin sadece sporcu ve seyirci hareketliliği olmadığı, bunun yanında insanların başka amaçlarla da seyahat ettiklerini bilinmektedir⁶⁹ (Casson, 1994: 76-77; Romero, 2013: 153-154). Hellenistik Dönem’e girilirken on binlerce kişiye ulaşmış olan festivallere ve dolayısıyla festival bünyesindeki agonlara katılım daha sonraki dönemlerde de devam edecekti. Bu büyük kitlesel hareketliliğe neden olan gruplar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

⁶⁹ Hellenistik Dönem başlangıcından çok sonra yazılmış olsa bile muhtemelen festivaller Cicero ve Pausanias’ın aktardığı gibiydi.

Paus. 10.32.15:

ταύτη μὲν δὴ τῇ ἡμέρᾳ τοσαῦτα περὶ τὸ ἱερὸν δρῶσι, τῇ δὲ ἐπιούσῃ σκηνὰς οἱ κατηλεύοντες ποιοῦνται καλᾶμου τε καὶ ἄλλης ὕλης αὐτοσχεδίου: τῇ τελευταίᾳ δὲ τῶν τριῶν πανηγυρίζουσι πιπράσκοντες καὶ ἀνδράποδα καὶ κτήνη τὰ πάντα, ἔτι δὲ ἐσθῆτας καὶ ἄργυρον καὶ χρυσόν:

Cicero: M. Tullius Cicero, Tusculanae Disputationes 5.9: Pythagoram autem respondisse similem sibi videri vitam hominum et mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatus totius Graeciae celebritate; nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam et nobilitatem coronae peterent, alii emendi aut vendendi quaestu et lucro ducerentur, esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenuum, qui nec plausum nec lucrum quaerent, sed visendi causa venirent studioseque perspicerent, quid ageretur et quo modo, item nos quasi in mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua sic in hanc vitam ex alia vita et natura profectos alios gloriae servire, alios pecuniae, raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam studiose intuerentur; hos se appellare sapientiae studiosos—id est enim philosophos—; et ut illic liberalissimum esset spectare nihil sibi adquirentem, sic in vita longe omnibus studiis contemplationem rerum cognitionemque praestare.

- Agonlara katılanlar (atletler, at yarışmalarına katılanlar ve sanatçılar)
- Sporcu ile seyahat eden antrenörler, sporcuların aileleri, atların bakımını üstlenenler
- Resmi heyetler (theoroi ve spondophoroi)
- Filozof, tarihçi, hatip, yazar ve şairler
- Dini yükümlülüklerini yerine getirmek isteyenler
- Tüccarlar
- Kültürel amaçlarla seyahat edenler
- Festival süresince eğlence hizmeti sunanlar
- Festivaller boyunca gerekli olan hizmetleri sağlayacak olan köleler ve işçiler

1.2. Hellenistik Çağ'da Akdeniz Dünyasında Spor ve Sporcu Hareketliliği

Büyük İskender ölmeden önce ardında Küçük Asya, Suriye ve Mısır'ı da içine alan, doğuda Hindistan'a kadar uzanan geniş toprakları kapsayan güçlü bir krallık bırakmıştı. İskender'in seferlerinden önce sadece Küçük Asya'nın kıyı kesimlerinde ve sayılı Yunan koloni şehirlerinde Yunanca konuşulmakta; Yunan kültürü ile atletik spor geleneği sürdürülmekteydi. İskender'in seferleri ile hakimiyet altına alınan yeni bölgelerde iskân ettirilen Yunanlar gittikleri bu yerlere Yunan kültürünü, yaşam tarzını ve dilini de yaymaya başlayacaklardı. İskender'in ardılları da yeni kurdukları krallıklarda Yunan kültürünü yaymaya devam etmişler ve Yunan kültürünün önemli bir parçası olan festivallere yenilerini katmaya başlamışlardı. Hellenistik Dönem krallıkları bununla yetinmemiş, tertiplemeye başladıkları yeni festivallerin diğer Yunan şehirleri ve krallıklar tarafından tanınması için de büyük bir diplomasi hareketliliği içine girmişlerdir. Bu krallıklarda spora ve festivallere bu kadar önem verilmesinin bazı özel amaçları bulunmaktaydı. Daha önce belirtildiği gibi Yunan kültüründe spor, güç gösterisinin yapıldığı bir alan olarak kabul görmekteydi ve doğal olarak bu güç gösterisinin ortaya konabilmesi için de festivallerin organize edilmesi gerekmekteydi. Bununla birlikte agonları içeren festivallerin tertip edilmesi Yunan kimliğine ve geçmişine sahip olunduğunun topluma göstermenin bir yoluydu. Bu festivalleri tertip eden krallar böylelikle Yunan kimliklerini ve Yunan kültürüne hizmet ettiklerini kanıtlamaktaydılar (Remijsen, 2009: 246; 2014: 351-352; Kyle, 2015: 239).

Hellenistik Dönem'de Antik Yunan kültürünün en uzun soluklu öğelerinden biri olan festivallerde atletik, sanatsal ve hippik agonlar festivallerin diğer unsurlarının önüne çıkmaya başlamıştı. Festivaller genellikle Arkaik ve Klasik Dönem ile ilişkilendirilmekteyse de periodos festivaller ve yeni düzenlenmeye başlanan festivaller Hellenistik Çağ'da daha da popüler olmaya başlamışlardı. Klasik Dönem'de tertip edilen yerel festivaller etki alanlarını ve

festivallere katılımı uluslararası düzeyde arttırmaya çalışmışlardı. Bu girişim sonraki yüzyıllarda sonuç verecekti. Periodos festivaller kadar büyük bir cazibe merkezi olamasa da Atina'daki Panathenaia buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Hellenistik Krallıkların kurdukları yeni şehirler; tanınmak, seyirci ve ziyaretçi çekmek, ticareti arttırmak vb. amaçlarla M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren yeni festivaller tertip etmeye başlamıştı. Festivallerin tertip edilmesinin diğer nedenleri arasında yoksul halkın sorunlarını unutturmak, krala karşı sadakati göstermek, gelenekleri gençlere aktarmak ve toplum içi bağları kuvvetlendirmek gibi bir amaçlar da bulunmaktaydı (van Nijf, 2013: 323; Chaniotis, 1995: 147-172). Bu amaçlarla girilen yolda, festival sayılarında dikkat çekici bir patlama ortaya çıkacaktı (van Nijf and Williamson, 2016: 43). Şehirler ve krallıklar, festival sayılarının artması ve atletlerin giderek daha da profesyonelleşmesi sonucu doğan yeni ihtiyaçları karşılamak için spor ile ilgili yapılara ve sosyal kurumlara daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Delphoi, Olympia ve Atina'da stadyumlar yeniden inşa edilmiş; gymnasionlar ve palaestralar onarılmış, genişletilmiş ya da yenileri inşa edilmiştir (Gardiner, 1910: 148-149; Weir, 1998: 122, 141). Kısacası Yunan toplumu içinde spora karşı duyulan ilgi ve hissedilen ihtiyaç günden güne artmaktaydı.

Tertip edilmeye başlanan yeni festivallerin büyük bir bölümü kendilerine dört büyük Panhellenik festival olan Olympia, Pythia, İsthmia ve Nemea festivallerini örnek almaktaydılar (van Nijf and Williamson, 2016: 44; Kyle, 2015: 233; Miller, 2004b: 199-200). Periodos festivallerin programlarını, içeriklerini ve kategorilerini birebir kopyalan yeni festivaller kendilerini *Isolympia*, *Isopythia* (Olympia Oyunlarına denk, Pythia Oyunlarına denk) vb. şeklinde adlandırmaktaydılar. Ancak tertip edilen yeni festivalin kendisine örnek alarak programını kopyaladığı büyük festivalden gerekli izinleri de alması gerekmektedir. Periodos festivallerde olduğu gibi yeni festivallerde de galibiyete ulaşanlara bir taç verilmekte ve buralarda galip gelen atletler kendi şehirlerine döndüklerinde dört büyük festivalde olduğu gibi çeşitli ayrıcalıklar ve ödüllerle karşılanmaktaydı (Remijsen, 2014: 352). Yeni düzenlenen bir festivalin tanınabilmesi ise farklı bölge, şehir ve krallıklarda duyurusunun ve davetinin yapılması ile mümkündü. M.Ö. 6. yy'dan itibaren varlığını sürdüren *theoroi* daha aktif bir hale gelerek Hellenistik Dönem'deki festival sayılarındaki artışa katkıda bulundu (Rutherford, 2014: 17; Dillon 1997: 1-10). *Theoroi* resmi ziyaretlerinde, onları karşılamak için *theorodokia*⁷⁰ heyetleri şehirlerde hazır bir şekilde bulunmakta, gelen heyetleri misafir etmekte ve ayrıca onları birer diplomat gibi karşılamaktaydı (Dillon, 1997:11, 22-24). Tüm bu heyet ziyaretlerine

⁷⁰ Theorodokia: Theoroi ve Spondophoroi heyetlerini karşılamak, onları misafir etmek ve misafir ettikleri süre boyunca ihtiyaçlarını karşılamak için tesis edilen bir görev tanımı. Theoroi karşılayıcıları anlamına gelmektedir (Dillon, 1997: 7'nci bölüm)

rağmen yeni tertip edilmeye başlanan bir festivalin *ἀγῶνες ἱεροὶ καὶ στεφανῖται*⁷¹ yani “kutsal ve taç ödüllü oyun” olarak kabul edilmesi o kadar hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleşmemekteydi. Yine de zaman içinde yeni festivaller *theoroi* girişimleri ile farklı şehirler ya da krallıklar tarafından tanınacak ve böylelikle Yunanları birbirine bağlayan yeni bir festival ağı sistemi ortaya çıkacaktı.

Hellenistik Çağ’da festival sayılarındaki artışa paralel olarak daha fazla insanın spor ile meşguliyetinin arttığına dair kanıtlar da artmaktadır. Şehirler tarafından alınan yetenekli *ephebes*lerin desteklenmesi kararları, atletlerin ileride profesyonel bir kariyer yapmalarının yolları da açmaya başlamıştı. Yani, varlıklı ailelere mensup olmayan ancak parlak bir atletik gelecek vadeden orta sınıftan genç atletlerin önemli müsabakalara katılımı için Hellenistik şehir ve monarkların sponsorluğu da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Orta sınıfa ait atletler kendi şehirlerindeki antrenmanlarda ve yerel yarışmalarda elde ettikleri başarılar neticesinde bireysel olarak da ekonomik yardım arayışına girmekteydiler. Ephesos’ta ele geçen iki farklı yazıt yetenekli atletlere yapılan yardımlar hakkında bilgi verir (Kyle, 2015: 237; Brunet, 2003: 227-229). Karşılıklı bir çıkar ilişkisi olarak görünen bu birliktelik de atletler başarılarını devam ettirdikçe, bu başarı şehir veya monarklar için bir onur kaynağı oluyor ve böylece atletlerin aldıkları yardım ve sponsorluklar da devam ediyordu.

1.2.1. Hellenistik Dönemde *Periodos*⁷² Festivaller

Klasik Dönem’in sonuna doğru Makedon üstünlüğünü kabul ederek Makedonların himayesine giren Olympia, Büyük İskender’in seferleri ile etki alanı genişleyen Yunan dünyası ve kurumsallaşan atletik profesyonelliğe de uyum sağlamaya başlamıştı. Selefleri olan II. Philippos ve Büyük İskender tarafından Olympia’nın politik amaçlarla kullanılması ve yönetilmesi, Hellenistik krallara da örnek teşkil etmiştir (Adams, 2014: 340). Bu sebeple Hellenistik Dönem kralları Olympia’ya sürekli bağışlarda bulunma yoluna giderek buradaki imkanları arttırmaya çalışmışlardır. Olympia ile birlikte diğer üç Panhellenik agonların varlığı da aynı şekilde devam etmekteydi. Ancak Olympia’nın diğerleri arasındaki üstünlüğü kendini açıkça belli etmekteydi. Olympia’nın yanında Panathenaia festivaline gösterilen ilgi de günden güne artmaya başlamıştı.⁷³ Krallar bu festivallerde birer katılımcı olarak yerlerini alıyor; ancak

⁷¹ M.Ö. 400 – M.S. 350 yılları arasındaki festival adlandırmaları ve terimleri hakkındaki detaylı çalışma için bk. Remijsen, 2011.

⁷² dn. 38’de tanımlanmış olan *periodos* terimi ilk defa M.Ö. 2. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Hellenistik Krallıklarla birlikte yaşanan agon sayısındaki artış nedeniyle, dört büyük agonu tanımlamak ve bunları diğer Panhellenik agonlardan ayırmak için kullanılmıştır (Remijsen, 2014: 353)

⁷³ Panathenaia festivali at yarışları bu dönemde kraliyet aileleri tarafından oldukça fazla ilgi çekmiştir (Habicht, 1992; Bennett, 2005)

atletik agonlarda yarışmacı olarak yer almaktan imtina ederek olası bireysel bir yenilgiden ve bunun yaratacağı sonuçlardan uzak durmaya çalışıyorlardı. Bu nedenle daha sonraki bölümde inceleneceği üzere hippik agonlar Hellenistik Dönem krallarının “Yunan” kimliklerini kanıtlayacakları ve güçlerini sergileyecekleri bir yarış meydanı olacaktı (Remijsen, 2014: 351; Bennett, 2005: 91).

Hellenistik Çağ’da Olympia’daki agon programı yeni dallar eklenerek az da olsa genişletilmiştir. Programın genişletilmesi esnasında özellikle *hippik agon*larının çeşitlendirilmesi dikkat çekmektedir. At yarışlarının çeşitlendirilmesinin en muhtemel nedeni ise kralların, kraliçelerin ve soylu ailelere mensup kişilerin at yarışlarına olan ilgisine ve galibiyete olan iştahlarına karşılık verebilmesiydi (Kyle, 2015: 238). At yarışlarının yanında Olympia’daki agon programına çocuklar kategorisinde *pankration* eklenmiş⁷⁴ ve bu müsabakaların ilk kazananı Mısırlı Phaidimos olmuştur (Remijsen, 2009: 255; Christesen and Martirosova-Torlone, 2006: 88).⁷⁵ İlk günlerden itibaren kapılarını sadece Yunan soyundan olanlara açan Olympia, zamanla bu kriterini daha esnek hale getirmiş ve muhtemelen Yunanca konuşabilen tüm atletlere katılım izni verecek bir duruma gelmişti. Olympia’daki agonlara katılan atletlerin çoğunluğunun Yunan anakarasından olmasına rağmen, Mısırlı Phaidamos örneğindeki gibi Mısır, Küçük Asya ve Kuzey Afrika’da gelen atletler de bu agonlarda yerlerini almışlardır. Farklı şehirler ve krallıklardan gelen atletler Olympia’nın uluslararası kimliğine biraz daha katkıda bulunmuşlardır. Olympia’daki stadion yarışları kazananlarının isimlerini içeren Eusebius’un kroniği incelendiğinde Olympia’nın Akdeniz’i çevreleyen tüm coğrafyasının ilgi odağı olduğu görülebilir. Eusebius sadece stadion yarışları kazananların isimleri sıralamış, diğer dalların ve kategorilerin kazananlarından nadiren bahsetmiştir. Ancak agonlara katılmasına rağmen yarışmaları kaybeden diğer atletlerden ise hiç bahsetmemiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında Olympia’ya gelen atletlerin çok milliyetli kalabalık bir topluluk oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Hellenistik Dönem’de agonlardaki uluslararası katılımın artmasının bir sonucu olarak, Olympia’da galibiyete ulaşanların listelerinde daha önce bariz üstünlüğü olan Sicilya, İtalya, Atina ve Spartalı atletlerin sayısındaki azalma dikkat çekmektedir (Gardiner, 1910: 160).

Periodos ve diğer panhellenik festivallerin zamanla daha fazla ilgi çekmesiyle atletlerde profesyonelleşme de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemdeki kazananlar listelerinde atletik agonlara yönelik profesyonelleşme kolaylıkla görülebilmektedir. Koslu Philinus koşu yarışlarında Olympia’da art arda iki agonda beş kez galibiyete ulaşmıştır. Olympia’daki bu

⁷⁴ M.Ö. 200’de Olympia programına dahil edilmiştir.

⁷⁵ Eusebius Chronika. Oympionikai

başarılarına ek olarak Pythia ve Nemea’da dörder kez, Isthmia’da ise on bir kez tacı almayı başarmıştır (Pausanias 6.17.2; Eusebius, 1.207; Golden, 2004:133). Diğer bir Yunan adasından gelen Rhodoslu Leonidas da profesyonelleşmeye güzel bir örnek teşkil eder. Philinus’tan daha başarılı bir atlet olarak göze çarpan Leonidas, Olympia’daki festival programında olan üç farklı koşu yarışını art arda dört festivalde kazanmış ve toplamda on iki defa galibiyete uzanmıştır.⁷⁶

Olympia ve diğer üç büyük festivalin zamanlaması tüm agonlara katılımı sağlayacak şekilde planlanmış ve böylelikle atletler dört yıllık bir zaman dilimi içinde altı festivale katılabilmıştır (Tablo 1.1). Taç ödüllü bu dört festivalin tümünde galibiyete ulaşanları, Hellenistik Dönem’de ortaya çıkan yeni panhellenik festival galiplerinden ayırmak için yeni bir terim kullanılmaya başlanmıştı: *periodonikes*. Periodonikes tüm periodos agonlarında en az bir kez olmak üzere galip gelmiş atletler için kullanılmış resmi bir unvandır (Golden, 2004: 136; Golden, 2008: 36; Remijsen, 2011: 98; Kyle, 2014a: 31; Çokbankir, 2010: 418; Miller 2004a: 95–112; Valavanis 2004: 162–335). Galibiyete ulaşarak bu unvanı alan sporcu bazı ayrıcalıklı haklar elde ediyor ve bazı kentsel sorumluluklardan da muaf oluyordu. Periodonikes yeni kullanılmaya başlanan bir unvan olmasına rağmen, bu unvan ortaya çıkmadan önce tüm periodos agonlarda galibiyeti bulunan atletler için de kullanılmıştır. Periodos unvanı her ne kadar atletleri onurlandırma amacına hizmet ediyor gibi görünüyorsa da asıl amacı periodos festivallerinin yeni panhellenik festivaller karşısında ününü korumak ve bu festivalleri onlardan ayrı tutmak olabilir (Miller, 2004b: 205).

1.2.2. Hellenistik Krallıklar ve Periodos Festivaller

Büyük İskender’in ölümünden sonra Mısır’da kurulan Ptolemaios Krallığı agonlara katılım ve festival düzenleme açısından diğerlerine kıyasla daha fazla öne çıkar. Mısır’daki Ptolemaios hanedanı üyeleri, kendilerinin Yunan kimliğini vurgulamak için agonları aktif olarak kullanmışlardır. Kendi toprakları olan Mısır’da yeni Panhellenik oyunlar tertip ederken, Hellenistik Dönem’de önemi artmış olan periodos agonlara da katılım göstermişlerdir. Ancak, bireysel yeteneklerin sergilenmesi gereken atletik agonlara katılımdan imtina etmiş ve özellikle Olympia’daki hippik agonlarda boy göstermişlerdir. Dört atlı binicilik yarışlarında⁷⁷ boy

⁷⁶ Paus. 6.13.4:

Πολίτης μὲν δὴ ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τέσσαρας, ὡς ἂν ἕκαστοι συνταχθῶσιν ὑπὸ τοῦ κλήρου, καὶ οὐκ ἀθρόους ἀφιᾶσιν ἐς τὸν δρόμον: οἱ δ’ ἂν ἐν ἐκάστη τάξει κρατήσωσιν, ὑπὲρ αὐτῶν αὐθις θεοῦσι τῶν ἄθλων: καὶ οὕτω σταδίου δύο ὁ στεφανούμενος ἀναιρήσεται νίκας. τὰ μέντοι ἐπιφανέστατα ἐς δρόμον Λεωνίδα Ῥοδίῳ ἐστίν: ἐπὶ γὰρ τέσσαρας Ὀλυμπιάδας ἀκμάζων τε τῇ ὠκύτητι ἀντήρκεσε, καὶ γεγόνασιν αὐτῷ δρόμου νῖκαι δύο ἀριθμὸν καὶ δέκα. Rhodoslu Leonidas M.Ö. 164, 160, 156 ve 152 yıllarındaki Olympia festivalindeki atletik agonlarda zafer kazanmıştır.

⁷⁷ Dört arabalı at yarışları Olympia’daki en prestijli at yarışları olarak kabul edilmekteydi ve bu nedenle hanedan üyeleri özellikle bu agonlara ilgi göstermekteydi (Remijsen, 2014: 353).

gösteren Ptolemaios hanedanı üyeleri dört farklı periodos festivalinde galibiyet elde ederek taca ulaşabilmiştir. Bulunuşunun ardından 2001 yılında yayınlanan ve Ptolemaios hanedanının başarılarını da içeren Posidippus papirüsleri Ptolemaios hanedanının M.Ö. 3. yüzyıldaki Panhellenik festivallere aktif katılımına dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Pergamon Kralı I. Attalos'un babası Attalos da M.Ö. 3. yy. başlarında⁷⁸ Olympia agonlarında galibiyete ulaşmıştır. Bir Seleukos prensi, Attalos hanedanının birkaç üyesi ve bir Numidia kralı da Panathenaia hippik agonlarında defalarca zafere ulaşmışlardır (Remijsen, 2009: 350; Bennett, 2005: 91-96; Shear 2004: 135-140). Ptolemaios ve Attalos hanedanları Panathenaia agonlarında tüm Yunanlara açık olan *hippik agon*ların yanı sıra sadece Atina vatandaşlarının katıldığı *apobates*⁷⁹ yarışlarında da Atina vatandaşı olarak yerlerini almış ve bu oyunlarda toplamda altı kez galibiyet elde etmeyi başarmışlardır (Shear, 2004: 136, 140-143). Sadece Atinalıların katıldığı yarışlarda boy gösteren Ptolemaios ve Attalos hanedanı, kendilerinin Atinalı kimliğine sahip olduklarını hem Atina vatandaşlarına hem de festivaldeki diğer yarışmacı ve seyircilere göstermek ve onlara bunu kabul ettirmek niyetindeydiler (Shear, 2004: 141). Hanedan ya da soylu ailelere mensup kadınlar da dikkat çekici bir şekilde diğer periodos festivallerdeki *hippik agon*lara katılım göstermişlerdir. Ptolemaios hanedanı mensubu Arsinoe ve Berenike'nin Olympia, Isthmia ve Nemea'da kazandıkları zaferler bunlardan bazılarıdır. Berenice, Nemea ve Isthmia'daki zaferleri elde ettiği zaman kendisi henüz yedi ile on dört yaşları arasında bir kız çocuğuydu (Bennett, 2005: 93; Van Bremen 2007: 363-364).⁸⁰ Krallar ve hanedan üyeleri tarafından periodos festivallere yapılan bu doğrudan katılım Yunan kültürünün yayıldığı geniş topraklarda agonların politik öneminin arttığını göstermektedir.

1.2.3. Yeni Panhellenik Festivaller

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere Antik Çağ spor tarihi üzerine yapılan çalışmalar genellikle Arkaik ve Klasik Dönem'deki periodos festivalleri üzerine yoğunlaşmıştı. Ancak son dönemdeki çalışmalar Antik Yunan Spor geleneğinin bu dönemlerden sonra hem zamansal hem de coğrafi olarak daha büyük bir kapsamı olduğunu göstermiştir (Pleket, 2014b: 364). Hellenistik Çağ öncesinde Yunan anakarası haricinde Yunan atletik müsabakaları ile ilgili olarak çok az veri bulunurken, bu çağın başlamasından sonra Yunan kültürü ve şehirleşmesi ile

⁷⁸ M.Ö. yak. 276'da Attalos'un elde ettiği başarı sadece kendisini değil aynı zamanda kendisini evlatlık edinen babası Philetairos ve şehrini de onurlandırmaktaydı. Ele geçmiş birçok yazıt da benzer şekilde zafere ulaşanların ailelerine ve şehirlerine övgü dolu ifadeler içererek bunlara vurgu yapar (Van Bremen, 2007: 346).

⁷⁹ *ἀποβάτης*; Zırhlı bir savaşçı ile bir at arabası sürücüsünün bulunduğu ve zırhlı savaşçının arabadan atlayarak ve bir müddet koşuktan sonra tekrar arabaya binmesi şeklindeki yarış (Neils, 2014: 83; 2012: 195; Kyle, 2014b: 163-164)

⁸⁰ Hanedan ve soylu ailelere mensup kadınlar ve katıldıkları yarışmalar için bk. Van Bremen, 2007:345-375 ve Bennett, 2005. 91-96.

birlikte sporda da özellikle doğuya doğru bir genişleme göstermişti. M.Ö. 4. yüzyılda başlayan bu genişleme M.Ö. 3. yüzyıla kadar devam edecekti.

Hellenistik Dönem’de tertip edilmeye başlanan festivallerle ilgili olarak kayıt altına alınan birçok yazıtın yardımıyla bu yeni festival sayısındaki artış açıkça görülebilir. Özellikle *theoroi* ziyaretlerini ve bu ziyaretlerin detaylarını kapsayan bu yazıtlar aynı zamanda birer diplomatik belge özelliğindedir. Klasik Dönem’den Hellenistik Çağ’a geçiş esnasında tertip edilmeye başlanan Asklepieia⁸¹ (Epidauros) ve Hekatombaia/Heraia⁸² (Argos) festivallerini müteakip Ptolemaios Krallığı da Ptolemaia⁸³ festivalleri için girişimde bulunur. Magnesia ad Meandrum ve Kos heyetlerinin yeni festivallerinin panhellenik olarak kabul edilmesi için yapmış oldukları davetleri içeren yazıtlar bu heyetlerin doğuda Seleukos Krallığı’ndan batıda Sicilya’ya kadar gittiklerini; katlandıkları bu zahmete karşılık olarak da davetlerine olumlu yanıt aldıklarını gösterir (Parker, 2004: 16). M.Ö. 2. yüzyıl sonlarında Kolophon’un seçkin vatandaşlarından biri olan Polemaios’un düzenlediği Klaria festivaline (Klaros) insanları daveti esnasında kullandığı ifadeler oldukça dikkat çekicidir. *Agonothetes* olan Polemaios bu festivale “tüm insanlığı” davet etmiş ve görünüşe göre Yunanların yanı sıra barbarlar da bu festivale katılım göstermişlerdi (Parker, 2004: 16, 20; Robert and Robert, 1989: 51, 94).

Barbarların Klaria’da düzenlemiş olan kutsal oyunlara katılması, Hellenistik kralların himayesindeki Yunan egemenliği altındaki bütün yerli halkların spor kültürüne olumlu gözle baktığını ve bu geleneği gündelik hayatlarında bir pratiğe dönüştürdüklerini göstermez. Hellenizmin ateşli bir destekçisi olan Seleukos Kralı Antiokhos Epiphanes’in Yahudilere spor kültürünü dayatmaya çalışması ile bazı Yahudi rahiplerin atletik etkinliklere karşı ilgi duyması ve bu etkinliklere katılması Yahudilerin bir kısmını zedelemiştir.⁸⁴ Yahudi kültürüne karşı bir tehdit olarak algılanan bu girişim daha sonraki başka uygulamalar ile birleşerek Yahudilerin Seleukos yönetimine karşı bir isyan başlatmasına neden olmuştur (MacLean, 2014: 585-586; Miller, 2004b: 200-201; Chambers, 1980: 2).

1.2.4. Hellenistik Çağ’da Küçük Asya’da Spor

Yunan koloni kentleri varlığından dolayı Küçük Asya’daki Yunan atletik spor kültürü muhakkak ki Hellenistik Dönem’in başlangıcından çok öncesine uzanmaktaydı. Ancak, Arkaik ve Klasik Dönem’lerde Küçük Asya Yunan toplumlarındaki atletik faaliyetler hakkında detaylı

⁸¹ M.Ö. 360-359 ve 356-355 (Parker, 2004: 18)

⁸² M.Ö. 330-324 (Parker, 2004: 18)

⁸³ M.Ö. 279-278 (Parker, 2004: 18). Günümüze kadar ele geçen yazıtlarda Ptolemaia Festivali’nden önce *isolympia* terimini kullanan herhangi başka bir festival bulunmamaktadır.

⁸⁴ M.Ö. 175.

bilgiler verecek nitelikte kanıtlar maalesef henüz ele geçmemiştir. Bununla birlikte Küçük Asyalı sporcuların isimleri Olimpiyat galipleri listelerinde de M.Ö. 4. yüzyıla kadar nadir olarak gözükmektedir.

Herodotos, Knidos yakınlarında bulunan ve Dor Birliği'nin altı kenti tarafından da kutsal olarak kabul edilen Triopion'daki oyunlardan bahseder.⁸⁵ Apollon Triopios onuruna düzenlenen agonlarda Halikarnassoslu Agasikles, galibiyeti sonucunda kazandığı ve Apollon Triopios'a adanması gereken tripodu agon kurallarına karşı gelerek tapınak alanından çıkarıp evine götürmüştür. Bunun sonucunda Halikarnassos Dor Birliği'ni oluşturan diğer beş şehir⁸⁶ tarafından tapınak alanından menedilme ve Dor Birliği'nden çıkarılma yaptırımı ile karşı karşıya kalmıştır. Halikarnassos açısından, agonlara saygısızlığın ve kuralları çiğnemenin cezası oldukça ağır olmuştur. Hellenistik Dönem'e tarihlenen bir yazıt da Triopion'daki agonlarda ödül olarak tripodların verilmesi geleneğinin uzun bir süre devam ettiğini gösterir. Yani, Herodotos'tan sonra buradaki agon uzun bir süre devam etmiş gibi görünmektedir (Mann, 2018: 307). Her ne kadar Herodotos Küçük Asya dışındaki yerlerde düzenlenen başka festivallerden bahsetse de Hellenistik Dönem öncesi Küçük Asya'da bununla ilgili kanıt sayısı oldukça az ve dağınıktır. Hellenistik Çağ, Yunan kültürü ile birlikte Yunan spor geleneğinin de kıyılardan Küçük Asya'ya ve batıdan doğuya doğru genişlemeye başladığı bir dönem olarak kabul edilebilir. Bu genişlemenin ardından Roma İmparatorluğu'nun ilk iki yüzyılında, bu gelenek toplum hayatının en önemli parçalarından biri olacak şekilde gündelik hayata nüfuz etmiştir.

Küçük Asya şehirlerindeki inşa edilen yerel *gymnasion*larda gerçekleştirilen spor etkinlikleri atletik agonların ötesine geçerek düzenli antrenmanları teşvik eden, her türlü atletik başarıya değer veren bir spor kültürünün oluşmasını ve bunun devamlılığını sağlamıştır. Küçük Asya şehirlerinin, kanun ve düzene saygı göstererek vergilerini ödedikleri sürece hem Hellenistik hem de Roma Dönemi'nde kendi atletik meselelerini yönetmelerine büyük ölçüde izin verildi. Ancak agonistik konularda kentsel özerklik; Hellenistik krallar, Roma imparatorları ve vilayetlerdeki temsilcilerinin agonistik yaşamın gelişiminde hiçbir rol oynamadığı anlamına gelmiyordu. Atletik festivallerin düzenlenmesi ve galiplere verilen ödüller söz konusu olduğunda özellikle Roma'nın olumlu etkisi dikkat çeker.

M.Ö. 3. yüzyılda, Küçük Asya'daki şehirler görünüşe göre Yunanistan anakarasının büyük oyunlarıyla rekabet etmek istiyordu. Bu nedenle Hellenistik dönemde bağımsız bir şehir devleti olan Kos yeni bir girişimde bulunacaktı. M.Ö. 242/1'de tüm Yunan dünyasına *theoroi*

⁸⁵ Hrdt. 1.144.

⁸⁶ Rhodos, Kameiros, Knidos, Kos ve Ialysos.

göndererek daha önceden de düzenlenmekte olan Asklepieia festivalinin bir parçası olarak düzenlenen yerel atletik agonlarının "ἀγῶνες στεφανῖται" (taç ödüllü oyunu) olarak tanınmasını talep etti (Rigsby, 1996: 106; Pleket, 2014b: 367; Parker, 2004: 16,19). Klasik Dönem’de, Yunanlılar, ödül olarak sadece çelenk verilen atletik yarışmaları diğerlerinden ayırmak için "ἀγῶνες στεφανῖται" ifadesini kullanmaktaydılar.⁸⁷ Yani bu ifade sadece Olympia, Pythia, Isthmia ve Nemea *agon*larını tanımlamak için kullanılan bir terimdi. M.Ö. 3 yüzyıldan itibaren bu terminoloji, galiplerinin dört büyük festivaldeki taç oyunlarında galip gelenlerle hemen hemen aynı ayrıcalıkları elde ettikleri; panhellenik statüsünü yeni kazanan diğer atletik agonlara atıfta bulunmak için de kullanılmaya başlandı (Remijsen, 2011: 99). Festivalleri bünyesinde "ἀγῶνες στεφανῖται" düzenleyen şehirler agonlarının diğer şehirler tarafından kabul görmesi için, elçileri aracılığıyla agonlar listesine eklemelerini talep etmekteydiler. Bu agonlar, galibiyet kazananlara özel ve değerli ödüller sunmaktaydı. Bahse konu bu ayrıcalıklar ve ödüller; muhtemelen *prytaneion*da bedava yemek yemeden, törenlerde onursal bir pozisyonda bulunmadan ve kurbanlar sırasında özel et porsiyonları almadan oluşuyordu (Pleket, 2014b: 367; Kyle, 2015: 78, 114; Papakonstatinou, 2014: 324). Tüm Yunan dünyasında olduğu gibi Küçük Asya’da kutsal oyunlar dışında yerel olarak düzenlenen ve galiplerine taç yerine kıymetli ödüller veren agonlar da düzenlenmekteydi. Ἀγῶνες θεματικοί olarak adlandırılan bu oyunlar θέμις olarak adlandırılan yerel yarışmaların birer parçasıydılar (Çokbankir, 2010: 46; Miller, 2004b: 129-149). Antik Dönem’de spor konusunda yapılan ilk çalışmalarda para ödüllü yarışmaların sporun yozlaşmasına neden olduğu düşünülmekteydi (Gardiner, 1930: 99-103). Buna karşın birçok yeni çalışma yerel olarak düzenlenen para ödüllü oyunların, aslında sporun daha geniş bir alana yayılmasına katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır (Miller, 2004b: 214). Hellenistik Dönem’de para ödüllü oyunların sayısı, tüm Yunan dünyasında olduğu gibi Küçük Asya’da büyük bir artış göstermiştir (Pleket, 2014b: 369; 2014a: 108; Miller, 2004b, 129). Hellenistik Dönem Küçük Asya şehirlerinin festivaller bünyesindeki agonları, taç ödüllü oyunlara yükseltme çabası ele geçen yazıtlar yardımıyla izlenebilmektedir.

M.Ö. 242/1’de şehirlerinde düzenlenen Asklepieia için Kos’tan yola çıkan *theoroi* diğer şehirlere seyahat etmiş ve bu şehirlerin kendi festivallerine katılmasını, törenlerde hazır bulunmalarını ve festival boyunca *ekekheria* ilan etmelerini talep etmiştir. Philippi, Pella ve Gela’nın *stephanitik* bir agon için yapılan davete verdikleri cevaplar ve hediyeler, Asklepieia’nın böyle bir statü elde ettiğini göstermektedir (IG XII 4 220–1, 223; Rigsby, 1996: 22, 118, 152).

⁸⁷ Ksen. Mem. 3.7.1. ve Aristot. Rh. 1357a.19-20.

Küçük Asya kıyısındaki Magnesia ad Meandrum da Kos ile aynı yolu izleyecekti. M.Ö. 222/1'de Artemis Leukophryene onuruna düzenlenen Leukophryeneia agonlarını *stephanitik* statüye çıkarmak için girişimlerde bulundular. Magnesialıların bu ilk girişimi istenilen başarıya ulaşamadı. Ancak Magnesialılar vazgeçmeyerek M.Ö. 208'de tekrar yeni bir girişimde bulundular ve bu girişim başarıyla sonuçlandı. Davet edilen şehirler Leukophryeneia'yı *isopythik* bir agon olarak kabul ettiler ve festivalin *asylia* talebine de olumlu yanıtlar verdiler (Rigsby, 1996: 185-190, 278-279; Kyle, 2015: 233; Parker, 2004: 9-10, 20; Slater and Summa, 2006: 276-278; Sosin, 2009: 369-372). İlk denemesi başarısız olan Magnesia'nın ikinci girişiminin olumlu sonuçlanmasının nedeni, muhtemelen yakınlardaki başka bir festivalin *asylia* statüsünü elde etmesiydi.

Magnesia ile yaklaşık olarak aynı dönemde Miletoslular Apollon Didymaios'un onuruna kutlanan Didymeia'nın panhellenik olarak tanınması için "krallar, şehirler ve kabilelere" *theoroi* gönderdiler⁸⁸ (IG XII 4 153; Rigsby, 1996: 175; Parker, 2004: 15,20; Pleket, 2014b: 368). M.Ö. 200 civarında aynı statüleri elde etmek için girişimlerde bulunan diğer iki festival ise Kyzikos'ta Kore Soteira onuruna düzenlenen Soteria ve Kolophon yakınlarındaki Klaros'ta Apollon onuruna düzenlenen Klaria festivaliydi (Rigsby, 1996: 341-353; Parker, 2004: 20; Çokbankir, 2010: 21, 41). Tanrıça Kore onuruna kutlanan yerel Soteria festivalinin bünyesindeki agonların statüsünü *stephanitik agon* mertebesine yükseltmek için *theoroi* gönderen Kyzikos'un davetine Delos ve Rhodos tarafından olumlu yanıt verildiği bilinmektedir. Davet edilen diğer şehirlerin de aynı cevabı vermiş olması makul bir varsayım olarak kabul edilebilir (Rigsby, 1996: 345-347). Asklepieia, Didymeia, Leukophryeneia, Soteria ve Klaria agonları göz önüne alındığında, Küçük Asya batısında düzenlenen agonlar arasında zorlu bir çekişmenin olduğu; yoğun bir diplomasinin ve sporcu hareketliliğinin başladığı kolaylıkla görülebilir.

M.Ö. 3.ve 2. yüzyıllarda yukarıdaki panhellenik agonlara Küçük Asya'da yeni atletik agonlar eklendi. M.Ö. 2. yüzyıl itibariyle Küçük Asya'da ve Küçük Asya kıyısına yakın Samos ve Kos adalarında tespit edilmiş toplamda on üç farklı *stephanitik* agon bulunmaktadır (Robert and Robert 1989: 20; Parker 2004). Kolophon'un M.Ö. 180-160 dolaylarına tarihlendirilen bir onurlandırma yazıtı, festivallerdeki kurban etlerinden bazı bölümlerin *stephanitik* agonlarda galip gelenlere verildiğini kaydeder (SEG 56.1227; Pleket, 2014b: 368). Yine Kolophon'dan genç bir atlet, *stephanitik* agonlardaki galibiyetleri sebebiyle onurlandırılmıştır (SEG 39.1243).

⁸⁸ Rigsby, Didymeia'nın *asylia* ve *stephanitik* ünvanı rakibi olarak gördüğü Magnesia'dan 4 ya da 8 yıl önce almış olabileceğini düşünmektedir (1996: 175,184). Magnesia ad Meandrum, bunun üzerine kendi festivallerinin de aynı statüde kabul edilmesini sağlamak için yoğun bir diplomasiye girişir.

Bu atlet, atletik kariyerini sona erdirdikten sonra bir *theoroi* üyesi olarak Smyrna'daki kurban törenlerine katılmak üzere görevlendirilmiştir. Burada açıkça görülüyor ki Kolophon, Smyrna'daki düzenlenen bir yarışmayı *stephanitik agon* olarak kabul etmiş ve bu agona da en azından diplomatik olarak katılım gerçekleştirmişti. *Theoroi* ile birlikte Kolophonlu atletlerin de Smyrna'daki agonlara katılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Tüm bu kanıtlar ile birlikte M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren *periodos* festivallerin ve *stephanitik* agonlarının galiplerinin önemli bir kısmının, yoğun bir hareketliliğin ve diplomatik çekişmenin yaşandığı Küçük Asya şehirlerinden gelmesi de dikkate değerdir (van Nijf 1999: 177–9; van Nijf and Williamson, 2016).

Yazıtlar bir araya getirilip derlendiği zaman festivallerin, *theoroi* ve atletlerin Hellenistik Çağ'da oluşturdukları sosyal iletişim ağının şaşırtıcı büyüklüğü açığa çıkmaktadır. Atletler ve *theoroi* festivaller ve agonlar için yüzlerce kilometre – bazen bin kilometre üzerinde – seyahat etmekteydiler. M.Ö. 3. yüzyılda Artemis Leukophryene onuruna düzenlenen festivale, adı ve yeri bilinen 103 şehir; adı ve yeri tam olarak tespit edilemeyen on üç şehir katılmıştır (van Nijf and Williamson, 2016: Appendix-1, 62-63; Rigsby, 1996: 179-279). M.Ö. 208'de *stephanitik* statüye yükseltilen Leukophryeneia'nın oluşturduğu ağın büyüklüğü bu dönemdeki hareketliliği gözler önüne sermektedir.

Hellenistik Çağ başlangıcı ile kıyaslandığında Roma'nın hakimiyeti altındaki Yunan festivalleri daha da büyümeye başlamıştır. Boiotia topraklarında bulunan Oropos'ta Amphiaraios onuruna düzenlenen festival buna güzel bir örnek teşkil eder. Oropos'ta M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren gymnik, hippik ve sanatsal agonları içeren bir festival düzenlenmekteydi (Salzman, 2013: 292; van Nijf and Williamson, 2016: 53). M.Ö. 4. yüzyılda Oropos'ta galip olan atletlerin çoğunluğu Oropos'a en fazla elli kilometrelik bir mesafeden geliyorlardı. Agonlara katılmak için gelen bu atletlerin ortalama olarak kat ettikleri mesafe 110 km civarındadır. Ele geçen yazıtlar sadece 14 farklı şehirden galip gelen atletin ismini vermektedir. Ancak diktatör Sulla tarafından Amphiaraios'a destek verilmesinin ardından bu festivale katılarak galibiyete ulaşan sporcuların kat ettikleri mesafe ortalaması 220 km'ye çıkmış ve festivale katılan şehir sayısı da altmış dörde yükselmiştir⁸⁹ (van Nijf and Williamson, 2016: Appendix 4 ve Appendix 5). Stratonikeia'da düzenlenen Hekatesia Festivali de Oropos örneğinde olduğu gibi Roma'nın desteği ile asyia hakkını elde etmiş ve Küçük Asya'daki önemli agonlardan birine ev sahipliği yapmıştır. Lagina Kutsal alanındaki tapınak duvarlarında

⁸⁹ Amphiaraios agonlarına katılan şehirler ve atletler ile ilgili listeler ve seyahat edilen mesafeler ile ilgili detaylı listeler için bk. Van Nijf and Williamson, 2016.

bulunan ve M.Ö. 81'e tarihlenen yazıtta Hekatesia festivalini tanıyan 59 farklı şehrin adı geçmektedir (van Nijf and Williamson, 2016: 53).⁹⁰

Akdeniz'in siyasi, ekonomik ve kültürel düzeyde bir bütün haline gelmesi MÖ 1. yüzyılda gerçekleşti. Mithradates Savaşları (M.Ö. 88-63) sonucunda Roma'nın Akdeniz'deki son ciddi rakibi ortadan kaldırılmış oldu. Bundan sonra Küçük Asya'nın tamamı ve Suriye Roma gücünü kabul etti. Augustus tarafından M.Ö. 30'da Mısır'ın da tamamıyla Roma kontrolüne alınması, Akdeniz'i siyasi olarak tam bir bütünlüğe kavuşturdu. Tarih boyunca ilk ve tek kez, Akdeniz'in tamamı tek bir siyasi otoritenin altına girdi. Bu otorite Romalı tüccarların deniz üzerindeki hareketliliğini arttırıyordu. Böylelikle Romalılar birbiriyle bağışık olan bir ekonomik sistem yaratmaya başlamışlardı. Pax Romana'nın tesisi ve korsanlık faaliyetlerinin azaltılması ile seyahat daha güvenli ve kolay bir hale geldi (Mitchell, 1995: 17-21). Tüm bu hareketlilik Roma ve Yunan kültürü arasında da bir kaynaşma ve bütünleşme ortamı da yaratacaktı. Roma'nın egemenliği Yunan yaşam tarzını kıyılardan Küçük Asya'nın içlerine ve doğuya doğru yaymayı sağlayacaktı.

Tüm bu gelişmeler festivaller ağı ve agon dünyası üzerinde de oldukça fazla etki bıraktı. Roma'nın kontrolü tamamen ele geçirmesi ile yeni festivaller ve bu festivaller bünyesinde yeni agonlar düzenlenmeye başlandı: Nikopolis'te Aktia; daha sonra Koina Asias ve Augusteia adıyla anılacak olan Pergamon'da Sebasta Romaia ve Neapolis'teki Sebasta. Bu festivallerden sonra da özellikle Küçük Asya'da birçok yeni festival ortaya çıktı. Böylece Roma İmparatorluğu'nun girişimi ve desteğiyle ile ortaya çıkan festivaller; *periodos* ve diğer festivallerin takvimleri arasında yerini alarak özellikle Akdeniz'in doğusunda tam bir festival döngüsü oluşturdu.

Mithradates ile yapılan savaşın ardından, iptal edilen agonlar, hızlı bir şekilde eski haline getirildi. Küçük Asya'da yerel elitler de bu agonları finanse etmek için oldukça istekli ve ekonomik olarak yeterli görünmekteydiler⁹¹ (Fauconnier, 2018, 60). Dikkat çeken önemli bir gelişme ise Lucullus onuruna Kyzikos'ta düzenlenen Loukoulleia oyunları idi.⁹² Ancak Loukoulleia, sonraki bölümde değinilecek olan imparatorluk kültü ve Tanrıça Roma ile ilişkilendirilen festivaller kadar uzun ömürlü olmayacaktı.

MÖ 1. yüzyıldaki gelişmelerin sonucu olarak, ortaya çıkan yeni politik ve sosyo-ekonomik koşullar, agonistik yaşam üzerinde de derin bir etki bırakmıştı. Küçük Asya'nın Roma'nın gözünde gittikçe daha önemli bir konuma yükselişi ve Yunanistan'ın görece düşüşü,

⁹⁰ I. Stratonikeia 507-508.

⁹¹ I. Ephesos 9.

⁹² Plut. Luc. 23.1.

agonist dünyanın kademeli olarak merkezinin değişmesine yol açtı. Yunanistan'daki agonlar hayatına devam ediyor olsa da artık yeni oyun alanları ortaya çıkmıştı: Küçük Asya ve sonrasında İtalya. Yunanistan, Hellenistik Çağ öncesi olduğu gibi Akdeniz'in rakipsiz agon merkezinden olmaktan çok festivaller ağının birer parçalarını barındıran bir bölgeye dönüşmek üzereydi (Fauconnier, 2018, 60; Pleket, 2014b: 368-369).

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA, AGONLAR VE ATLETLER (MÖ II.-MS II. YY)

Romalılar Yunan atletik geleneğine yabancı değillerdi. M.Ö. 6. ve 5. yüzyıl gibi erken dönemlerde bile Sicilya ve İtalya'dan festivallere katılan atletlerin elde ettiği başarılarla karşılaşmaktaydı. Romalılar farklı etkileşim yolları ile Yunanların atletik geleneği, düzenledikleri festivaller ve bu festivallerin önemi ile ilgili yeterince bilgiye ulaşmış olmalılardır. İlk bölümde yer alan Etrüsklerin spor geleneğinde değinildiği üzere, Etrüsk mezarları İtalya yarımadasının Yunan atletik geleneğine pek de yabancı olmadığını kanıtlar niteliktedir. Romalılar da koşu, güreş, disk ve cirit atma gibi fiziksel egzersizlere düşkünlüleri (Gardiner, 1910: 163). Ancak Romalılar, Etrüskler mezarlarında görüldüğü gibi yarışmalar düzenlememekteydiler. Bununla birlikte Romalıların Yunan agonlarına katılımına ilk defa M.Ö. 228'de izin verilmiştir (Dillon, 1997: 165-166; Gardiner, 1910: 218).⁹³

Hellenistik Krallıkların kurulması ile festivallerin ve agonların kaderi değişmişti. Krallar farklı şehirler ve önemli kült alanlarında güçlerini, zenginliklerini ve cömertliklerini halka göstermek için festivaller düzenliyorlardı. Roma'nın Hellenistik Krallıkların güçlerini kaybetmesiyle Doğu Akdeniz'e doğru genişlemeye başlaması, Yunan festival ve *agon*larını Romalı yöneticiler tarafından doğrudan ilgilenilmesi gereken önemli bir mesele olarak karşılarına çıkarmıştır (Mann, 2014b: 159).

II. Makedon Savaşı'ndan sonra Roma ile Yunanistan arasında artık doğrudan bir ilişki başlamış ve savaştan hemen sonra T. Quinctius Flamininus, tüm Yunan şehirlerinin özgürlüğüne ilişkin duyuruyu da M.Ö. 196'da Isthmia agonlarında yapmıştır (Gardiner, 1910: 218). Flamininus, Isthmia'daki duyurusunun ardından Nemea Oyunları'nda *agonothetes*⁹⁴ olarak onurlandırılmış ve bu görevi yerine getirirken Yunanların özgürlüklerine ilişkin duyurusunu yenilemiştir (Fauconnier, 2018: 30-31; Mann, 2014b: 159; Price, 1984: 41).⁹⁵ L.

⁹³ Polyb. 2.12.7-8:

ἡ μὲν οὖν πρώτη διάβασις Ῥωμαίων μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὰ ἄλλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, ἔτι δ' ἐπιλοκῇ μετὰ πρεσβείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους τοιαύτε καὶ διὰ ταύτας ἐγένετο τὰς αἰτίας. [8] ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς καταρχῆς Ῥωμαῖοι μὲν εὐθὺς ἄλλους πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Ἀθηναίους, ὅτε δὴ καὶ Κορινθιοὶ πρῶτον ἀπεδέξαντο μετέχειν Ῥωμαίους τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος.

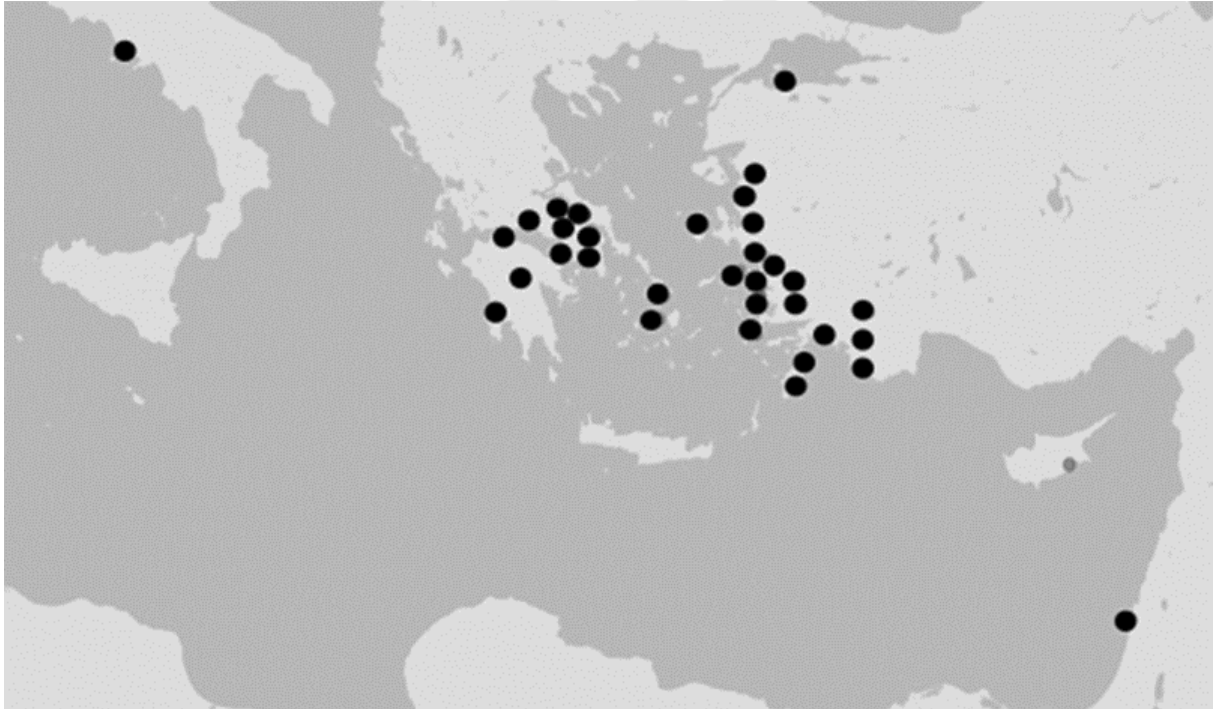
⁹⁴ Agonothes (ἀγωνοθέτης) oyunların düzenlenmesinden sorumlu olan memurdur. Kişinin yaptığı iş karşılığında para almadığı, aksine bu görevi yerine getirmek için para ödediği, liturjik (leitourgia) bir memuriyettir. Agonothesler görev yaptıkları yarışmalarda ödülleri, gelenlerin ağırlandığını, ziyafetlerin masraflarını karşılamışlardır (Miller, 2004b: 241; Çokbankir, 2010: 70).

⁹⁵ Plut. Fla. 12. 2:

αὐτὸς δὲ ὁ Τίτος εἰς Χαλκίδα παρελθὼν, εἴτα πλεύσας ἐκεῖθεν ἐπὶ Μαγνησίαν, ἐξῆγε τὰς φρουρὰς καὶ τὰς πολιτείας ἀπεδίδου τοῖς δήμοις. ἀγωνοθέτης δὲ Νεμείων ἀποδειχθεὶς ἐν Ἀργεὶ τὴν τε πανήγυριν ἄριστα διέθηκε, καὶ πάλιν ἐκεῖ τοῖς Ἑλλήσι τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ κήρυκος ἀνείπεν.

Aemilius Paulus da Flamininus gibi agonlarda yerini almış, uzun zaman ve para harcayarak oyunlar düzenlemiş ve en iyi sanatçıları, atletleri ve atları bu agonlara getirtmek için masraftan kaçınmamıştır.⁹⁶

Mevcut festivallerin Romalı yöneticiler tarafından sahiplenilmesi ve koruyuculuğunun üstlenilmesinin yanında M.Ö. 200'den itibaren Yunan dünyasında yeni bir festival daha ortaya çıkmaya başlamıştı. Yeni festival günden güne Akdeniz'de gücü artmakta Roma'yı onurlandırmak için düzenlenen Romaia Festivali idi. Romaia olarak adlandırılan bu festivaller adını Roma şehrinden değil Tanrıça Rome'den almaktaydı. Romaia festivalleri düzenlendikleri günden itibaren 500 yıl boyunca kendilerine festival programlarında yer bulmuşlardı. Bu festivaller, İmparatorluk Çağı'nın başlamasıyla imparatorluk kültü ile birleştirilmiştir (van Nijf and Van Dijk, 2020). Smyrna, Roma kültürünü hayata geçiren ve muhtemelen ilk Romaia festivalini düzenleyen şehirdir. Smyrna'yı müteakiben Delphoi, Khios, Magnesia ad Maeandrum, Alabanda ve Ksanthos⁹⁷ da bu festivalleri düzenlemeye başlamışlardır. Özellikle Mithradates - Roma savaşlarından sonra pekiştirilen Roma egemenliği altında 35 farklı şehirde Romaia festivalleri düzenlenmiştir. Bu festivallerin yarısından fazlası Küçük Asya ve

Harita 2. 1 Romaia Festivalleri ve Konumları, Kaynak: van Nijf and van Dijk, 2020

⁹⁶ Plut. Aem. 28.3: τῶν δὲ δέκα πρέσβων ἐκ Ῥώμης ἀφικομένων Μακεδόσι μὲν ἀπέδωκε τὴν χώραν [p. 430] καὶ τὰς πόλεις ἐλευθέρας οἰκεῖν καὶ αὐτονόμους, ἑκατὸν δὲ τάλαντα Ῥωμαίοις ὑποτελεῖν, οὗ πλέον ἢ διπλάσιον τοῖς βασιλεῦσιν εἰσέφερον. θεὰς δὲ παντοδαπῶν ἀγῶνων καὶ θυσίας ἐπιτελῶν τοῖς θεοῖς ἐστιάσεις καὶ δεῖπνα προῦθετο, χορηγία....

Liv. 45.32.8-11

⁹⁷ SEG 28 1246. Daha önce MÖ 2. yüzyıla tarihlenen yazıt bazı araştırmacılar tarafından MÖ 80-70 yılları arasına tarihlenmektedir (Fauconnier, 2018: 59)

kıyısındaki adalarda karşımıza çıkmaktadır (Harita 2.1). Öne çıkan Küçük Asya kentleri arasında Stratonikeia, Ephesos, Kibyra ve Kyzikos yer almaktadır. Roma tarafından desteklenen ve büyük bir bağış alan şehirlerin düzenledikleri bu festivaller daha sonra farklı şehirlerin aynı desteği almak için düzenleyecekleri festivaller olacaktı. Kısacası bu festival, Roma hakimiyeti altındaki şehirlerde düzenlenmekteydi. Augustus Dönemi ile birlikte Romaia festivalleri, İmparatorluk Kültü ile birleştirilmiş kendi isimlerine Sebasta veya Kaisareia adları eklenerek ya da tamamen değiştirilerek anılmaya başlanmıştı (Van Nijf and van Dijk, 2020).

Periodos ve diğer panhellenik festivallerde olduğu gibi Romaia festivallerinde de festivalin en önemli programı agonlardı. Hellenistik Çağ'da agonların Yunan şehir hayatında önemli bir yer edinmesiyle, festivallerin başarısı agonların performansına bağlı bir hale gelmişti ve bu Roma egemenliğinde de devam etmekteydi. Bu sebeple, Romaia festivallerinde – daha sonra Sebasta ya da Kaisareia – agon programlarına oldukça önem verilmekteydi (van Nijf and van Dijk, 2020).

Stratonikeia'da Hekatesia festivali ile birleştirilen ve Hekatesia-Romaia festivali olarak yeniden adlandırılan festival Roma desteğinin önemini ortaya koymaktadır. MÖ 2. yüzyıldan itibaren Roma'nın müttefiki olan ve Mithradates Savaşları boyunca da Roma'nın sadık bir müttefiki olarak kalan Stratonikeia, bunun karşılığında Roma'dan asyilia ve diğer başka ayrıcalıklar elde etmiştir. Bu ayrıcalıklara karşılık olarak Stratonikeia, Hekatesia festivaline Tanrıça Roma kültünü de ekleyerek karşılık verir. Böylelikle Stratonikeia, şehrin güvenliğini tesis etmek, rakiplerine Roma ile ilişkilerinin sağlamlığını ve yerleşikliğini göstermek, Yunan dünyasındaki önemli yerini göstermek istiyordu (van Nijf and Williamson, 2016: 49).

Yukarıda belirtildiği üzere festival programlarının en önemli unsuru agonlardı; agonların kalitesini belirleyenler ise atletler, sanatçılar ve binicilik yarışmalarına katılanlardı. Her ne kadar M.Ö. 228'den itibaren Romalıların Yunan festivallerine katılımına izin verilmiş olsa da Roma'nın egemenliği altındaki şehirlerde düzenlenen agonlarda Yunan atletler dikkat çeken bir oranda daha fazla katılım göstermekteydi. Bunun sebebi, Romalıların -özellikle asil Romalıların – geleneksel yaşam tarzlarında çıplaklığın olmaması, daha yoksul olanların ise agonlara katılım için ekonomik güçlerinin yetersiz olması düşünülebilir (Kyle, 2015:262). Agonlarda Romalı galiplerin isimlerine nadiren ve genelde binicilik yarışmalarında rastlanılır (Mann, 2014b: 161). Romalıların aksine Yunan atletler, Geç Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde galibiyet listeleri yazıtlarda dikkat çekmektedir. M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen ve Kos'ta ele geçen yazıt Hekatesia festivaline katılan Koslu genç bir atletin başarılarını

aktarmaktadır.⁹⁸ Yazıtı göre genç pentathlon sporcusu ikisi Yunanistan'da olmak üzere toplam 9 farklı şehirde 15 kez galibiyete ulaşmıştır. Bu genç pentatlon sporcusunun Eleusis (2) ve Isthmia (1) haricinde galibiyet elde ettiği şehirler yakın bölgelerdedir: Kolophon (1), Halikarnassos (3), Kos (3), Metropolis (1), Myndos (1), Nysa (1), Stratonikeia (2). MS yak. 110'a tarihlenen Napoli'de ele geçen Aleksandrialı Titus Flavius Archibius'a ait yazıtta, atletin farklı dallarda ve kategorilerde 46 farklı galibiyetinden bahsedilmektedir.⁹⁹

2.1. Roma İmparatorları ve Agonlar

Roma İmparatorları ve yöneticileri hakimiyetleri altında bulundurdıkları Küçük Asya şehirlerini kendi toplum yaşamlarını düzenleme konusunda belirli bir dereceye kadar özgür bırakmaktaydılar. Romalılar kanun ve düzenle, güvenli yollarla ve zamanında ödenen vergilerle daha çok ilgilenmekteydiler. Roma tarafından verilen bu kısıtlı özgürlük durumunda imparatorların mutlak hakimiyeti nedeniyle festivallerin düzenlenmesi yine imparatorların iznine tabi bir hal almıştı (Pleket, 2014b: 371; van Nijf, 2010: 185). İmparatorların mevcut olan ve yeni düzenlenen festivaller için vermiş oldukları izinler, şehirlere verilmiş birer hediye olarak sunulmaktaydı (Mitchell, 1990: 191). Böylelikle imparatorların çoğu, verdikleri izinlerle kendilerini geleneksel Yunan kültürünün bir koruyucusu ve destekçisi olarak gösterebiliyorlardı. Karşılığında ise Yunan halkının sadakatini ve bağlılığını garanti altına alıyorlardı. Bununla birlikte Roma imparatorlarının izin jestine karşılık vermek ve oyunların tertip etmek ve bu oyunlara bağışlarda bulunmak için birçok yerel hayırsever de hazır bulunmaktaydı.

Hellenistik Dönem'de Romaia oyunlarının tertibi başlamış olsa da, Romalıların Yunan atletizminde önemli ve uzun soluklu bir etkiye sahip olduğu dönem, Augustus'un Kleopatra ve M. Antonius'a karşı kazandığı zaferi kutlamak üzere MÖ 27 yılında Nikopolis'te kurmuş olduğu Aktia oyunları ile başlar. Augustus'un şerefine kurulan Aktia Oyunları ve Napoli'deki Sebasta¹⁰⁰, Romalılar tarafından bir Romalıyı onurlandırmak için kurulan ve önemli bir süre boyunca süren ilk festivallerdi. Roma'nın festivaller dünyasına kazandırdığı bu festivaller atletik dünyanın çehresini de değiştirdi. Aktia ve Sebasta, *periodos* festivaller bünyesindeki dört festivalin yerini hiçbir zaman alacak kadar prestij sahibi olamasalar da Atina'daki Panathenaia gibi prestijli ve köklü festivallerin arasında veya biraz üstünde sayılacak derecede önemli festivaller haline geldiler (Brunet, 1998: 3). Bu, Augustus zamanından sonra hırslı ve

⁹⁸ Yazıt no. 10.

⁹⁹ Yazıt no. 11.

¹⁰⁰ M.S. 2 (van Nijf, 2010: 185)

başarıyı isteyen bir atletin, daha önceki dönem atletleri için çok az önem taşıyan Kuzeypatı Yunanistan'a ve İtalya'ya seyahat etmek zorunda kaldığı anlamına geliyordu. İlerleyen yıllarda Domitianus Roma'da Kapitolia Oyunları'nı¹⁰¹, Hadrianus ise Panhellenia, Hadrianeia, Olympia, Eleusis'te Antinoeia ve daha başka oyunları kurduve geleneksel festivalleri, takvimlerini ve kurallarını yeniden düzenledi (Gardiner, 1910: 176-178; van Nijf, 2010: 186; Kyle, 2015: 321-322). Roma hakimiyetinde düzenlenmeye başlanan yeni agonlar ve festivallerin adlandırılması da dikkat çekmektedir. Hadrianus'un başını çektiği çok sayıda agon imparatorların adlarıyla isimlendirilmiştir.

Hadrianus, Roma İmparatorları arasında Yunan festivallerine ve oyunlarına en fazla önem veren imparator olarak kabul edilebilir. Oinoanda¹⁰² ve Aleksandria Troas'ta¹⁰³ ele geçen ve Hadrianus tarafından yazılmış olan mektuplar kendisinin Yunan festivallerine olan ilgisini ve üstlendiği hamilik rolünü de açık bir şekilde ortaya koymaktadır (van Nijf, 2010: 185; Kyle, 2015: 321-322). Hadrianus'un Yunan atletik geleneği ve taç oyunlarına olan ilgisi ile atletik oyunlar konusundaki titizliği Aleksandria Troas'taki agoranın yakınındaki büyük bir keşifle doğrulandı. Bu keşif M.S. 134'te Hadrianus tarafından kendisine gönderilen teatral ve atletik etkinliklerin düzenlenmesi ile ilgili dilekçelere cevaben yazılan üç mektubu içeren karmaşık, uzun bir yazıttı.

Hadrianus kendisine iletilmiş olan dilekçelere cevaben yazdığı bu mektuplarında, festivallere katılan sanatçı ve atletlerle ilgili olan mevcut anlaşmazlıkları çözmek, sporcuların halihazırda uygulamada olan haklarını tekrardan vurgulamak, oyunların genişletilmesi ve festivallerin programlanmasıyla ilgili sorunları ele aldı. Hadrianus'un mektuplarında yarışmalardaki para ödülleri, şehirler tarafından yaşam boyunca tanınan haklar ve kuralları çiğneyen atletlerin cezalandırılması konusundaki detaylar dikkat çekmektedir. Hadrianus ayrıca, her yerde mantar gibi türeyerek sayısı oldukça artan festivaller bünyesindeki taç oyunları takviminin ve sırasının dört yıllık bir döngüde yeniden düzenlenmesini de kararlaştırmaktadır.

Hadrianus'un birinci mektup, atletik oyunlar için ayrılmış olan fonların amacı dışında kullanılmasının yarattığı bir sorunun varlığını göstermektedir. Hadrianus, ödüllü oyunların ilan edildiği gibi yapılmasını emreder; şehirlerin ve yetkililerin, galipler için ortaya konan ödüllerin veya ödeneklerin bina inşaatı gibi başka amaçlarla kullanılamayacağını vurgular. Atletik

¹⁰¹ M.S. 86 (van Nijf, 2010: 185)

¹⁰² SEG 28. 1462.

¹⁰³ SEG 56. 1359.

oyunlarda galip gelen atletlerin ödülleri eksik olarak verilmesini önlemek için, para ödülünün bir hakem nezaretinde sayılması, muhafaza edilmesini ve oyunlarda sergilenmesi gerekliliği vurgulanır. Galiplerin müsabakaları kazanmalarından hemen sonra, ödülleri ve taçlarını seyircilerin önünde alması gerekmektedir. Kazananlara verilecek ödüller vaat edildiği üzere aynı olarak değil, nakit olarak ödenecektir. Galiplerin şehirleri ise kendi vatandaşları olan atletlerin oyunlardaki galibiyet haberini alır almaz, atletlere halklarını vermekle mükellef olacaklardır.

Hadrianus ayrıca, atletler tarafından yapılan ihlallerin, kırbaçlanarak cezalandırılmasının uygunluğunu açıklığa kavuşturur. Ancak atletlerin sağlığı için kura ile seçilen sadece iki kırbaççı tarafından ve sadece bacaklarının kırbaçlanması gerektiğini bildirir. Atletlerin bu kırbaçlama nedeniyle devam etmesi muhtemel kariyerlerini engelleyecek kadar zarar görmemesi gereklidir. Bununla birlikte, galip gelen sporcular, genellikle eski bir atletik galip olan, oyunların denetimini ve özellikle finans yönetimi görevini üstlenen görevlisine (*ksystarkhos*) ödülleri yüzde 1'i karşılığındaki bir tutarı vermekle mükellefler (Pleket, 2014a: 105).

Hadrianus'un ikinci mektubu, genişletilmiş döngü (*periodos*), Doğu ve İtalya'daki sayısız yeni oyun da dahil olmak üzere uluslararası taç ödüllü atletik agonları içeren festivallerin dört yıllık takviminin kesin bir şekilde yeniden planlanmasını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. En prestijli atletik festival olması nedeniyle Olympia'dan başlayan Hadrianus'un listesi diğer üç büyük *periodos* agonları ile Yunanistan'daki Panathenaia, imparatorlar tarafından düzenlemiş festivaller (Aktia, Sebasta, Kapitolia, Hadrianeia vb.) ve Küçük Asya'daki festivaller (Ephesus, Pergamum, Smyrna vb.) de dahil olmak üzere eski ve yeni büyük festivallerin sıralanması içerir. Açıklanan takvim Hadrianus tarafından Atina'da kurulan Panhellenia ve ardından son olarak Elis'teki Olimpiyat oyunları ile son bulmaktadır. Takvim, belli başlı bazı agonların süresini, yarışmacıların şehirler arası seyahatleri için gereken seyahat süresini ve ayrıca sporcuların yerel olarak düzenlenen para ödüllü agonlara katılımını sağlamak için boş bırakılan yarışmasız dönemleri de içerir.

Üçüncü mektupta ise Hadrianus, festivallerde geleneksel olarak düzenlenmekte olan ziyafetlerin düzenlenmesine, ancak bu organizasyonun festivali düzenleyene mali bir yük oluşturmaması gerekliliğine vurgu yapar.

2.2. Atletik Birlikler

Müzikal ve teatral agonlarda yer alan oyunlarda performans gösteren artistlerin οἱ τεχνῖται οἱ περὶ τὸν Διόνυσον olarak adlandırılan uluslararası birliklerinin varlığı Hellenistik Dönem’den itibaren bilinmektedir (Çokbankir, 2010: 79). Ancak buna rağmen atletik agonlarda boy gösteren sporcular tarafından kurulmuş birliklere dair kanıtlar çok daha ileriki tarihlerde karşımıza çıkmaktadır.

Klasik Dönem’in ardından alt sınıflardan da başarılı sporcuların ortaya çıkması, Hellenizm’in ve gymnasium kültürünün daha geniş bir alana yayılması ve kutsal/ödüllü oyun sayısındaki artış atletleri bir araya getirme yönünde bir eğilimin oluşmasına yol açmış olabilir (Pleket, 1973: 197 vd.). M.Ö. geç 4. yüzyıl – erken 3. yüzyıla tarihlendirilen ve toplumun elit tabakasının üyesi olmayan atletlerin yerel oyunlarda başarı gösterdikten sonra kendi şehirlerinden destek arayışını kanıtlayan yazıtlar¹⁰⁴ atletlerin karşılaştığı maddi engellerin bir yansıması olarak düşünülebilir. Toplumun alt tabakalarından bir sporcunun yetiştirilmesi, oyunlar için festivallerin yapıldığı şehirlere yapılan yolculuk ve orada geçirilen süre boyunca ortaya çıkan masrafların karşılanması büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Bu yazıt, atletlerin karşılaştığı engellerin aşılmasına yönelik olarak elitlerin ya da sporsever şehir halkının¹⁰⁵ aktif bir rol aldığını kanıtlar. Ancak bahse konu yazıt bir antrenör tarafından yapılmış bireysel bir başvurudan öteye gitmez ve herhangi atletik bir birliğe dair kanıt da sunmaz.

Antik Çağ festivallerinde performans gösteren sanatçılar ve atletlerin birlik – lonca ya da derneklerin – ilk olarak ne zaman kurulduğu ve birlik merkezinin tam olarak nerede olduğu ile ilgili olarak kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Bir loncanın varlığı ile ilgili olarak ipucu barındıran ilk kanıt Küçük Asya’daki Erythrai’de hayatını kaybetmiş bir atlet için yazılmış bir onurlandırma yazıtıdır.¹⁰⁶ Yazıtta, muhtemelen Elis’teki Olympia’da galibiyet almış olan bir atlet, Elis ve Erythrai halkı, οἱ ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀθληταὶ¹⁰⁷ ve οἱ ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἱερονῖκαὶ¹⁰⁸ tarafından onurlandırılmaktadır (Fauconnier, 2018: 39-40; Çokbankir, 2010: 79-80). Söz konusu atletin Olympia’da bulunduğu süre zarfında ölmüş olabileceği ihtimali, Elis ve atletik birlikler tarafından onurlandırılmasının bir açıklaması olarak gösterilebilir. Daha sonraki dönemlere tarihlenen birlik kararları böyle bir uygulamanın normal şartlarda da uygulandığını gösterir (Fauconnier, 2018: 39-40)

¹⁰⁴ I. Ephesos 2005 ve 1415. Çev. ve detay için bkz. Brunet, 1998 ve 2003.

¹⁰⁵ Periodos festivallerde galibiyete ulaşan bir atlet şehir için bir gurur kaynağı olacaktır.

¹⁰⁶ I. Erythrai 429.

¹⁰⁷ çev. oikoumenik atletler.

¹⁰⁸ çev. oikoumenik kutsal taş oyunları galibi olan atletler.

İlk merkezi muhtemelen Küçük Asya'daki büyük bir şehirde, belki de Ephesos'ta bulunan atletik dernekler, üyelerinin halihazırda elde bulundurdıkları hak ve ayrıcalıklarını savunarak ve yeni haklar elde edilmesi için çalışmalarda bulunmuş ve muhtemelen Küçük Asya'da bir yerde, kendi kutsal taç yarışmasını düzenlemiştir (Robert 1949: 122–3). Muhtemelen Geç Hellenistik Dönem'de kurulmuş olan bu tür derneklerin varlığı atletik agonlar için oldukça önemlidir. Birliklerin ortaya çıkışı, artan oyun ve yarışmacı sayısı, sporun beraberinde gelen profesyonelleşme, sporcuların çıkarlarının koordineli ve tek bir çatı altında savunulması ihtiyacı ve yöneticiler tarafından bu oyunlar sonucunda ortaya çıkan ekonomik hareketliliğin öneminin kavranmasının bir sonucunu yansıtır olabilir (Pleket, 2014a: 104).

M.S. 1. yüzyılın sonlarından kalma tıbbi bir papirüsün arkasında korunan ve Marcus Antonius tarafından yazılmış bir mektup atletik birlikler için oldukça önemlidir.¹⁰⁹ Triumvir Marcus Antonius, Ephesos'taki bir ziyaretinde, M. Antonius, Artemidoros adındaki antrenör bir arkadaşı ve Ephesoslu Kharopinos'un ziyaretine cevaben yazdığı mektupta, Kharopinos'a *oikoumenik kutsal taç oyunları galipleri birliği rahibi* unvanıyla hitap eder. Bu mektupta, birliğe daha önceki tarihlerde verilen ayrıcalıkların geçerli olduğu ve askerlikten muafiyeti de içeren yeni ayrıcalıkların verildiği aktarılmaktadır (Fauconnier, 2018: 25-37; Kyle, 2015: 320-321; Potter, 2012: 278).

Mektubun tarihi hala tartışmalı olmakla birlikte M. Antonius'un M.Ö. 42/41 ve 33/32'de Ephesos'ta bulunduğu bilinmektedir. Bu mektubun M. Antonius'un Ephesos'ta bulunduğu hangi ziyaretinde yazıldığı bilinmese de M.Ö. 42/41'den önce yazılmış olduğu kesin olarak değerlendirilebilir. M. Antonius mektubunda birliğe askerlik hizmetinden ve ayinlerden muafiyet, belirli bir festival için ateşkes, dokunulmazlık ve mor giyinme hakkı verdi. Ayrıca yeni elde edilen ve halihazırda elde olan hakların¹¹⁰ birlik tarafından yazdırılan bronz bir tablet ile duyurulmasına da izin vermiştir. Birliğe bronz bir tabletin sergilenmesi için izin verilmesi, haklarını alma aşamasında birliğin muhtemelen birtakım zorluklar yaşadığını düşündürür (Fauconnier, 2018: 37). Özetle en geç M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısında Ephesos'ta uluslararası ve hırslı bir atletizm birliğinin var olduğunu söylenebilir. Mektup, M. Antonius'un daha sonra genişlettiği daha önceki ayrıcalıklardan bahsettiği için birlik muhtemelen daha önceki tarihlerde kurulmuş olmalıdır. Daha önceki ayrıcalıkları vermiş olan muhtemel adaylar, öğretmenlere ve doktorlara karşı çok cömert davranan Caesar veya Küçük Asya sanatçılar derneğine ayrıcalıklar

¹⁰⁹ SB 1 4224.

¹¹⁰ Halihazırda elde olan haklar muhtemelen “vergiden muafiyet” ve agonlara katılım amacıyla yapılan yolculuklarda “güvenlik” hususlarını içermekteydi (Fauconnier, 2018: 37).

tanıyan Sulla olabilir. Her durumda, M. Antonius'un mektubu atletik birlikler hakkındaki ilk dayanak noktası olmaya devam etmektedir. Ancak bu birliğin faaliyetlerinin, muhtemelen kurulmuş olduğu topraklar olan Küçük Asya ve periodosların bazı büyük sıkıntılarıyla sınırlı olduğu ihtimali unutulmamalıdır.

Suetonius'un Augustus'un sporcuların ayrıcalıklarını koruduğunu ve genişlettiğini belirten kısa bir açıklaması, muhtemelen bir atletik birliğe atıfta bulunmaktadır (Suet. Aug. 45). Bu ifade, M. Antonius'un verdiği ayrıcalıkların Augustus'un zaferi ile değişmediğini göstermektedir. Zira bu argüman Ephesoslu Kharopinos'un isminin, Augustus forumunda bulunan Augustus heykelinin ithafına katılan rahipler listesinde birliğin kutsal taç oyunu galibi olarak görünmesi ile de kanıtlanabilir.¹¹¹ M.Ö. 20'de, Miletos'tan bir koşucu, atletik birlik tarafından organize edilen bir agonda galibiyet kazandığından bahseder.¹¹² Bu yazıt ile birliğin artık tanınmış bir grup haline geldiği ve prestijli bir agonu organize edecek kadar başarılı bir yönetime ve yeterli araçlara sahip olduğu sonucuna varılabilir (Fauconnier, 2018: 76; Brunet, 1998:123).

Traianus ve Plinius arasındaki mektuplar¹¹³, imparatorun M.S. 111'de Bithynialı atletlerin dilekçelerine hassas bir şekilde müdahil olduğunu gösterir. Traianus, sporcuların günlük yemeklerini veya emekli maaşlarını, galibiyet anından hemen sonra değil, yalnızca şehirlerine resmi girişlerinden itibaren alabileceklerine karar verir. Traianus bununla birlikte başka birtakım düzenlemeler de getirir: Ödüller yalnızca resmi listedeki mevcut oyunların galibiyetlerine verilecek; önceki galibiyetler için geriye dönük bir uygulama söz konusu olmamakla birlikte ilgili oyunların listeden çıkarılması durumunda ödüller sona ereceklerdi. Diğer başka belgeler loncaların üyelik sertifikaları, emekli maaşı talepleri, kendi aralarında ve imparatorluk yöneticileriyle yazışmaları da dahil olmak üzere kapsamlı kayıtların detaylıca tutulduğunu göstermektedir. Bu dönemde eski galipler çeşitli makamlarda birçok görev üstlendiler ve onurlandırma yazıtları etkileyici kariyerlerinin sayısız zaferlerini listeledi (Kyle, 2015: 321; Fauconnier, 2018: 111 dn. 80, 143).

Roma, ikinci yüzyılda Traianus Hamamları yakınında atletlerin uluslararası birliği karargahına veya kulüp binasına ev sahipliği yapmaya başlamıştı. Birliğin bu talebi Hadrianus tarafından 134 yılında kabul edilmişti (Pleket, 1973; Kyle, 2015: 321).¹¹⁴ Ancak Hadrianus

¹¹¹ I.Ephesos 902 (= SEG 26 1243).

¹¹² I.Didyma 201.

¹¹³ Plin. Ep. 10.39, 40, 118–9

¹¹⁴ IG XIV 1054b.

tarafından kabul edilen bu talep, Antoninus Pius'un himayesinde M.S. 143'e kadar inşa edilmemişti.¹¹⁵ İmparatorluk Hamamları Yöneticileri liderliğinde faaliyetlerine devam bu birlik çeşitli kararlar aldı, tören alayları düzenledi ve ünlü atletleri onurlandırdı. Bu durum Yunan atletizminin, birliğinin baş rahibinin yönetiminde Roma'da merkezileştiğini göstermektedir.

¹¹⁵ IG XIV 1055b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜÇÜK ASYA ATLETLERİ (M.S. I.- II. YY)

Yunan atletik geleneğine ışık tutan yazıtların dikkatli bir şekilde incelenmesi ile atletik agonların Roma İmparatorluğu egemenliğindeki toplumun hayatındaki yeri ve bu agonların sayısal olarak artışı ortaya konmuştur. Bu yazıtlar atletlerin galibiyetler listelerini, adak ve onurlandırma yazıtlarını ve hatta Roma İmparatoru Hadrianus'un oyunların işleyişi ve takvime konulması ile ilgili mektuplarını içermektedir. Roma egemenliği altındaki Yunan atletik geleneği uzunca bir süre eski ihtişamını kaybetmiş gibi düşünülmüştü. Romalıların Yunan atletizminin erdemli yanlarını görmezden geldikleri ve böylelikle atletik geleneği yıprattıkları sanılmaktaydı (Kyle, 2015: 314). Ancak son araştırmalar, İmparatorluğun, özellikle doğu eyaletlerinin ve aynı zamanda Roma'nın kendisinin kapsamlı bir atletik ve agonistik sistemi desteklediğini göstermektedir. İmparatorlar ve yerel elitler, atletik agonları bünyesinde barındıran festivalleri, bu organizasyonlara ev sahipliği yapan tesisleri ve kutsal alanları cömertçe desteklemişlerdir. Yunan sporunu bastırmak ve bozmak yerine, Roma, geniş bir asimilasyon ve himaye sürecinin parçası olarak bu tür kültürel geleneklerinin devam etmesini ve genişlemesini teşvik etmiştir. Son çalışmalar Olympia'nın İmparatorluk döneminde baskıya, ihmale ve yozlaşmaya maruz kaldığı varsayımını da ortadan kaldırmıştır. Aksine Olympia Geç Helenistik dönemdeki bazı zorluklardan sonra Roma himayesinde yeniden canlanmıştır. Augustus, Nero ve Hadrianus da dahil olmak üzere, Yunan yanlısı imparatorlar, kutsal ve taç ödüllü festivallerine olan ilgilerini göstermekten ve bu uğurda gereken destekleri vermekten imtina etmediler (Kyle, 2015: 314-323; Pleket, 2014b: 369-372).

Roma İmparatorluğu himayesindeki doğu şehirleri birbirleri ile kıyasıya yarışa girip üstün gelmeye çalıştıkça, atletik gelenekleri sürdürüp genişleterek sayıca daha fazla ve daha büyük festivallerin ortaya çıkmasına katkıda bulundular. Özellikle O. van Nijf'in epigrafik çalışmaları, Küçük Asya'nın güneybatısındaki Yunan agonistik festivallerinin sivil yaşam ve sosyal statü gösterileri için hayati derecede önemli olduğunu göstermektedir (van Nijf, 2010; 2012; 2013; 2016; 2020). Yerel seçkinler ve seçkinler arasına yükselmekte olan bireyler atletik eğitimi ve agonistik rekabeti gurur verici kimlik yaratmak için kullanmışlardır. Örneğin, Likya'daki Oinoanda'nın önde gelen vatandaşları, atletik, sanatsal ve edebi performansları destekleyerek Yunanlı kimliğine sahip olma iddiasında bulunmaya hevesliydi. Oinoanda'da yerel halkın Yunanlı kökeni şüpheliydi, ancak çoğu zaman Roma yönetimiyle bağları olan

seçkinler, kendilerini Yunan kültürünün meşru varisleri olarak göstermek için Yunan festivallerini himaye ettiler (van Nijf, 2010: 175-197; Kyle, 2015: 318).

Yunan atletler, Roma egemenliğinde atletik geleneği benimsemeye devam ettiler ve bir hareketliliğe yol açtılar. Çünkü katıldıkları agonda elde ettikleri zaferler onlara hem ün hem de zenginlik sağlamaktaydı. Düzenlenen festivallerde boy gösteren atletlere ise en büyük ünü ve onuru stephanitik agonlar vermektedir. Bu sebeple atletler kutsal ve taç ödüllü agonları takvimlerine ekliyorlardı. Ancak atletleri çekmek için yerel ve para ödüllü agonlar da atletleri çekmek için ödülleri yanında bazen katılımları için onlara katılım ücreti bile veriyorlardı (Kyle, 2015: 320). Roma'nın kontrolündeki agonlara katılan atletler artlarında elde ettikleri galibiyetlerin listelerini içeren birçok yazıt ve belgeler bıraktılar. Bu kayıtlar genç yaşlardaki atletik kariyerlerinin yanında emekliliklerinde kendilerine verilen resmi görevleri de içermektedir.

Ephesos'ta ele geçen ve M.S. 2.-3. yüzyıllara tarihlenen yazıtlar yerel atletlerin atletik kariyerlerinin nasıl ilerlediğine dair detaylı bilgiler vermektedir. Daha önceki dönemde olduğu gibi hırslı atletler önce birer genç olarak yerel festivallerde boy göstererek galibiyetler ve ödüller elde ettiler. Ardından yetişkin erkekler kategorisine yükseldiklerinde ise kariyerlerini ve seyahatlerini planladılar. Öyle ki başarılı bir atlet olabilmek için yetenekli ve kendini kanıtlamış antrenörlere özel antrenörlük yapmaları ve kendileriyle seyahat etmeleri için paralar ödediler. Örneğin, Laodikeialı bir boksör olan Photion, gençliğinde Ephesos'ta ve civarındaki agonlarda galibiyetler elde etti ve ardından Neapolis'teki Sebasta Oyunları'nda, Argos'taki Aspis'te ve Olympia'da galibiyetler elde etmeye devam etti (Brunet 2003, 221-224).

Tez kapsamında yazıtları incelenmek üzere seçilen dört atlet Roma İmparatorluk Dönemi'nde çokça festivalin düzenlenmekte olduğu doğu şehirleri olan Ephesos, Sardeis, Pergamon ve Magnesia ad Maeandrum vatandaşlarıydılar. Yukarıda da bahsedildiği üzere Roma İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya'da tamamıyla tesis edilen egemenliğin festival sayılarına yaptığı olumlu katkının sporcuların seyahatlerine etkisini inceleyebilmek için Augustus Dönemi'nden iki ve M.S. 2. yüzyıldan iki atlet seçilmiştir. Seçilen bu atletlere ait olan tüm yazıtlar derlenerek, katıldıkları tüm agonlar aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

3.1. Marcus Aurelius Demonstratos Damas – Sardeis

Marcus Aurelius Demonstratos Damas, İmparator Marcus Aurelius döneminde atletik kariyerinin zirvesine çıkan, Septimius Severus döneminde ise atletik birliklerde en yüksek görevlerde bulunan Roma İmparatorluğu'nun en başarılı atletlerinden biriydi. M.S. 2. yüzyıl

sonu ve 3. yüzyıl başlarına tarihlenen birçok yazıt M. Aurelius Demonstratos Damas'ın katıldığı oyunlar, bu oyunlarda elde ettiği başarılar, oyunların düzenlenmesi ve atletik loncalarda üstlendiği görevler hakkında oldukça detaylı bilgiler verir. Sardeis, Roma, Ephesos, Delphoi ve Mısır'da ele geçen yazıtlar, Damas'ın elde ettiği başarılar sonucunda ününün Roma İmparatorluğu'nun geniş topraklarına nasıl yayıldığını göstermektedir. Damas, doğduğu şehir olan Sardeis'e ek olarak Aleksandreia, Antinoeia, Nikomedeia, Tralleis, Ephesos, Smyrna, Miletos, Pergamon, Korinthos, Atina, Argos, Sparta, Delphoi, Neapolis ve Elis'in vatandaşlığını almıştı. Profesyonel bir atlet olarak *pankration* branşında oldukça başarılı olan ve 15 farklı şehrin vatandaşı olarak onurlandırılan M. Aurelius Demonstratos Damas'ın atletik müsabakalardan elde ettiği kazanç oldukça fazla olmalıydı (Strasser, 2003; Fauconnier, 2018: 313-314; Çokbankir, 2010: 68).

Marcus Aurelius Demonstratos Damas'ın başarılarını içeren ve böylece dolaylı yoldan agonlara katılmak amacıyla yaptığı seyahatlerin bir dökümünü içeren yazıtlar, Roma İmparatorluğu'nda atletlerin oluşturduğu agon hareketliliğe ışık tutan en önemli örneklerden biridir. Ele geçen yazıtlar Marcus Aurelius Demonstratos Damas'ın İtalya, Yunanistan, Aleksandria ve Asya'da tertiplenen 100'den fazla yarışmada galibiyete ulaştığını aktarır. İmparatorluğun sınırlarının yayıldığı üç farklı kıtada birbirinden binlerce kilometre uzaklıkta bulunan festivallere katılan Damas, muhtemelen kendi takvimini ve seyahat planlamasını yapmış ve birbirlerine yakın olan agonlara sırasıyla katılmıştır. Damas'ın takvim ve seyahat planlamasını yaparken ününü arttırmak ve daha fazla ayrıcalık elde etmek için en prestijli agonları içeren *periodos* festivallere öncelik vermiş olmalıdır.

M. Aurelius Demonstratos Damas ile ilgili olarak Sardeis, Ephesos, Delphoi, Roma ve Hermapolis Magna'dan ele geçen altı farklı yazıt çevirileri ile birlikte yazıtlar başlığı altında derlenmiştir. Yazıt no. 1, 5 ve 6 Damas'ın elde ettiği galibiyetleri bir ödül listesi şeklinde detaylandırırken, yazıt no. 2, 3 ve 4 ise onurlandırma ve heykel kaidesi yazıtları olarak Damas'ın *periodonikes* unvanına ve agonların organizasyonlarında yürütmüş olduğu görevlere değinir.

Sardeis'te ele geçen yazıt (no.1-A ve B) Damas'ın elde ettiği galibiyetlerin toplam sayısını ve vatandaşı olduğu şehirlerin adlarını vererek galibiyetleri detaylandırır. Yetişkin bir atlet olan Damas'a ait olan başarıların detaylı dökümünü veren bu yazıtın C bölümünde ise yetişkinliğe erişmeden önce galibiyet elde ettiği şehirler ve agonları sıralanmaktadır. Delphoi'de ele geçen yazıtlar (no. 5 ve 6) da Sardeis'te ele geçen yazıtlarla aynı anlatım akışı içerisinde. Bu yazıtlarda da önce M. Aurelius Damas'ın vatandaşı olduğu şehirler, üstlendiği görevler anlatılmakta ve ardından kazandığı galibiyetler listelenmektedir.

Yazıtlardan derlenerek oluşturulan Tablo 2. M. Aurelius Demonstratos Damas’a ait galibiyetlerini elde edildiği şehirlerin ve agonların dökümü detaylı olarak vermektedir. Tablo 2. yazıtların tahrip olan kısımlarında bulunan ve isimleri tam olarak okunamayan şehirleri ve agonları kapsamamaktadır. Sadece büyük yarışmalardaki ödül listelerinden ve Damas’ın başarılarını içeren yazıtlardan derlenen Tablo 2. Roma İmparatorluğu’nun hakimiyeti altındaki topraklarda düzenlenen festival sayısı ve bu festivallerin bünyesindeki agonların yarattığı sporcu hareketliliği hakkında önemli kanıtlar sunmaktadır. Listelenen galibiyetler içerisinde yer almayan ve Damas’ın muhtemelen katılıp galibiyet elde ettiği birçok para ödüllü agon da bulunmaktaydı.

Tablo 2. M. Aurelius Demonstratos Damas’ın Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 1, 5 ve 6)

Yetişkin Olarak Kazandığı Galibiyetler			
Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	Sardeis’e Uzaklık ¹¹⁶
Aleksandreia		?	825 km
Aleksandreia	Seleukeia	?	
Argos	Aspida (Kalkan)	3	483 km
Atina		10	389 km
Atina	Panathenaia	?	
Atina	Panhellenia	3	
Atina	Hadrianeia	1	
Atina	Olympeia	?	
Delphoi	Pythia	3	491 km
Ephesos	Balbillea	?	90 km
Ephesos		9	
Korinthos	Isthmia	5	459 km
Korinthos	Helloteia	4	
Korinthos	Eukleia	3	
Lakonia	Lakedaimona	6	526 km
Makedonia	Olympeia	?	506 km
Makedonia	Demetriada	1	
Mantineia	Koina Arkadia	3	512 km
Neapolis	Sebasta	?	1216 km
Nemea	Nemea	?	485 km
Nikopolis	Aktia	2	631 km
Pergamon	Augusteia	3	108 km
Pisa	Olympia	?	1592 km

¹¹⁶ Belirtilen mesafeler Sardeis’ten agonun düzenlendiği şehre olan kuş uçuşu mesafeyi ifade etmektedir. Diğer atletlerin katıldıkları agonların şehirlerine olan mesafelerinde de aynı yöntem kullanılmıştır.

Putioli		2	1226 km
Rhodos	Haleia	3	227 km
Roma	Kapitolia	2	1380 km
Sardeis	Khrysanthinon	4	-
Smyrna	Koinon Asias	6	87 km
Smyrna	Olympeia	?	
Sparta	Eurykleia	2	526 km
Sparta	Ouranea	3	
Sparta	Leonideia	1	
Thespia	Erotideia	1	442 km
Thesselia	Koinon Thesselias	3	510 km
Toplam		100'den fazla	
Yetişkin Olmadan Önceki Galibiyetleri			
Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	
Delphoi	Pythia	?	491 km
Korinthos	Isthmia	?	459 km
Nemea	Nemea	?	485 km
Aleksandreia	Hadrianeai Philadelphia	?	825 km
Toplam		68	

Harita 3. 1. M. Aurelius Demonstratos Damas'ın Galibiyet Kazandığı Şehirler

3.2. Philippos Glykon – Pergamon

Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarında Küçük Asya'daki en başarılı atletlerden biri olan Philippos Glykon'un galibiyetleri bölgeler arasındaki gelişmiş festival ağının büyüklüğünü gösterir (Tablo 3). Galibiyetleri M.Ö. 20'lere tarihlendirilen Philippos Glykon, agonlara katılım için yüzlerce kilometre uzunluğunda ve günlerce sürecek seyahatlerde bulunmuştur. Philippos Glykon'un galibiyetleri M.Ö. 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmekte olup Roma İmparatorluğu kontrolündeki topraklarda Aktia Oyunları'nın da en önemli agonlar arasına katılması ile Roma'nın agon ağının oluşumu üzerindeki etkisine dair kanıt niteliğindedir.

Yazıt no. 7-A, Philippos Glykon'un yetişkin olmadan önceki başarılarını içermektedir. Bu yazıt genç yaşında Pergamonluların içinde hem çocuklar hem de sakalı yeni terlemiş erkekler kategorilerinde güreş ve pankration müsabakalarında galibiyete ulaşan Glykon'un halk meclisi tarafından bir onurlandırılması yazıtıdır. Daha çocuk yaşlarında bir atletin onurlandırma yazıtı atletik geleneğin toplum hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Yazıt no. 7-B'de ise Philippos Glykon'un hem çocuklar hem de yetişkin erkekler kategorilerindeki başarılarını sıralamaktadır. Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea ve Aktia galibiyetinden özellikle bahsedilen bu yazıtta Philippos Glykon'un Asia, İtalya ve Yunanistan'daki geri kalan tüm agonları kazandığı vurgulanmaktadır. Philippos Glykon'u onurlandıran bu yazıt, imparatorluğun ilk yıllarında bile Philippos Glykon gibi – daha sonraki yıllarda Sardeisli M. Aurelius Demonstratos Damas ve Ephesoslu boksör örneğinde olduğu gibi – Küçük Asyalı çocuk atletlerin de memleketlerinden çok uzak şehirlerde düzenlenen agonlara ilgi gösterdiğini ve bu agonlarda galibiyete ulaşmak için uzun, yorucu ve masraflı seyahatlere çıktıklarını açıkça göstermektedir.

Yazıt no.7'de bahsi geçen festivallere sadece bir defaya mahsus olacak şekilde katılmak ve ardından Pergamon'a dönmek için bile Philippos Glykon'un kuş uçuşu olarak aldığı mesafe toplamı yaklaşık 7.900 kilometredir. Kat edilen toplam mesafeler göz önüne alındığında sadece dört Panhellenik Festival'den her biri veya Aktia agonları için ortalama olarak 875 kilometrelik bir yolculuk yapmaktaydı. Ancak Philippos Glykon'un atletik yarışmalar için katettiği mesafeler bununla sınırlı değildi. Yazıt no. 7'ye göre Philippos Glykon beş büyük festival haricinde Asia, İtalya ve Yunanistan'da düzenlenmekte olan diğer tüm kutsal ve taç ödüllü yarışmalarda da galibiyete uzanmıştır. Bu da aslında Philippos Glykon'un yukarıda verilen mesafelerin çok daha üstünde yolculuk yaptığını ve muhtemelen de Pergamon'dan ayrılışının ardından bir dizi festivale katıldıktan sonra vatandaşı olduğu şehre geri döndüğünü göstermektedir.

Tablo 3. Philippos Glykon'un Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 7)

Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	Pergamon'a Uzaklık
Yetişkin Olarak Kazandığı Galibiyetler			
Delphoi	Pythia	?	411 km
Elis	Olympia	?	510 km
Korinthos	Isthmia	?	390 km
Nemea	Nemea	2	417 km
Nikopolis	Aktia	?	543 km
Toplam		?	
Yetişkin Olmadan Önceki Galibiyetleri			
Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	
Delphoi	Pythia	?	411 km
Elis	Olympia	?	510 km
Nikopolis	Aktia	?	543 km
Toplam		?	

Harita 3. 2. Philippos Glykon'un Galibiyet Kazandığı Şehirler

3.3. Demokrates – Magnesia ad Maeandrum

M.Ö. 3. yüzyıl sonlarında bünyesindeki Leukophryene festivalini *stephanitik* bir statüye kavuşturmak için uzun uğraşlar vermiş olan Magnesia ad Maeandrum, düzenlediği festivalin yanında yetiştirdiği başarılı atletlerle de adını duyurmuştur. Bu atletler arasında en dikkat çekici olanlarından biri de Augustus Dönemi'nde galibiyetlere ulaşmış olan Demokrates'tir. Demokrates agonlarda güreş, boks ve pankration müsabakalarında boy göstermiş ve tüm bu branşlarda galibiyetlere ulaşmıştır.

Demokrates'in diğer tüm atletler gibi galibiyetleri sıralanırken *periodos* festivaller en ön sırada belirtilmiştir. Galibiyet listesinde Olympia'dan hemen sonra sıralanması, Augustus Dönemi'nde yeni düzenlenmeye başlanan Aktia'nın diğer festivaller arasından sıyrılarak çıktığı konumu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Demokrates'in galibiyet listesini içeren Yazıt no. 8 *periodos* festivaller ile birlikte Suriye, Asia, Kappadokya, Lykia Birlik Yarışmaları da dikkat çekmektedir. Galibiyet listesinde sıralanmış olan müsabakaların haricinde kalan diğer yarışmaları da kazandığı vurgulanan Demokrates'in de Philippos Glykon gibi hem kutsal ve taç ödüllü agonlara hem de para ödüllü birçok agona katılmış olduğu açıktır.

Tablo 4. Magnesialı Demokrates'in Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 8)

Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	Magnesia'ya Uzaklık
Yetişkin Olarak Kazandığı Galibiyetler			
Delphoi	Pythia	1	446 km
Elis	Olympia	3	519 km
Korinthos	Isthmia	2	403 km
Nemea	Nemea	2	427 km
Nikopolis	Aktia	3	590 km
Argos	Heraia	2	423 km
	Koinon Asias	2	?
Antiokeia (Orontes)	Koinon Syrias	3	788 km
	Koinon Kappadokias	3	?
	Koinon Lykias	2	?
Plataia	Eleutheria	2	375
Magnesia ad Maeandrum	Leukophryene	2	-
Toplam		27	

Harita 3. 3. Demokrates'in Galibiyet Kazandığı Şehirler

3.4. İsmi Okunamayan Boksör (N. N.) – Ephesus

Roma İmparatorluğu'nun Küçük Asya'daki en büyük şehirlerinden biri olan Ephesus, birçok agon düzenlemekteydi.¹¹⁷ Ephesus'ta düzenlenen bu festivaller birçok atlet için burayı bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Ephesus bir cazibe merkezi olmasının yanında, çok sayıda atlet yetiştiren bir şehirdi. Büyük ihtimalle Ephesuslu bir boksöre ait olan ve tiyatroda ele geçen yazıt Ephesus'un yetiştirmiş olduğu onlarca başarılı atletten birine aittir. Yazıt no. 9 M.S. 2. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir.

Yazıt no. 9, N. N.' un bir galibiyet listesi niteliğindedir (Tablo. 5). Damas ve Philippos Glykon gibi N. N.'un galibiyet listesinde de hem çocuklar hem de sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorilerindeki başarıları sıralanmaktadır. N. N.'un galibiyetleri incelendiğinde Ephesus'a yakın olan şehirlerde düzenlenen agonların sayısı dikkat çekmektedir. Toplamda Rhodos, Tralleis, Laodikeia, Sardeis, Hierapolis ve Smyrna'da elde ettiği 11 galibiyet için yaptığı seyahatlerde Ephesus'tan en fazla 160 kilometre uzaklaşmıştır. Galibiyet listesinde, N. N.'un her birinde birer kez galibiyet elde ettiği ve Ephesus'ta düzenlenen Olympia, Balbillea ile Artemisia festivalleri de sıralanmaktadır.

N. N.'un galibiyet listesinde Ephesus'a olan uzaklığı ile İtalya'daki agonlar dikkat çekmektedir. Philippos Glykon ve Demokrates'in aksine, N. N. de M. Aurelius Demonstratos Damas gibi İtalya'ya agonlar için seyahat etmiştir. Yaklaşık olarak tarih diliminde müsabakalara katılan Damas ve N. N.'un Küçük Asya'dan İtalya'ya olan seyahatleri Roma'daki agonların prestijinin artması, atletik loncaların merkezinin Roma'da konuşlanması veya bu agonlarda verilen ödüllerin daha yüksek olması nedeniyle olmuş olabilir. Bununla birlikte, İmparatorluğun Demokrates ve Philippos Glykon'un Roma İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde M.S. 2. yüzyıldaki sporcu seyahatlerine göre daha dar bir alanda seyahat ettikleri galibiyet listelerinde açıkça görülmektedir.

¹¹⁷ Ephesus'ta tertiplenen agonların listesi için bk. Çokbankir, 2010: 474-480.

Tablo 5. Ephesoslu Boksörün Galibiyet Kazandığı Şehirler (Yazıt no. 9)

Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	Ephesos'a Uzaklık
Yetişkin Olarak Kazandığı Galibiyetler			
Rhodos	Haleia	1	183 km
Tralleis	Olympia	1	45 km
Laodikeia	Deia	1	153 km
Sardeis	Khrysanthina	1	90 km
Smyrna	Olympia	1	57 km
Smyrna	Synodos (Birlik)	1	
Smyrna	Hadriana Olympia	1	
Pisa	Olympia	1	1561 km
Toplam		8	
Yetişkin Olmadan Önceki Galibiyetleri			
Şehir	Agon	Galibiyet Sayısı	Ephesos'a Uzaklık
Rhodos	Haleia	1	183 km
Ephesos	Olympia	1	-
Ephesos	Balbillea	1	-
Ephesos	Artemisia	1	-
Atina	Panhellenia	1	319 km
Tralleis	Olympia	1	45 km
Roma	Kapitolia	1	1340 km
Neapolis	Sebasta	1	1171 km
Nikopolis	Aktia	1	574 km
Argos	Nemeia	1	410 km
Hierapolis	Apollonia	1	154 km
Pisa	Olympia	1	1561 km
Toplam		12	

Harita 3. 4. N. N'un Galibiyet Kazandığı Şehirler

SONUÇ

Akdeniz havzasında sporun varlığı ele geçen kanıtlarla günümüzden yaklaşık 5.000 yıl öncesine kadar takip edilebilmektedir. Ancak eski kanıtlar, sporun düzenlenmiş yarışmalardan öte bir güç gösterisi, askeri eğitimin bir parçası, dini ritüellerin ya da cenaze törenlerinin bir parçası olduğunu göstermektedir. Ne var ki, Homeros'un çağı ile birlikte spor, toplum yaşamında agonistik bir hal almaya başlamıştır. M.Ö. 776'da Olympia'da sadece stadion yarışı ile başlayan atletik agonlar zamanla Antik Yunan hayatının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Öyle ki, Olympia'daki agonların cezbedici özelliği rakip şehirleri ve kutsal tapınım alanlarını da benzer programları içeren festivallerin tertibine özendirmişti. Olympia'ya ek olarak diğer üç büyük Panhellenik Festival'in ortaya çıkışı da bu döneme rastlar. Yine de Arkaik ve Klasik Dönem'de atletik agonların sayısı ve bu agonların bünyesindeki atletik branşların sayısı oldukça kısıtlı kalmıştır.

Arkaik Dönem'den itibaren Yunanlar, Yunanistan'dan ayrılarak Akdeniz Havzası'nın kıyılarında yeni koloni kentleri kurarak kültürlerini de bu topraklara getirmişlerdi. Anavatanlarından uzakta bulunan Yunanlar, kendi şehirlerindeki birçok kurumu yeni şehirlerinde de tesis etmişlerdi. Ancak yine de kendilerini anavatanlarına çeken birçok neden vardı. Bunlardan bir tanesi de Yunan anakarasında düzenlenen Panhellenik Festivallerdi. Artık, bu festivallerde seyirciler ve yarışmacılar sadece Yunan anakarasından değillerdi. Neredeyse Akdeniz'in her köşesinden gelen Yunanlar belirli dönemlerde cazibe merkezi haline gelen dört büyük festivale akın etmekteydi. Bu durum uzunca bir süre değişmeyerek Klasik Dönem boyunca da devam etmiştir.

Makedonia Kralı Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırıp, Hellenizmi geniş topraklara yayması ile gymnasium kültürü de aynı şekilde bu topraklarda kök salmaya başlamıştı. Atletik geleneğin kök salması ve Panhellenik Festivallerin öneminin artması İskender'den sonraki Hellenistik Kralları da harekete geçirmiş ve onları kendi topraklarında da festivaller tertip etmesine sevk etmişti. Hellenistik Dönem ortalarında sayıları yavaş yavaş artan festivaller, prestijli bir konuma yerleşebilmek için programlarını periodos festivaller ile aynı benzer ya da aynı olacak bir biçimde şekillendirmeye başlamışlardı. Artan festivallere paralel bir şekilde artan atletik agonlar sayesinde Yunan atletler periodos festivallerden başka yerlerde performanslarını sergileyebileceklerdi. Bir ağı andıran bu festival oluşumu mütemadiyen tamamlanıyordu: festivaller ağın birer düğüm noktaları, bu düğüm noktalarını birleştirenler ise seyahat eden atletler, diğer yarışmacılar ve seyircilerdi.

Hellenistik Dönem’de oluşmaya başlayan bu festival ağının kusursuz bir şekilde işlemesi Roma’nın Akdeniz Havzası’nı egemenliği altına almasıyla başlamıştır. Roma İmparatorluğu’nun ilk iki yüzyılında egemenliğinde bulundurduğu topraklardaki atletik agonların sayısı yüzlerle ifade edilecek sayıya ulaşmıştı. Öyle ki, Roma imparatorları bireysel olarak bu festivallerin takvimine müdahale edecek duruma gelmişti. Festival sayılarının ve dolayısıyla agon sayılarının bu kadar artmasının sebeplerinden birisi de bu agonlarda performanslarını sergilemekte olan atletlerin ve sanatçıların talepleri idi. Agonlar, festivallerin en önemli öğelerinden biriydi ve agonların vazgeçilmez unsurları da atletler ve sanatçılardı. Atletik agonları tertip eden şehirler olabildiğince çok sayıda atleti kendi yarışmalarına çekmek için bir yarış içerisindeydiler ve bunu başarmak için oldukça yoğun bir çaba sarf etmekteydiler. Barış ortamını sağlayan Roma İmparatorluğu atletler için katılacak yüzlerce atletik agon sunmaktaydı.

Roma İmparatorluğu egemenliğindeki topraklarda yeni yeni tertip edilmeye başlanan agonların sayısındaki hızlı artış ve ardından bu agonların belirli bir takvim ile düzene sokulması atletlerin seyahatlerini de arttırmıştır. Hellenistik Dönem’de *asylia* ve *eketheria* duyurusuna ihtiyaç duyulurken, Roma İmparatorluğu’nun barış dönemi atletlerin güven içinde seyahatlerine de imkân tanımıştır. Atletik loncaların kurulması ve ardından önemli birer kurum haline gelmeleri de atletik geleneğin Roma İmparatorluğu için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

M. Aurelius Demonstratos Damas, Philippos Glykon ve N. N.’un katıldıkları agonlar incelendiğinde daha çocuk yaşta agonistik amaçlarla uzun yolculuklara çıktıkları görülmektedir. Katıldıkları agonlarda hem çocuk hem sakalı yeni terlemiş olan delikanlılar hem de yetişkin kategorilerinde galibiyet elde etmeleri, belirli şehirlere yaptıkları seyahatlerin sadece bir defaya mahsus olmadığını orta koymaktadır. Bu atletler atletik kariyerlerinin farklı dönemlerinde bir ağın düğüm noktaları gibi değerlendirilebilecek agonlar arasında karınca gibi mekik dokumaktaydılar. Bu kadar uzun, zahmetli ve masraflı seyahatlere çıkmak için atletlerin haklı sebepleri bulunmaktaydı: Ödüller aracılığıyla gelir elde etmek ve Damas gibi tüm imparatorluk topraklarında tanınacak kadar üne sahip olmak. Roma İmparatorluğu egemenliğinde özellikle Hadrianus ve Traianus gibi imparatorlar atletlerin bu taleplerini ve karşılamak için özel bir tutum içerisinde bulunmuşlardır.

Roma’nın hakimiyeti ile festivaller Yunan toplumunun yaşadığı toprakların dışında da tertip edilmeye başlanmıştır. Seçilen dört atletin Roma, Neapolis ve Putioli’de düzenlenen festivallere katılımları oluşturdukları hareketliliğin en uzun mesafelerini oluşturur. Öyle ki bu mesafelerin daha genç yaşta kat edilmiş olması dikkat çekmektedir. Roma’nın düzenlediği ve

galibiyet listelerinde adından bahsedilen bu festivaller, Roma'nın Yunan atletik geleneği hamiliğini ve atletik hareketliliğe katkısını göstermektedir.

Atletik birliklerin Roma İmparatorluğu'nun merkezi otoritesi sayesinde yerel bir kimlikten daha merkezi bir kimliğe bürünmüşlerdir. M. Aurelius Demonstratos Damas'ın kariyeri atletik birliklerin önemini ortaya koymaktadır. Bu birlikler atlet haklarının korunmasının yanında birçok festivali de düzenlemişlerdir. Yerel atletik birliklerin, yerel agonlarda galibiyetlere ulaşarak gelecek vaat eden atletlere de destek sağlamış oldukları kuvvetle muhtemeldir. Atletik birliklerin üstlenmiş oldukları bu görevler Roma İmparatorluğu topraklarında atletlerin hareketliliğine olumlu katkılarda bulunmuştur.

Yukarıda galibiyetleri ayrı ayrı değerlendirilen atletler haricinde Küçük Asya'da ele geçmiş çokça yazıt bulunmaktadır. Tüm bu yazıtlardan yola çıkarak atletlerin spor amaçlı yaptıkları seyahatlere ışık tutacak kapsamlı bir çalışma yapmak oldukça uzun bir zaman ve çaba gerektirmektedir.¹¹⁸ Ancak, seçilen bu dört atletin kariyerleri tezin konusunu oluşturan dönem içerisindeki sporcu seyahatlerine, agonların prestijlerine ve Roma İmparatorluğu'nun agonlar üzerindeki etkisine dair kayda değer bilgiler vermektedir.

Yazıtlar incelendiğinde Philippos Glykon ve Demokrates'in galibiyet listeleri, Damas ve N. N.'a ait olan galibiyet listelerine göre daha kısa ve az detaylıdır. M. S. 1. yüzyıldan 2. yüzyıla kadar agonların sayılarının katlanarak artmaya devam etmesi, Roma İmparatorluğu'nun agonlar üzerindeki kontrolü ve bu agonları politik amaçlarla kullanması Damas ve N. N.'a ait olan galibiyet listelerinin daha uzun ve detaylı olmasına neden olmuştur. Bu nedenle Damas ve N. N.'un galibiyet listeleri geleneksel periodos festival galibiyetlerini içeren listelerden daha fazlasını içerir. İmparator Hadrianus zamanında festival takviminin düzenlenmesi ile de atletlerin daha planlı yolculuklarla, daha fazla agona katılımı da sağlanmıştır.

Arkaik Dönem'de başlayarak yavaş yavaş artan agonistik amaçlı seyahatler, Hellenistik Dönem'de hız kazanmaya başlamış ve Roma İmparatorluğu'nun gücünün pekişmeye başlamasıyla zirveye ulaşmıştı. Yazıtları incelenen dört farklı atletten görüleceği üzere atletler kariyerleri boyunca binlerce ve onlarca örnekte olduğu gibi on binlerce kilometre seyahat ederek Roma kontrolündeki şehirler arasında sportif, kültürel, ekonomik, dini ve hatta politik bir hareketliliğe yol açmaktaydılar. Prof. Dr. Onno Van Nijf ve Dr. Christina Williamson direktörlüğünde atletik hareketliliğe dair yayınlanmış olan tüm yazıtlardan ve antik kaynaklardan yola çıkarak 2018 oluşturulmaya başlanan Antik Dünya'da atletizm, festivaller

¹¹⁸ bk. dn. 119.

ve ortaya çıkan mekânsal ağı analiz eden *Connected Contests*¹¹⁹ veri tabanı tamamlandığında agonistik hareketliliğin büyüklüğünü ve etkisini ortaya koyacaktır.

¹¹⁹ <http://connectedcontests.org/>

YAZITLAR

1. Marcus Aurelius Demonstratus Damas

Yazıt no.1: Marcus Aurelius Demonstratos Damas'ın Galip Geldiği Kutsal Oyunların Listesi

Buluntu yeri: Sardeis

Yayın yeri: Buckler – Robinson 1932, s. 83-87, no. 79; Çokbankir 2010, 221-225, no. 180.

Tarih: M.S. 212 – 217 yılları.

Çev.: Çokbankir 2010, 221-225, no. 180

A

- [Μᾶρκος Αὐρήλιος Δημόστρατος Δαμᾶς, Σαρδι]-
[ανός, Ἀλεξανδρεὺς, Ἀντινοεὺς, Νεικομηδεύς],
[Τραλλιανός, Ἐφέσιος, Σμυρναῖος, Μειλήσι]-
[ο]ς, Περγαμηνός, Κ[ορίνθιος, Ἀθηναῖ]-
5 ος, Ἀργεῖος, Λακεδ[αιμόνιος, Δελφός, Ἡ]-
[λ]εῖος, νεικήσας ἀ[γῶνας τοὺς πάντας]
[ρ . .'], ὧν ἱεροὺς εἰσελαστικο[ὺς ξη' Ἰταλίας]
Ἑλλάδος Ἀσίας Ἀλεξανδρεῖ[ας τοὺς ὕ]-
πογεγραμμένους· Ὀλύμπια ἐ[ν Πείσῃ .],
10 Πύθια ἐν Δελφοῖς γ', Ἴσθμια ε', [Νέμεα .],
τὴν ἐξ Ἀργους Ἀσπίδα γ', Ῥώμη[ν Καπι]-
τώλια β', Ποτιόλους β', Νέαν πόλ[ιν .],
Ἀκτια β', Ἀθήνας ι', Παναθήναια μ[ὲν .],
Πανελλήνια δὲ γ', Ὀλύμπεια [., Ἀδριά]-
15 [ν]εια α', Ῥόδον Ἄλεια γ', Σάρδεις [Χρυσάν]-
θινον δ', Ἐφεσον θ', Σμύρναν ζ', [Πέργα]-
μον Αὐγούστεια γ', Ἀλεξάνδρει[αν ., Ῥώ]-

μην ἐπινείκῃα τῶν κυρίων αὐτοκρα[τόρων]
 Ἐκκεῖνου καὶ Κομμόδου, ἐστεφα[νώθη]
 20 χρυσῷ στεφάνῳ καὶ ἔλαβε χρυσοῦν [βραβεῖ]-
 ον, αἰτησάμενος καὶ τυχὼν παρὰ τ[ῶν κυ]-
 [ρ]ίων ἡμῶν θειοτάτων Αὐτοκρατόρ[ων]
 Σεουήρου καὶ Ἐκκεῖνου τὴν τε ἀρ[χίερ]-
 [ω]σύνην καὶ τὰς ξυσταρχίας εἰς τῇ[ν τῶν]
 25 παίδων διαδοχὴν·
 ἀναστησάντων τὸν ἀνδριάντα Αὐ[ρηλίου]
 Δαμᾶ ἀρχιερέως τοῦ σύμπαντος ξ[υστοῦ]
 διὰ βίου, ξυστάρχου καὶ ἐπὶ βαλ[ανείων]
 [τ]οῦ Σεβαστοῦ, πλειστονείκου π[αραδόξου]
 30 καὶ Μάρκου Δημοστρατιανοῦ π[λειστο]-
 νείκου παραδόξου καὶ Δημο[στράτου]
 Ἐγεμονίδου πλειστονείκο[υ παραδό]-
 ξου καὶ Δαμιανοῦ ξυστάρ[χου]
 τῶν πα[ίδων]·
 35 καὶ ὅσου[ς] θε[ματικοὺς]

B

[ἡγωνίσατο·]

 ς γ'
 [κοινὸν Θ]εσ[σα]λίας γ'
 5 [Θεσπιάς Ἐρω]τίδεια α'
 α'
 β'

..... α]ς α΄
 α δ΄
 10 ν α΄
 α΄, νῦν ἱερός
 ν ... ον α΄, νῦν ἱερός
 θον α΄, νῦν ἱερός
 [᾽Ολύμπ]εια τῆς Μακεδονίας [.]
 15 β΄
 [κοινὰ Ἀρκ]άδων ἐν Μαντινείᾳ γ΄
 [Λακεδεῖ]μονα ς΄
 [Εὐρύκλ]εια β΄, νῦν ἱερός
 [Οὐράνη]α γ΄
 20 [Λεωνίδ]εια α΄
 [Δημητρι]άδα Μακεδονίας α΄
 [Ἑλλώτ]εια ἐν Ἴσθμῳ δ΄
 [Εὐκλεῖ]α ἐν Ἴσθμῳ γ΄
 ονα α΄

C

μόνος καὶ πρῶτος τῶν [ἀπ' αἰ]-
 ὤνος ἀνθρώπων νεικῆσ[ας]
 παίδων μὲν ἱεροὺς κ΄,
 ἐκ παιδὸς δὲ τὸν ἄνδρα
 5 προσβὰς ἱεροὺς μη΄,
 ἐν οἷς πυγμῆς Πύθια ἐν
 Δελφοῖς, Ἴσθμια, Νέμεα,
 ᾽Αδριάνεια Φιλαδέλφειον
 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ·

10 τειμηθεῖς ὑπὸ θεοῦ Μάρκου
καὶ θεοῦ Κομμόδου πολει-
[τ]εῖα μὲν Ἀλεξανδρέων ἰθ[α]-
[γ]ενεῖ, ξυσταρχίαις δὲ ταῖς
 ὑπογεγραμμέναις·
15 Ῥώμης Καπιτωλίων,
Σάρδεων Χρυσανθίνου,
Σάρδεων κοινοῦ Ἀσίας,
Μειλήτου Διδυμείων,
Ἀλεξανδρείας Ἀδριανείου
20 Φιλαδελφείου,
Ἀλεξανδρείας Σεβαστείου,
Ἀλεξανδρείας Σελευκείου,
Ἀντινόου πόλεως καὶ τῶν
 ἐν Αἰγύπτῳ πάντων,
25 Τράλλεων κοινοῦ Ἀσίας,
Νεικομηδείας κοινῶν Βειθυν[ίας],
Λακεδαίμονος Εὐρυκλείων,
καὶ ὑπὸ θεοῦ Σεουήρου καὶ τοῦ κυ-
ρίου ἡμῶν θειοτάτου Αὐτοκράτο-
30 ρος Ἀντωνίνου ἄλλαις τε πολ-
λαῖς καὶ μεγάλαις τειμαῖς κα[ὶ]
ξυσταρχίαις Εὐσεβείων ἐν Πο-
τιόλοις καὶ Σεβαστῶν ἐν Νέα
 πόλει.

Çeviri: (A) Sardes, İskenderiye, Antinoeia, Nikomedeia, Tralleis, Ephesos, Smyrna, Miletos, Pergamon, Korinthos, Atina, Argos, Lakedaimon, Delphoi, Elis vatandaşı olan Marcus

Aurelius Demonstratos Damas 100 kûsur yarışmada, ki bunların içinde aşağıda yazılmış olan İtalya'nın, Yunanistan'ın, Asya'nın ve İskenderiye'nin 68 kutsal eis elastik agonunda galibiyet kazandı: Pisa'daki Olympia'da ? kez, Delphoi'daki Pythia'da 3 kez, İsthmia'da 5 kez, Nemea'da ? kez, Argos'daki Kalkan (yarışmasında) 3 kez, Roma Kapitolia'da 2 kez, Putioli'de 2 kez, Naples'de ? kez, Aktia'da 2 kez, Atina'da 10 kez, Panathenaia'da ? kez, Panhellenia'da 3 kez, Olympeia'da ? kez, Hadrianeia'da 1 kez, Rhodos Haleia'da 3 kez, Sardes Khrysanthinon'da 4 kez, Ephesos'da 9 kez, Smyrna'da 6 kez, Pergamon Augusteia'da 3 kez, Aleksandreia'da ? kez, Roma'da imparatorlar Antoninus ve Commodus'un galibiyeti için yapılan şenliklerde, altın çelenkle taçlandırıldı ve altından brabeion aldı, En Tanrıs al İmparatorlarımız Severus ve Antoninus nezrinde çocuklarının vekaletiyle başrahipliğe ve ksystarkhesliğe önerildi ve bu görevlere ulaştı. Bu heykel yaşam boyu tüm ksystos'un başrahibi, ksystarkhos ve Sebastosların hamamlarının (denetleyicisi) birçok galibiyet kazanmış, muhteşem Aurelius Damas, birçok galibiyet kazanmış, muhteşem Marcus Demonstratianos, birçok galibiyet kazanmış, muhteşem Demonstratos Hegemonides ve çocukların ksystarkhes'i Damianus tarafından dikildi. Böylesine çok tematik yarışmalarda da çarpıştı.

(B) ...; s 1 kez; Thessalia Birlik (Yarışmalarında) 3 kez; Thespia'nın Erotideia'sında 1 kez; 1 kez; 2 kez; as 1 kez; a 4 kez; n 1 kez; 1 kez; şuan kutsal n..on'da 1 kez; şuan kutsal thon'da 1 kez; Makedonia'nın şuan kutsal Olympeia'sında ? kez; 2 kez; Mantineia'daki Arkadia Birlik (Yarışmasında) 3 kez; Lakedaimona'da 6 kez; Eurykleia'da 2 kez; Ouranea'da 3 kez; Leonideia'da 1 kez; Makedonia'nın Demetriada Oyunlarında 1 kez; Isthmos'daki Helloteia'da 4 kez; Isthmos'daki Eukleia'da 3 kez; ona'da 1 kez.

(C) Bütün zamanlar için insanların içinde ilk ve tek olan çocuklar kategorisinde 20 kutsal galibiyet kazanan, çocukluktan erkeklığe geçerken 48 galibiyet kazanan, ki bunlar arasında Delphoi'daki Pythia, Isthmia, Nemea, Aleksandreia'daki Hadrianeia Philadelpheia'da boks karşılaşmaları (vardı). Rahmetli Marcus ve Commodus tarafından İskenderiye'nin yasal vatandaşlığı ile, ayrıca aşağıda yazılı olan ksystarkhialarla onurlandırıldı: Roma'daki Capitolia (yarışmalarının), Sardes'deki Khrysanthina'nın, Sardes'deki Asya Birlik (yarışmalarının), Miletos'daki Didymeia'nın, İskenderiye'deki Hadrianeia Philadelphia'nın, İskenderiye'deki Sebasteia'nın, İskenderiye'deki Seleukeia'nın, Antinoopolis'in ve Mısır'daki bütün kentlerin, Tralleis'deki Asya Birlik (yarışmalarının), Nikomedeia'daki Bithynia Birlik (yarışmalarının), Lakedaimon'daki Eurykleia'nın ve rahmetli Severus ve efendimiz en tanrıs al İmparator

Antoninus tarafından başka bir çok ve büyük onurlarla ve Puteoli'deki Eusebeia'nın ve Naples'deki Sebastonların ksystarkhiasi ile (onurlandırıldı).

Yazıt no.2: Periyodik Oyun Galibi Marcus Aurelius Demonstratos Damas'ın Onurlandırma Yazıtları

A

Buluntu yeri: Ephesos.

Yayın yeri: Börker – Merkelbach 1980, no. 1612; Çokbankir 2010, 137, no. 58A

Tarih: M.S. 161 – 180 yılları arası.

Çev.: Çokbankir 2010, 137, no. 58A

[M(ἄρκον) Αὐρ(ήλιον) Δημόστρατον Δαμ]ᾶν

[περ]ιοδο-

[νίκη]ν ἐπὶ π]ρυτά-

[νεως ἀγ]όρου

[γυμνασιαρχοῦντος]ίου.

Çeviri: *Prytanis agoros, gymnasiar-khos ios zamanında, ...periyodik oyunların galibi Marcus Aurelius Demonstratus Damas'ı*

B

Buluntu yeri: Ephesos

Yayın yeri: Engelmann – Knibbe – Merkelbach [IK 14] 1980, s. 87-88, no. 1125. Çokbankir 2010, 138, no.58B; Strasser 2003, 254.

Tarih: İS. 161 – 180 yılları arası.

Çev.: Çokbankir 2010, 138, no. 58B

ἀγαθῇ τ[ύχη]

[M(ἄρκος) Αὐρ(ήλιος)] Δημόστρατος Δαμᾶς

[ἀρχιε]ρεὺς τοῦ σύμπαντος

[ξυστο]ῦ διὰ βίου, ξυστάρχης
[καὶ] ἐπὶ βαλανείων τῶν Σεβ(αστῶν), παν-
[κρατιαστῆς] περιοδονεῖ[της δῖς,]
[πύκτης] ἄλειπτος [παράδοξος]

Çeviri: Hayırlı uğurlu olsun! Yaşam boyu tüm ksystos'un başrahibi, ksystarkhes ve Sebastos hamamlarının sorumlusu, pankratiast, iki kez periyodik oyunların galibi olan, yenilmez muhteşem boksör Marcus Aurelius Demonstratos Damas.

Yazıt no.3: Roma'daki Demonstratos Damas'a Adanan Bir Heykel Kaidesi

Buluntu yeri: Roma

Yayın yeri: Strasser 2003, 256, ayrıca bk. dn. 22; IGUR 243.

Tarih: ?

Çev.: Acar, Ö.

ἡ ἱερὰ ξυστικὴ σύνοδος τῶν
[περ]ὶ τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ καταλύσεως
ἐν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ κατοικούντων
Μ. Αὐρήλιον Δημόστρατον Δαμᾶν
Σαρδιανόν, Ἀλεξανδρέα, Ἀντινοέα, Ἀθηναῖον,
Ἐφέσιον, Σμυρναῖον, Περγαμηνόν,
Νεικομηδέα, Μιλήσιον, Λακεδαιμόνιον,
ἀρχιερέα τοῦ σύνπαντος ξυστοῦ, διὰ βίου
ξυστάρχην καὶ ἐπὶ βαλανείων Σεβαστῶν,
πανκρατιαστὴν περιοδονεῖκην δῖς,
πύκτην ἄλειπτον παράδοξον.

Çeviri: Romalıların (Roma'da ikamet edenlerin) kutsal atletler birliği, Sardeis, Aleksandreia, Antinoe, Atina, Efes, Smyrna, Pergamon, Nikomedeia, Miletos, Lakedaimonia kentlerinin vatandaşı olan, tüm ksystos'un başrahibi, yaşam boyu ksystarkhes, Sebastos hamamlarının

sorumlusu, iki kez periyodik oyunların galibi pankratiast, yenilmez muhteşem boksör Marcus Aurelius Demonstratos Damas'ı (bu heykelle onurlandırdı).

Yazıt no.4: Hermapolis vatandaşı Hermenios isimli bir boksörün atletler birliğine kabulü

Buluntu yeri: Hermapolis Magna (Mısır)

Yayın yeri: Strasser 2003, 257; ayrıca bk. dn. 24.

Tarih: ?

Çev.: Acar, Ö.

ἐπ[ὶ ἀρ]χιε[ρέ]ων τοῦ σύμπαντος ξυστοῦ καὶ ξυσταρχῶν διὰ βίου καὶ
[ἐπὶ βαλανεί]ων τοῦ Σεβαστοῦ Μ. Αὐρ. Δημοστράτου Δαμᾶ
[Σαρδιανοῦ, Ἀλεξανδρέως, Ἀν]τινοέως, Ἀθηναίου, Ἐφεσίου, Σμυρναίου,
Περ[γαμνοῦ, Νε]ικομηδέως, Μειλησίου, Λακεδαιμονίου, Τραλλιανοῦ,
παγκρα[τίας]τοῦ, δις περιοδονεῖκου, πύκτου ἀλείπτου παραδόξου κτλ.

Çeviri: Sardeis, Aleksandreia, Antinoe, Atina, Efes, Smyrna, Pergamon, Nikomedeia, Miletos, Lakedaimonia, Tralleis kentlerinin vatandaşı olan, iki kez periyodik oyunların galibi pankratiast, yenilmez muhteşem boksör Marcus Aurelius Demonstratos Damas'ın tüm ksystos'un başrahibi, yaşam boyu ksystarkhes, Sebastos hamamlarının sorumlusu olduğu sırada...

Yazıt no.5: Delphoi ödül listeleri

Buluntu yeri: Delphoi

Yayın yeri: Strasser 2003, 274; É. Bourguet, FD III 1, 557 (inv. 1208+1 185+4417); L. Robert, Études, s. 44-48; L. Robert, M 1934, s. 58, fig. 3 {OMS II, s. 1022}; J. Bousquet, BCHU6 (1992), s. 188-190, fig. 11 (SEG 42, 458).

Tarih:

Çev.: Acar, Ö.

[Μ. Αὐρ. Δημόστρατος Δαμ]ᾶς · ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ

[σύμπαντος ξυστοῦ · δι]ὰ βίου ξυστάρχης · καὶ ἐπὶ
[βαλανείων τῶν Σεβα]στῶν · πανκρατιαστῆς
[δὲς περιοδονείκης ·] πύκτης ἄλιπ[τ]ο]ς παράδοξος,
[Σαρδιανός · Ἀλεξ]ανδρεύς · Δελφός · Ἀθηναῖος
[--- ca ----- 18]ς [·] Νεαπονεΐτης · Κορίνθιος
[---- ca 22 -----]ύς · β(ουλευτή)ς · Ἐφέσιος · β(ουλευτή)ς ·
[- - ca 10 - - Τραλ]λιανός · Λακ[εδαι]μόνιος
[νεικήσας ἀγῶνας] τοὺς πάντας · Ρ[. . . ὦν] ἱεροὺς
εἰσελασ[τικού]ς · ΕΖ · τοὺς ὑπογεγρα[μμέ]νους·
Πύθια ἐν Δελφοῖς πυθικῶν πανκρά[τιον · Σά]ρδ[εις]
Χρυσάνθινον πυθικῶν πανκρ' · Βαρβίλληα [ἐν Ἐφέσῳ παν]-
[κ]ρ' · Νέαν Πόλιν Σεβαστά · Ἀκτια ἐν Νε[ικόπολει ·]
[Σμύ]ρναν κοινὸν [Ἀσία]ς · Αὐγούστε[ια ἐν Περγάμῳ]
[--- ca 11 ---]ια, Ὀ[λύμπ]εια ἐν Ἀθ[ήναις - - ca 10 ----]
[---- ca 17-18 ----- Σ]άρδει[ς Χρυσάνθινον -----)

Çeviri: Sardeis, Alexandria, Delphoi, Atina, ..., Neapolis, Korinthos kentlerinin vatandaşı, ... kenti bouleutesi, Ephesos kenti vatandaşı, ... kenti bouleutesi, Tralleis, Lakedaimonia kentlerinin vatandaşı olan; tüm ksystos'un başrahibi; yaşam boyu ksystarkhes; Sebastos hamamlarının sorumlusu; iki kez periyodik oyunların galibi pankratiast; yenilmez muhteşem boksör Marcus Aurelius Demonstratos Damas; ... aşağıda adı geçen şu kutsal eis elastik agonların galibidir:

Delphoi'daki Pythia pankration'u; Sardeis'teki Khrysanthina pankration'u; Ephesos'taki Barbillea pankration'u; Neapolis'teki Sebasta oyunları; Nikopolis'teki Aktia oyunları; ...; Smyrna'daki Koinon Asias oyunları; Pergamon'daki Augusteia oyunları; ...; Atina'daki Olympeia oyunları; ...; Sardeis'teki Khrysanthina oyunları;

Yazıt no.6: Delphoi ödül listeleri- 2

Buluntu yeri: Delphoi

Yayım yeri: Strasser 2003, 276-277; 289-291. İmparatorluk dönemine tarihlenen bir başka ödül listesine ait fragmanlar: A (inv. 17180+743), B (inv. 1332), C (inv. 942+4416), D (inv. 558+6913), E (inv. 4972); É. Bourguet, FD III 1, 549; L. Robert, Études, s. 57-58, sur inv. 743 et le texte C; J. BOUSQUET, BCH 1 16 (1992), s. 190-192, A ve D bölümleri için resim 12 (SEG 42, 461).

Tarih: ?

Çev.: Acar, Ö.

A + B (inv. 17180+1332+743) :

[M. Αὐρ. Δημόστρατος Δαμᾶς ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ σύμπαν]-

2 [τος ξυστοῦ, διὰ βίου ξυστάρχης καὶ ἐπὶ βαλανείων]

[τῶν Σεβαστῶν, πανκραστιαστῆς περιοδονεῖκ] ης δῖς,

4 πύκ[της ἄλειπτος παράδοξος, Σαρδιανός], Ἀλεξαν-

δρεὺ[ς, Δελ]φός, Ἡλε[ῖος, - - 2 ethniques -], Νεαπο-

6 [λίτης, Πε]ργαμηνός, [- - 2 ethniques - -]ος, Κορίν-

[θιος -----]νο[-----]

C (942+4416),

[----- προσβὰς δὲ ἐκ] παιδὸς [τὸν ἄνδρα -----]

2 [---- Νέαν Πόλιν Σε] βαστά, Παναθ[ήναια ἐν Ἀθήναις]

[-----Ὀλ]ύμπεια ἐν Ἀθή[ναις -----]

4 [----- Ἄλεια] ἐν Ρόδῳ γ' Α[----- , Σμύρ]-

[ναν Ὀλύμπια τὰ τῆς] συνόδου, Ἀδ[ριανὰ Ὀλύμπια ---]

6 [-----] φ, Βαλβί[λληα ἐν Ἐφέσῳ -----]

D (558+6913):

[----- Σμύρν]αν Ὀλύμπ[ια]
 2 [τὰ τῆς συνόδου, Ἀδριανὰ ? Ὀλ]ύμπια, Βαρβίλλ[ηα ἐν]
 [Ἐφέσῳ, - ca 8 - , Ἀδρι]άνεια ἐν Ἀθήναις, Πρώ[μην Κα]-
 4 [πετώλια, Νέαν Πόλιν Σ]εβαστά, Νέμεια πυγμ[ήν, Σάρ]-
 [δεις Χρυσάνθινον]ν ? πανκράτιον, Ἀλεξανδ[ρεῖαν Σε]-
 6 [βάστειον πανκρ', Ἀλεξαν]δρεῖαν Σελεύκιον παν[κρ', καὶ Ἀδρι]-
 [άνειον Φιλαδέλφειον πυγ]μὴν πανκρ' μιᾷ ἡμερα· ὅ[σους θεματι]-
 8 [κοὺς ἡγωνίσατο πανκράτιον]ν vac· ὁμοῦ παίδων καὶ [ἀνδρῶν]
 [----- ?] vacat

E (Inv. 4972)

[- πυγμὴν πανκρ' ἡμέρα] μιᾷ, Κοινὸν [Ἀσίας ἐν Σμύρνῃ - -]
 2 [----- πυγμὴν πανκρ'] ἐν μι', Νέμ[εια ? -----]
 [-----].T[-----]

A+B

Çeviri: Sardeis, Aleksandreia, Delphoi, Eleia, ..., Neapolis, Pergamon, ..., Korinthos kentleri vatandaşı olan, tüm ksystos'un başrahibi; yaşam boyu ksystarkhes; Sebastos hamamlarının sorumlusu; iki kez periyodik oyunların galibi pankratiast; yenilmez muhteşem boksör Marcus Aurelius Demonstratos Damas ...

C

Çeviri: ... Neapolis'teki Sebasta oyunları; Atina'daki Panathenaia oyunları; ...; Atina'daki Olympeia oyunları; ...; Rhodos'taki Haleia oyunlarında üç kez; ...; Smyrna'daki synodos'un Olympeia'sı; Hadriana Olympeia oyunları; ...; Ephesos'taki Balbillea oyunları....

D

Çeviri: ...Smyrna'daki synodos'un Olympeia'sı; Hadriana Olympeia oyunları; ...; Ephesos'taki Balbillea oyunları...; Atina'daki Hadrianeia oyunları; Roma'daki Kapetolia; Neapolis'teki Sebasta; Nemeia oyunlarındaki pygme oyunları; Sardeis'teki Khrysanthina

oyunlarındaki pankration; Aleksandreia'daki Sebasteia oyunlarındaki pankration; Aleksandreia'daki Seleukeia oyunlarındaki pankration ve Aleksandreia'daki Hadrianeia Philadelphieia oyunlarındaki aynı anda (aynı gün?) hem pygme hem pankration çifte zaferi; için genç erkekler ve yetişkin erkekler kategorisinde müşterek büyük ödüller kazanmıştır; ...

E

Çeviri: ... hem pygme hem pankration çifte zaferi; Smyrna'daki Koinon Asias oyunları; ...; hem pygme hem pankration çifte zaferi; Nemeia oyunları ...

2. Philippos Glaukon

Yazıt no.7: Kutsal ve Taç Ödüllü Oyunlarda Galibiyet Kazanan Phillippos Glaukon'un Galibiyet Listesi ve Onurlandırma Yazıtı

(A)

Buluntu yeri: Pergamon

Yayın yeri: Fränkel 1890 - 5, s. 345, no. 534; Çokbankir 2010, 207, no. 159

Tarih:

Çev.: Çokbankir 2010, 207, no. 159

ὁ δῆμος ἐτίμησεν

Φίλιππον Ἀσκληπιάδου Γλύκωνα,

..... τὸ δεύτερον νικήσαντα

παῖδας πάλην,] ἀγενεῖους παγκρά-

τιον μιᾷ ἡμέρᾳ πρῶτον τῶν

Περγαμηνῶν.

Çeviri: Halk Meclisi, 2. Defa ... Oyunu'nda çocukların güreşini kazanan, bir günde sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde pankration müsabakasında Pergamonluların içinde 1. Olan, Asklepiades'in oğlu Philippos Glykon'u onurlandırdı.

(B)

Buluntu yeri: Pergamon

Yayın yeri: Fränkel 1890 - 5, s. 345 – 7, no. 535.

Tarih:

[ὁ δῆμος ἐτίμησεν]

[Φίλι]ππον Ἀσκληπιάδου Γλύκω[να, νικήσαντα]

[Ὀλύμ]πια Πύθια Ἴακτια ἄνδρα[ς παγκράτιον],

[παῖδας] παγκράτιον· Ἴσθμια [ἄνδρας πυγμὴν]·

[Νέμεια ἐ]ν Ἰαργεῖ δις κατ[ὰ τὸ ἐξῆς πυγμὴν],

5 [καὶ τοὺς λοι]ποὺς ἱεροὺς [καὶ στεφανίτας ἀγῶ]-

[νας ἐν τε Ἀ]σίαι καὶ Ἰ[ταλῖαι καὶ Ἑλλάδι].

Çeviri: Halk Meclisi, Olympia, Pythia ve Aktia’da yetişkin erkekler ve çocuklar kategorisindeki pankration müsabakasını, Isthmia’da yetişkin erkekler kategorisindeki boks müsabakasını, Argos’daki Nemeia’da sırası ile iki kez boks müsabakasını ve Asia, İtalya ve Yunanistan’daki geri kalan kutsal ve taç ödüllü yarışmaları kazanan, Asklepiades oğlu, Philippos Glaukon’u onurlandırdı.

3. Demokrates

Yazıt no.8: περιδονίκης Demokrates’in Galibiyet Listesi

Buluntu yeri: Magnesia

Yayın yeri: Kern 1900, s. 119 – 120, no. 149b; Çokbankir 2010, 190, no. 138

Tarih: Augustus Dönemi.

Çev.: Çokbankir 2010, 190, no. 138

[]τι[]

μ

[Δημο]κράτη Δημοκράτους [τοῦ Ἀρι]στονίκου ν[ική]-

[σ]αντα τὴν περίοδ[ο]ν ἄν[δρων π]υγμὴν πρῶτον τῶ[ν]

5 ἀπὸ τῆς οἰ[κου]μένης Ὀλ[ύμ]πια τρίς, Ἴακτια τρίς,

Νέμεια δίς, Ἴσθμια δίς, Πύθια, Ἡραῖα δίς, κοι-

νὸν Ἀσίας δῖς, κοινὸν Συρίας γ', κοινὸν Καππα-
 δοκίας τρίς, κοινὸν Λυκίας δῖς πάλιν πυγμὴν
 [πανκρ]άτι[ον], Ἐλευθέρια τὰ ἐν Πλαταια[ῖ]ς δῖς,
 10 [Λευκ]οφρ[υήν]εα δῖς καὶ πανκράτιον τ[ρίς],
 []ίς, καὶ τ[οῦ]ς [λ]οιποὺς ἀγῶ[νας]
 []ίας []ο[]

Çeviri: yerleşik dünya üzerindekiilerden ilk olarak yetişkin erkekler kategorisindeki boks müsabakasında periodos'u, 3 defa Olympia'yı, 3 defa Aktia'yı, 2 defa Nemea'yı, 2 defa Isthmia'yı, Pythia'yı, 2 defa Heraia'yı, 2 defa Asya Birlik Yarışmalarını, 3 defa Syria Birlik Yarışmalarını, 3 defa Kappadokia Birlik Yarışmalarını, iki defa Lykia Birlik Yarışmalarını güreş, boks, pankration müsabakalarında, iki defa Plataia'daki Eleutheria'yı, iki defa Leukophryeneia'yı ve üç kez de Pankration müsabakasında ... ve geri kalan yarışmaları kazanmış olan, Aristonikes oğlu Demokrates oğlu Demokrates'i [onurlandırdı].

4. İsmi Okunamayan Boksör

Yazıt no.9: İsmi Okunamayan Bir Boksörün Galibiyet Listesi

Buluntu yeri: Ephesos

Yayın yeri: Börker – Merkelbach 1980, s. 125-6, no. 1615; Çokbankir 2010, 140-141, no. 63

Tarih: M.S. 175 – 200 yılları arası

Çev.: Çokbankir 2010, 140-141, no. 63

[] κατ]ὰ τὸ ἐξῆς· Ῥόδον
 Ἀλεῖα παίδων, ἀνδρῶν·
 ἐν Ἐφέσῳ παίδων Ὀλύμπια·
 ἐ[ν] Ἐφέσῳ παίδων Βαλβίλληα·
 5 Ἀθήνας παίδων Πανελλήνια·
 ἐν Τράλλεσιν παίδων, ἀνδρῶν
 Ὀλύμπια· Ῥώμην Καπιτώλια
 ἀγενείων· Νέαν πόλιν Σεβαστὰ

ἀγενείων· ἐν Νεικοπόλει ἀγενείων
10 Ἄκτια· ἐν Ἄργει ἀγενείων Νέμεια·
ἐν Ἐφέσῳ ἀγενείων Ἀρτεμείσια·
ἐν Ἱεραπόλει ἀγενείων Ἀπολλών[ια·]
ἐποίησα δὲ καὶ Ὀλύμπια τὰ ἐν Πείσῃ ἱερά·
ἐν Λαδικεῖα ἀνδρῶν Δεῖα· ἐν Σάρδεσιν
15 ἀνδρῶν Χρυσάνθινα· Ζμύρναν
κατὰ τὸ ἐξῆς Ὀλύμπια, τὰ τῆς συνόδου,
Ἀδριανὰ Ὀλύμπια ἀνδρῶν πυγμῆν·
τὸ δεύτερον ἀνδρῶν ἐν Πείσῃ
ἐτειμήθην ἀνδριάντι καὶ βουλῇ.

Çeviri: ... sırasıyla ...; çocuklar ve yetişkin erkekler kategorisinde Rhodos Haleia'yı; Ephesos'da çocuklar kategorisinde Olympia'yı; Ephesos'da çocuklar kategorisinde Balbillea'yı; Atina'da çocuklar kategorisinde Panhellenia'yı; Tralleis'de çocuklar, yetişkin erkekler kategorisinde Olympia'yı; sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde Roma Capitolia'yı; Naples'de sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde Sebasta'yı; Nikopolis'de sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde Aktia'yı; Argos'daki sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde Nemeia'yı; Ephesos'da sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde Artemisia'yı; Hierapolis'de sakalı yeni bitmiş delikanlılar kategorisinde Apollonia'yı; Pisa'daki kutsal Olympia'yı da kazandım; Laodikeia'da yetişkin erkekler kategorisinde Deia'yı; Sardes'te yetişkin erkekler kategorisinde Khrysanthina'yı; Smyrna'daki sırası ile Olympia'da, dernek (yarışmalarında), Hadriana Olympia'da yetişkin erkekler kategorisindeki boks müsabakasını (kazandım); 2. kez Pisa'da yetişkin erkekler kategorisinde (galip gelince) heykel ve boule ile onurlandırıldı.

5. Testimonia

Yazıt no.10: Iscr. di Cos EV 203

[-----]

[— — — — —] τοῦ Π[υθ]οδώρου

νικάσαντα

Ἴσ]θμια ἄνδρας πένταθλον·

[Ἐλ]ευσίνια τὰ μεγάλα ἄνδρας πένταθλον·

[Ῥω]μαῖα τὰ τιθέμενα ὑπὸ τοῦ δάμου παῖδας

Ὀλυμπικοὺς στάδιον· Καισάρηα ἐν Μητροπόλει

[π]αῖδας στάδιον· Ῥωμαῖα τὰ τιθέμενα ὑπὸ τοῦ

δάμου παῖδας Ἴσθμικοὺς στάδιον, δίαυλον,

πένταθλον τᾷ αὐτᾷ ἀμέρᾳ· Ἑκατήσια ἐν

Στρατονικήα παῖδας Ἴσθμικοὺς πέν-

ταθλον· Θεογά[μ]ια ἐν Νύση παῖδας Ἴσθμι-

κοὺς πένταθλον· Κλάρια ἐν Κολοφῶνι

[παῖδ]ας [Ἴ]σθμικοὺς πένταθλον· Ἀρχηγέ-

[σια] ἐν Ἀλικαρνασσῶι παῖδας Ἴσθμικοὺς

[πέ]νταθλον· Ἑκατήσια ἐν Στρατονικήα

[ἀ]γενεῖους πένταθλον· Ἀρχηγέσια ἐν Ἀλι-

[κα]ρνασσῶι ἀγενεῖους πένταθλον· Ἐλευ-

[σίν]ια τὰ καὶ Καισάρηα ἄνδρας πέντα-

[θλον]· Καισάρηα τὰ τιθέμενα ὑπὸ τοῦ δάμου

[ᾗ]νδρας πένταθλον.

[Ἀπο]λλωνία ἐν Μύνδῳ πένταθλον·

[Ἀρχηγέσια ἐ]ν Ἀλικαρνασσῶι πένταθλον, ἐπιστατεῦντος

[— — — — —]ου τοῦ Πυθοδώρου.

Yazıt no.11: IG XIV, 747

ἀγαθῇ τύχῃ.

ἡ φιλοσέβαστος καὶ φιλορώμα[ιος Ἀλε]-

ξανδρέων περιπολιστικὴ εὐσεβή[ς σύνοδος]

ἐτίμησεν · Τ(ίτον) · Φλάουιον · Κυρ(είνα) · Ἀρχίβιον τὸν [...c.7...]

Ἀλεξανδρέα, ἀρχιερέα διὰ βίου τοῦ σύμπ[αντος ξυστοῦ],

παραδοξονίκη, νικήσαντα τὴν · σκ · ὀλυ[μπιάδα καὶ]

τὴν · σκα · ὀλυμπιάδα ἀνδρῶν παγκράτ[ιον καὶ ἐν]

Ῥώμῃ τὰ μεγάλα Καπετώλεια τὴν τρίτῃ[ν πενταετηρίδα]

ἀγενείων παγκράτιον στεφανωθέντα κα[ὶ τὴν τετάρτην]

ἀνδρῶν παγκράτιον νικήσαντα καὶ τὴν πέμπ[την ἀνδρῶν]

παγκράτιον στεφανωθέντα καὶ τὴν ἕκτην ὁ[μοίως ἀνδρῶν]

παγκράτιον στεφανωθέντα πρῶτον ἀνθρώπων[· τὰ ἐν .c.5.]

Ἡράκλεια ἐπινίκια Αὐτοκράτορος Νέρουα Τραιανοῦ Κ[αίσαρος Σεβαστοῦ]

Γερμανικοῦ Δακικοῦ στεφανωθέντα ἀνδρῶν παγκρά[τιον· Πύθια ἀγενείων]

παγκράτιον καὶ τῇ ἐξῆς πυθιάδι ἀνδρῶν πάλιν καὶ π[αγκράτιον καὶ τῇ]

ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Νέμεια π[αίδων παγκράτιον]

καὶ τρεῖς κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀν[θρώπων· ...c.9...]

ἀνδρῶν παγκράτιον· Ἄκτια ἀγενείων πάλιν<v> παγκράτ[ιον καὶ (num.) κατὰ]

τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Νέαν π[όλιν ἀγενείων]

παγκράτιον καὶ δις κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον· [...c.8... ἀγενεί]-

ων πάλιν παγκράτιον καὶ δις κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν πάλιν παγκρ[άτιον, καὶ τῇ ἐξῆς]

ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· τὰ ἐν Ἐφέσῳ Βαλβίλλεια [ἀνδρῶν πάλιν πυγ]-

μὴν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων καὶ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱερὸν πεν[ταετηρικὸν ἀγῶνα]
Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον καὶ τῇ ἐξῆς πενταετηρίδι ἀγεν[εῖων πάλιν καὶ πυγ]-
μὴν καὶ τῇ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον καὶ τῇ ἐξῆς ὁμοίως ἀνδ[ρῶν παγκράτιον]
πρῶτον ἀνθρώπων· Σμύρναν κοινὸν Ἀσίας ἀγενεῖων πάλιν παγκράτιον]
καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκ[τιακῶν παίδων]
παγκράτιον καὶ μετὰ μίαν πενταετηρίδα ἀνδρῶν πα[γκράτιον]
καὶ τῇ ἐξῆς ὁμοίως ἀνδρῶν παγκράτιον καὶ τῇ ἐξῆς — — —]
ἀνδρῶν πάλιν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· ἔχε[ι δὲ καὶ τὴν ἐξ]
Ἄργους ἀσπίδα καὶ ἄλλους πλείστους πενταετηρικ[οὺς ἀγῶνας]
παίδων, ἀγενεῖων, ἀνδρῶν πάλας καὶ παγκράτια.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar ve Kısaltmalar Listesi

- Andok. 4. (= Andokides, *Alkibiades'e Karşı*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Antiphon, Andocides. Minor Attic Orators, Volume I: Antiphon. Andocides , *Against Alcibiades*. (ss. 532-578). Trans.: K. J. Maidment. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1941 .
- Arr. Anab. (= Arrianus, *Anabasis*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Arrian, *Anabasis Alexandri*. Trans.: P. A. Brunt, vol. I-II. Cambridge - Massachusetts - London 1976-1983 (The Loeb Classical Library).
- Aristo. Meta. (= Aristoteles, *Metaphysics*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristoteles, *Metaphysics*. Trans.: H. Tredennick, Vol.1: Books 1-9. Cambridge – Massachusetts: Harvard University Press (The Loeb Classical Library), 1933.
- Euseb. Chron. (= Eusebios, *Chronicorum*)
Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Eusebi, *Chronicorum* (Liber Prior). Ed. A. Schoene. Berlin 1875.
The Chronicle of St. Jerome. Translated by R. Pearse. Ipswich 2005.
- Hdt. (= Herodotos, *Historiai*)
Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Herodotos, *The Persian Wars*. Trans.: A. D. Godley, vols. I-IV. Cambridge - Massachusetts - London 1920-2004 (The Loeb Classical Library).
Herodotos, *Tarih*. Çev.: M. Ökmen. İstanbul 2018.

Hes. *Theog.*

(= Hesiodos, *Theogonia*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: *Theogony*. With an English translation by M. L. West. Oxford 1966.

Hesiodos, *Theogonia* / *İşler ve Günler*. Çev.: S. Eyuboğlu-A. Erhat. İstanbul 2018.

Hom. *Hym.*

(= *hymni Homerici*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Hesiodos, *The Homeric Hymns and Homerica*. Ed.: H. G. Evelyn-White, Cambridge, Mass.-London 1914 (The Loeb Classical Library).

Hom. *Il.*

(= Homeros, *İlyada*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Homeros, *İlyada*. Çev.: A. Erhat – A. Kadir. İstanbul 2014.

Hom. *Od.*

(= Homeros, *Odysseia*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Homeros, *Odysseia*. Çev.: A. Erhat – A. Kadir. İstanbul 2014.

Ksen. *Anab.*

(= Ksenophon, *Anabasis*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Xenophon, *Anabasis*. Trans.: C. L. Brownson, vol. III. Cambridge, Mass.-London 2001 (The Loeb Classical Library).

Liv. *Perioch.*

(= Livius, *Ab Urbe Condita Librorum Periochae*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Livy, *From the Founding of the City*. Trans.: A. C. Schlesinger, vols. I-XIV. London - New York 1967 (The Loeb Classical Library).

Titus Livius, *Roma Tarihi: Şehrin Kuruluşundan*

İtibaren. Çev.: S. Şenbark. İstanbul 1992.

Paus.

(= Pausanias, *Periegesis tes Hellados*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Description of Greece*. Trans.: W. H. Jones – H. A. Ormerod – R. E. Wycherley, vols. I-V. New York 1918-2004 (The Loeb Classical Library).

Phil. Her.

(= Philostratus, *Heroicus*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Heroicus. Gymnasticus. Discourses 1 and 2*. Trans.: J. Rusten and J. König. Cambridge, Massachusetts and London 2014. (The Loeb Classical Library).

Phil. Gym.

(= Philostratus, *Gymnastica*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Heroicus, Gymnasticus. Discourses*. Trans.: J. Rusten and J. König. Cambridge, Massachusetts and London 2014. (The Loeb Classical Library).

Pind. Nem.

(= Pindaros, *Nemean*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Pindar. *Nemean Odes. Isthmian Odes. Fragments*. Trans.: W. H. Race, Cambridge, Mass.-London 1997 (The Loeb Classical Library).

Pindaros, *Bütün Zafer Şarkıları*. Çev.: E. Gören. İstanbul 2015.

Pind. Pyth.

(= Pindaros, *Pythian*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: *Pythian Odes*. Trans.: W. H. Race. Cambridge - Massachusetts - London 1997 (The Loeb Classical Library).

Pindaros, *Bütün Zafer Şarkıları*. Çev.: E. Gören. İstanbul 2015.

- Plat. *Leg.* (= Platon, *Leges*, [*νόμοι*])
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plato, *Laws*. Trans.: R. G. Burry, vol. I. Cambridge - Massachusetts - London 1961 (The Loeb Classical Library).
- Plat. *Phaedo* (= Platon, *Phaedo*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plato, *Euthyphro*, *Apology*, *Crito*, *Phaedo*, *Phaedrus*. Trans.: H. N. Fowler, vol. I. London – New York 1913 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Alc.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi – Alkibiades*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarkhos, *Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, vol. I-XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Alex.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi – Aleksandros*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarkhos, *Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, vol. I-XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Lyc.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi – Lykourgos*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarkhos, *Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, vol. I-XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Thes.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi – Theseus*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarkhos, *Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, vol. I-XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Polyb. (= Polybios, *Historiai*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Polybios, *The Histories*. Trans.: W. R. Paton, vol. II-III-VI. Cambridge -

Massachusetts - London 2010- 2012 (The Loeb Classical Library).

Kullanılan Metin ve Çeviri: Gaius Iulius Solinus, *Polyhistor*. Trans.: M. A. Agnant. Paris 1847.

Strab.

(= Strabon, *Geographika*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Strabon, *The Geography of Strabo*. Trans.: H. L. Jones, vol. I. London - New York 1917 (The Loeb Classical Library).

Strabon, *Geographika* (*Antik Anadolu Coğrafyası: XII-XIII-XIV*). Çev.: A. Pekman. İstanbul 2015.

Suet. Aug.

(= Suetonius, *Augustus*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Lives of the Caesars*. Edited and translated by J. C. Rolfe I-II. Cambridge, Mass.-London 2001 (The Loeb Classical Library).

Tert. Spect.

(= Tertullianus, *De Spectaculis*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: *The Shows, or De Spectaculis* (in The Writings of Quintus Septimus Florens Tertullianus). Edited and translated by S. Thelwall. Edinburgh: 1869 (T. & T. Clark).

De Spectaculis. Edited T. R. Glover. London, Cambridge, Massachusetts.: 1931 (William Heinemann Ltd.; Harvard University Press).

Thuk.

(= Thukydides)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Thucydides, *History of the Peloponnesian War*. Trans.: C. F. Smith, vol. I-III. Cambridge – Massachusetts 2003 (The Loeb Classical Library).

Thukydides, *Peloponnes Savaşı*. Çev.: T. Gökçol. İstanbul 1976.

Vell.

(= Velleius Paterculus, *Historia Romana*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*. With an English translation by F. Shipley. London 1924 (The Loeb Classical Library).

Verg.

(= Vergilius)

Aen. (= *Aeneis*)

Georg. (= *Georgica*)

Kullanılan Metinler ve Çeviriler: Virgil, *Eclogues, Georgics, Aenid, the Minor Poems*. With an English translation by H. Fairclough I-II. Cambridge, Mass.-London 1966-1967 (The Loeb Classical Library).

Vergilius, *Aeneas*. Çev.: İ. Z. Eyuboğlu. Ankara 1995.

Vergilius, *Aeneas*. Çev.: T. Uzel. İstanbul 2019.

Vergilius, *Georgica* (=Çiftçilik Sanatı). Çev.:Ç. Dürüşken. İstanbul 2015.

MODERN KAYNAKLAR

Adams, W. L. (2007). The Games of Alexander the Great. W. T. Heckel, T. Lawrence and P. Wheatly (Eds.) *Alexander's Empire: Formulation to Decay* (ss. 125-138). Claremont: Regina Books.

Adams, W. L. (2014). Sport, Spectacle, and Society in Ancient Macedonia. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 332-345). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Albanidis, E. (1998). Athletics in Thrace during the Hellenistic and Roman Periods. *The International Journal of the History of Sport*, 15:1, 163-172. DOI: 10.1080/09523369808714017

Alocock, S. E., Cherry, J. F. and Elsner, J. (Eds.). (2001). *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*. New York: Oxford University Press.

Altın, R. (2015). *Yazıtlar Işığında Pisidia Bölgesi Agonları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Aneziri, S. (2007). World travellers: the associations of Artists of Dionysus. R. Hunter, and I. Rutherford (Eds.). *Wandering Poets in Ancient Greek Culture: Travel, Locality and Pan-Hellenism* (ss. 217-236). Cambridge: Cambridge University Press.

Antonaccio, C. M. (2007). Elite Mobility in the West. S. Hornblower and C. Morgan (Eds.). *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals: From Archaic Greece to the Roman Empire* (ss. 265-285). Oxford: Oxford University Press.

Antonaccio, C. M. (2014). Sport and Society in the Greek West. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 192-207). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Argyriou, A. (2016). Victories and Virtues: The Epigraphic Evidence for Hellenistic Athletes as Models of Aretē. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 153-178). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Avramidou, A. (2009). The Phersu Game Revisited. *Etruscan Studies: Journal of the Etruscan Foundation* (12), 73-86.

Bachvarova, M. R. (2016). *From Hittite to Homer: The Anatolian Background of Ancient Greek Epic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bennett, C. (2005). Arsinoe and Berenice at the Olympics. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. Bd. 154, 91-96.

Bevagna, G. (2014). Etruscan sport. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 395-411). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Bispham, E., Harrison, T., and Sparkes, B. A. (Eds.). (2006). *The Edinburgh Companion to Ancient Greece and Rome*. Edinburgh : Edinburgh University Press.

Bowersock, G. W. (1965). *Augustus and the Greek World*. Oxford: Oxford University Press.

Brunet, S. A. (1998). *Greek Athletes in the Roman World: The Evidence From Ephesos*. (Yayınlanmamış doktora Tezi). The University of Texas, Austin.

Brunet, S. A. (2003). Olympic Hopefuls from Ephesos. *Journal of Sport History*, Vol. 30, No. 2, 219-235.

Bunson, M. R. (2002). *Encyclopedia of Ancient Egypt, Revised Edition*. New York: Facts On File, Inc.

Carter, C. (1988). Athletic Contests in Hittite Religious Festivals. . *Journal of Near Eastern Studies*, 47(3), 185-187.

Casson, L. (1994). *Travel in the Ancient World*. London: The John Hopkins University Press.

Cazzadori, L. (2016). Callimachus on Agones and Athletes. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 43-71). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Chambers, R. R. (1980). *Greek Athletics and the Jews. 165 B.C.-A.D. 70*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Miami University, Oxford, Ohio.

Chanotis, A. (1995). Sich selbst feiern? Städtische Feste des Hellenismus im Spannungsfeld von Religion und Politik. Zanker, P., Wörle, M. (Eds). *Stadt und Bürgerbild im Hellenismus. München* (ss. 147-172). Munich: Beck.

Chanotis, A. (2005). *War in The Hellenistic World: A Social and Cultural History*. Oxford: Blackwell.

Chanotis, A. (2011a). Exemplary Discussion of a selection of festivals. *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum (ThesCRA) VII*, 160-172. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum.

Chanotis, A. (2011b). Greek Festivals and Contests: Definition and General Characteristics. *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum (ThesCRA) VII*, 1-43. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum.

Christesen, P. (2005). Imagining Olympia: Hippias of Elis and the First Olympic Victor List. J. Aubert and Z. Várhelyi (Eds.). *A Tall Order. Writing the Social History of the Ancient World. Essays in Honor of William V. Harris* (ss. 319-356). Leipzig: K. G. Saur München.

Christesen, P., and Martirosova-Torlone, Z. The Olympic Victor List of Eusebius: Background, Text, and Translation. *Traditio*, Vol. 61, 31-93.

Christesen, P. (2007a). *Olympic Victors List and Ancient Greek History*. New York: Cambridge University Press.

Christesen, P. (2007b). The Transformation of Athletics in Sixth-Century Greece. G. P. Schaus and S. R. Wenn (Eds.). *Onward to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*. (ss. 59-68). Waterloo, Ont: Wilfrid Laurier University Press.

Christesen, P. (2012). Athletics and Social Order in Sparta in the Classical Period. *Classical Antiquity*. Vol. 31, No. 2, 193-255.

Christesen, P. (2014). Sport and Society in Sparta. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 146-158). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Christesen, P. (2018). Sparta and Athletics. A. Powell (Ed.). *A Companion to Sparta* (ss. 543-564). West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Christesen, P., and Kyle, D. G. (Eds.). (2014). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. West Sussex : John Wiley & Sons, Inc.

Christesen, P., and Martirosova-Torlone, Z. (2006). The Olympic Victor List of Eusebius: Background, Text, and Translation. *Traditio*, Vol. 61, 31-93.

Crowther, N. B. (1996). Athlete and State: Qualifying for the Olympic Games in Ancient Greece. *Journal of Sport History* Vol. 23, No.1, 34-43.

Crowther, N. B. (2007a). *Sport in Ancient Times*. London: Praeger Publishers.

Crowther, N. B. (2007b). The Ancient Olympic Games through the Centuries. G. P. Schaus and S. R. Wenn (Eds.). *Onward to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*. (ss. 3-13). Waterloo, Ont: Wilfrid Laurier University Press.

Çelgin, G. (2010). *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çokbankir, N. (2010). *Yazıtlar Işığında roma İmparatorluk Çağı Küçük Asya Agonları ve Sporcuları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Çokbankir, N. (2011). Pamphylia, Lykia, Kilikia, ve Pisidia'da Epigrafik Verilerle Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı. *Olba*, 19, 323-329.

Decker, W. (1992). *Sports and Games of Ancient Egypt*. (A. Guttmann, Trans.). New Heaven: Yale University Press.

Decker, W. (2017). Some Aspects of Sport in Ritual and Religion in Ancient Egypt. *Deporte, Espectaculo y Religion en la Antigüedad*, 11-20. doi: 10.20318/arys.2017.3839

Dickie, M. W. (1983). Phaeacian Athletes. F. Cairns (Ed.) *Papers of the Liverpool Latin Seminar, 4th Volume* (ss. 237-276). Liverpool (1984): Francis Cairns.

Dillon, M. (1997). *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*. New York: Routledge.

Dombrowski, D. A. (2009). *Contemporary Athletics & Ancient Greek Ideals*. Chicago, Boston: The University of Chicago Press.

Eco, U. (2017). *Antik Yunan*. (L. T. Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa.

Fauconnier, B. (2016). Athletes and Artists in an Expanding World. The Development of Ecumenical Associations of Competitors in the First Century BC. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 73-93). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Fauconnier, B. (2018). *Ecumenical Synods: the Associations of Athletes and Artists in Roman Empire*. Amsterdam,: Universiteit van Amsterdam.

Franchi, E. (2016). Sport and War in Hellenistic Sparta. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 95-112). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Freeman, C. (2014). *Egypt, Greece, and Rome. The Civilizations of Ancient Mediterranean (3. Edition)*. Oxford: Oxford University Press.

Gardner, E. A. (1885). Inscriptions from Cos, &c. *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 6, 248-260.

Gardiner, E. N. (1910). *Greek Athletic Sports and Festivals*. London : Macmillan and Co.

Gardiner, E. N. (1930). *Athletics of the Ancient World*. Oxford: Ares Publisher INC.

Georgakopoulos, K. (2012). A Note on a Hittite Bull-Leaping Scene and Its Minoan Perspectives,. N. C. Stampolidis, A. Kanta, and A. Giannikouri (Eds.). *Athanasia, The Earthly, Celestial and the Underworld in the Mediterranean from the Late Bronze Age and the Early Iron Age* (ss. 111-114). Hērakleio: Panepistēmio Krētēs, Eidikos Logariasmos.

Gibbon, E. (1790). *The History of the decline and Fall of the Roman Empire*. (A. Baltacıgil, Çev.) London: Printed for A Strahan.

Golden, M. (1998). *Sport and Society in Ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Golden, M. (2004). *Sport in the Ancient World from A to Z*. London: Routledge.
- Golden, M. (2008). *Greek Sport and Social Status*. Austin: University of Texas Press.
- Graf, F. (2015). *Roman Festivals in the Greek East. From the Early Empire to the Middle Byzantine Era*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grijalvo, E. M., Cortes Copete, J. M., and Gomez, F. L. (Eds.). (2017). *Empire and Religion. Religious Change in Greek Cities under Roman Rule*. Leiden, Boston: Brill.
- Gutzwiller, K. (Ed.). (2005). *The New Posidippus: A Hellenistic Poetry Book*. Oxford: Oxford University Press.
- Habicht, C. (1992). Athens and the Ptolemies. *Classical Antiquity*, Vol. 11, No. 1 (Apr., 1992), 68-90.
- Hitchner, R. B. (2008). Globalization Avant la Lettre: Globalization and the History of the Roman Empire. *New Global Studies Vol. 2*(2), 248-260. doi: 10.2202/1940-0004.1034
- Hodkinson, S. (2000). *Property and Wealth in Classical Sparta*. London: Classical Press of Wales.
- Hornblower, S., and Morgan, C. (Eds.). (2007). *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals From Archaic Greece to the Roman Empire*. Oxford: Oxford University Press.
- Kainz, L. (2016). "We are the Best, We are the One, and We are Greek!" Reflection on the Ptolemies' Participation in the agones. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 331-353). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Kallet-Marx, R. M. (1995). *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.* Berkeley: University of California Press.
- Klein, J. (1981). The Royal Hymns of Shulgi King of Ur: Man's Quest for Immortal Fame. *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. 71, No.7, 1-48.
- Koehl, R. B. (2006). *Aegean Bronze Age Rhyta*. Philadelphia: INSTAP Academic Press.
- Koursi, M. (Ed.). (2003). *The Olympic Games in Ancient Greece: Ancient Olympia and the Olympic Games*. Athens: Ekdotike Hellados S.A.
- König, J. (2009). Games and Festivals. G. R. Boys-Stones, B. Graziosi, and P. Vasunia (Eds.). *Oxford Handbook of Hellenic Studies* (ss. 378-390). Oxford: Oxford University Press.
- Kyle, D. G. (1990). Winning and Watching th Greek Pentathlon. *Journal of Sport History*, Vol. 17, No.3 Winter, 291-305.
- Kyle, D. G. (1992). The Panathenaic Games: Sacred and Civic Athletics. J. Neils (Ed.). *Goddess and Polis: the Panathenaic Festival in Ancient Athens*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kyle, D. G. (1993). *Athletics in Ancient Athens*. 2. Ed. Leiden: E. J. Brill.

Kyle, D. G. (2014a). Greek Athletic Competitions. The Ancient Olympics and More. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 21-35). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Kyle, D. G. (2014b). Sport, Society, and Politics in Athens. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 159-175). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Kyle, D. G. (2015). *Sport and Spectacle in the Ancient World* (2nd ed.). West Sussex: Wiley Blackwell.

Lamont, D. A. (1995). Running Phenomena in Ancient Sumer. *Journal of Sport History* 22, No. 3, 207-215.

Lebessi, A., Muhly P., and Papassavas, G. (2004). The Runners Ring, Aminoan Athlete's Dedication at the Syme Sanctuary, Crete. *Athenische Mitteilungen*, 119, 1-31.

Lemos, I. S., (2006). The 'Dark Age' of Greece. E. Bispham, T. Harrison, and B. A. Sparkes (Eds.). *The Edinburgh Companion to Ancient Greece and Rome*. (ss. 87-91). Edinburgh : Edinburgh University Press.

Lippolis, E. (2004). The Cultural Framework of the Polis and Sport in the Greek West. N.C. Stampolidis, and Y. Tassoulas, (Eds.). *Magna Graecia: Athletics and the Olympic Spirit on the Periphery of the Hellenic World*. (ss. 39-53). Athens: Museum of Cycladic Art.

Malkin, I. (2013). *A Small Greek World. Networks in the Ancient Mediterranean*. Oxford: Oxford University Press.

MacLean, R. (2014). People on the Margins of Roman Spectacle. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 276-286). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Mann, C. (2014a). People on the Fringes of Greek Sport. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 276-286). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Mann, C. (2014b). Greek Sport and Roman Identity. T. F. Scanlon (Ed.). *Sport in the Greek and Roman Worlds. Volume 2: Greek Athletic Identities and Roman Sports and Spectacle* (ss. 151-181). New York: Oxford University Press.

Mann, C. (2018). Cash and Crowns: A Network Approach to Greek Athletic Prizes. Canevaro, M., Erskine, A., Gray, B., Ober, J. (Eds.) *Ancient Greek History and Contemporary Social Science* (ss. 293-312). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Mann, C., Remijsen, S., and Scharff, S. (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

- Mansel, A. M. (1947). *Ege ve Yunan Tarihi (10. Baskı, 2014)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- McClelland, J. (2007). *Body and Mind. Sport in Europe from the Roman Empire to the Renaissance*. Oxon: Routledge.
- Miller, P. (2014). *Athletes in Song and Stone: Victory and Identity in Epinician and Epigram* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). The University of Western Ontario, Ontario.
- Miller, S. G. (2004a). *Arete: Greek Sport from Ancient Sources*. London: University of California Press, Ltd.
- Miller, S. G. (2004b). *Ancient Greek Athletics*. Nev Haven: Yale University Press.
- Mitchell, S. (1990). Festivals, Games, and Civic Life in Asia Minor. *Journal of Roman Studies*, 80 (ss. 183-193)
- Mitchell, S. (1995). *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor*. Oxford: Oxford University Press.
- Neils, J. (Ed.). (1992). *Goddess and Polis: the Panathenaic Festival in Ancient Athens*. New Jersey: Princeton University Press.
- Neils, J. (2004). Replicating Tradition: The First Celebrations of Greater Panathenaia. O. Palagia, and A. Spetsieri-Choremi (Eds.) *The Panathenaic Games: Proceedings of an International Conference held at the University of Athens, May 11-12, 2004*. (ss. 41-51). Athens: Oxbow Books.
- Neils, J., Schultz, P. (2012). Erechtheus and the Apobates Race on the Parthenon Frieze (North XI-XII). *American Journal of Archaeology*, 116 (ss. 195-207)
- Neils, J. (2014). Picturing Victory: Representations of Sport in Greek Art. P. Christesen and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 81-97). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.
- Nerwinski, L. A. (1984). *The Foundation Date of the Panhellenic Ptolemaea and Related Problems in Early Ptolemaic Chronology*. Ann Arbor, Michigan: University Microfilms International.
- Newby, Z. (2005). *Greek Athletics in the Roman World*. Oxford: Oxford University Press.
- Nicholson, N. J. (2011). *Aristocracy and Athletics in Archaic and Classical Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nielsen, T. H. (2007). *Olympia and the Classical Hellenic City-State Culture*. Copenhagen: Royal Danish Academy.

Nielsen, T. H. (2016). Reflection on the Number of Athletic Festivals in Pre-hellenistic Greece. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 31-41). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Osborne, R. G. (1993). Competitive Festivals and the Polis. A. H. Sommerstein (Ed.). *Tragedy, Comedy and the Polis: Papers from the Greek Drama Conference, Nottingham, 18-20 July 1990* (s. 21-38). Bari: Levante Editori.

Osborne, R. (2006). Archaic and Classical Greece. E. Bispham, T. Harrison, and B. A. Sparkes (Eds.). *The Edinburgh Companion to Ancient Greece and Rome*. (ss. 92-97). Edinburgh : Edinburgh University Press.

Papakonstantinou, Z. (2019). *Sport and Identity in Ancient Greece*. New York: Routledge.

Papakonstantinou, Z. (Ed.). (2010). *Sport in the Cultures of the Ancient World. New Perspectives*. New York: Routledge.

Papakonstatinou, Z. (2014). Ancient Critics of Greek Sport. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 320-331). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Papakonstatinou, Z. (2018). Athletics, Memory and Community in Hellenistic and Roman Messene. *Bulletin of the Institute for Classical Studies* 1 (2018), 64-78 (ss. 64-78).

Papakonstantinou, Z. (2016). The Hellenistic Agonothesia: Finances, Ideology, Identities. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 95-112). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Parker, R. (2004). New 'Panhellenic' Festivals in Hellenistic Greece. R. Schlesier, and U. Zellman (Eds.). *Mobility and Travel in the Mediterranean from Antiquity to the Middle Ages* (ss. 9-22). Münster: LIT.

Perrottet, T. (2002). *Route 66 A.D. On the Trail of Ancient Roman Tourists*. New York : Random House.

Perrottet, T. (2004). *The Naked Olympics*. New York: Random House.

Perry, J. S. (2007). 'An Olympic Victory Must Not Be Bought': Oath-taking, Cheating and Women in Greek Athletics. A. H. Sommerstein, and J. Fletcher (Eds.). *Horkos: The Oath in Greek Society* (ss. 81-88, 238-240). Exeter: Bristol Phoenix Press.

Perry, T. J. (2014). Sport in the early Iron Age and Homeric Epic. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 53-67). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Pleket, H. W. (1973). Some Aspects of the History of the Athletic Guilds. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 10, 197-117.

Pleket, H. W. (1975). Inscriptions as Evidence for Greek Sport. *Stadion* 1, 49-89. Tekrar basım J. König (Ed.). (2010) *Greek Athletics* (ss. 145-174). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Pleket, H. W. (2012). An Agonistic Inscription from Sardis. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 181, 102-107.

Pleket, H. W. (2014a). Inscriptions as Evidence for Greek Sport. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 98-111). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Pleket, H. W. (2014b). Sport in Hellenistic and Roman Asia Minor. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 364-375). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Poliakoff, M. B. (1987). *Combat Sports in the Ancient World*. New Heaven and London: Yale University Press.

Pope, S., Nauright, J. (Eds.). (2010). *Routledge Companion to Sports History*. London: Routledge.

Potter, D. (2012). *The Victor's Crown. A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*. Oxford: Oxford University Press.

Price, S. R. F. (1984). *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pritchard, D. M. (2010). Sport, War and Democracy in Classical Athens. Z. Papakonstantinou (Eds.). *Sport in the Cultures of the Ancient World*. (ss. 64-97). New York: Routledge.

Quinlan, S. B. (2009). *The Iliad, the Athlete and the Ancient Greek Polis A Descriptive Study of Homer's Iliad as Hero Myth* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Ottawa Faculty of Arts, Ottawa.

Reed, N. B. (1998). *More Than Just a Game: The Military Nature of Greek Athletic Contests*. Chicago, IL: Ares.

Reid, H. L. (2016). Philostratus's "Gymnasticus": The Ethics of an Athletic Aesthetic. *Memoirs of the American Academy in Rome* Vol. 61, 77-90.

Remijsen, S. (2009). Challenged by Egyptians: Greek Sport in the Third Century BC. *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 26, No. 2, 246–271.

Remijsen, S. (2011). The So-Called “Crown-Games”: Terminology and Historical Context of the Ancient Categories for Agones. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 177, 97-109.

Remijsen, S. (2014). Greek Sport in Egypt: Status Symbol and Lifestyle. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 349-363). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Remijsen, S. (2015). *The End of Greek Athletics in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rice, E. E. (1983). *The Grand Procession of Ptolemy Philadelphus*. Oxford: Oxford University Press.

Rigsby, K. J. (1996). *Asyilia: Territorial Inviolability in the Hellenistic World*. Los Angeles: University of California Press.

Robert, L. (1949). *Hellenica. Recueil d'épigraphie de Numismatique et d'Antiquités Grecques Vol. VII*. Paris.

Robert, L., Robert, J. (1989). *Claros I. Décrets Hellénistiques*. Ed. Recherche sur les Civilisations.

Romano, D. G. (2014). Athletic Festivals in the Northern Peloponnese and central Greece. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to the Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (ss. 176-191). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Romero, F. G. (2013). Sports Tourism in Ancient Greece. *Journal of Tourism History*. Vol. 5. No. 2, 146-160.

Roos, P. (1985). Alexander I in Olympia. *Eranos* 83, 162-168.

Rutherford, I. (2014). *State Pilgrims and Sacred Observers in Ancient Greece. A Study of Theōriā and Theōroi*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rutter, J. (2014). Sport in the Aegean Bronze Age. P. Christesen, and D. G. Kyle (Eds.). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity* (s. 43-46). Oxford: John Wiley & Sons, Inc.

Salzman, M. R. And Sweeney, M. A. (Eds.) (2013). *The Cambridge History of Religions in the Ancient World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sansom, S. (2016). Contests and clothing in Four Agonistic Papyri from Hellenistic Egypt. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). (2016). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 247-262). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Scanlon, T. (2010). Contesting Ancient Mediterranean Sport. Z. Papakonstantinou (Ed.). *Sport in the Cultures of the Ancient World* (ss. 1-12). Oxon: Routledge.

Scanlon, T. F. (1999). Women, Bull Sports, Cults and Initiation. *Nikephoros. Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum* 1999, 33-70.

Schlesier, R., and Zellman, U. (Eds.) (2004). *Mobility and Travel in the Mediterranean from Antiquity to the Middle Ages*. Münster: LIT.

Scott, M. (2014). *Delphi. A History of the Center of the Ancient World*. Princeton ve Oxford: Princeton University Press.

Secci, R. (2017). Was There a Sporting Culture in the Phoenician and Punic World? *Albahri, entre Oriente y Occidente. Revista independiente de estudios históricos*, 2017 (3), 5-22.

Shaw, I. (2000). *The Oxford History of Ancient Egypt*. Oxford: Oxford University Press.

Shear, J. L. (2004). Royal Athenians: the Ptolemies and Attalids at the Panathenaia. O. Palagia, and A. Spetsieri-Choremi (Eds.) *The Panathenaic Games: Proceedings of an International Conference held at the University of Athens, May 11-12, 2004*. (ss. 41-51). Athens: Oxbow Books.

Shear, J. L. (2012). Hadrian, The Panathenaia, and the Athenian Calendar. O. Palagia, and A. Spetsieri-Choremi (Eds.) *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 180, 159–172.

Sinn, U. (2000). *Olympia: Cult, Sport and Ancient Festival* (T. Thornton, Trans.). Princeton N. J.: Markus Wiener.

Sipahi, T. (2001). New Evidence From Anatolia Regarding Bull Leaping Scenes in the Art of the Aegean and the Near East. *Anatolica*, 107-125.

Sipahi, T. (2005). Hüseyindede'den Hitit Tasvir Sanatı İçin Yeni Bir Sahne. A. Süel (Ed.). *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri 02-08 Eylül 2002* (ss. 661-678). Çorum.

Sjöberg, A. W. (1985). Trials of Strength. *Expedition Magazine* 27.2, 7-9.

Slater, W. and Summa, D. 2006. Crowns at Magnesia. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*. 46, 275-299.

Sosin, J. D. 2009. Magnesian Inviolability. *Transactions of the American Philological Association*. 139, 369–410.

Stampolidis, N. C., and Tassoulas, Y. (Eds.) (2004). *Magna Graecia: Athletic and the Olympic Spirit on the Periphery of the Hellenic World*. Athens: Museum of Cycladic Art.

Strasser, Y. (2003). La carrière du pancratiaste Markos Aurélios Dèmostratos Damas. *Bulletin de Correspondance Hellénique* 127.1, 251-299.

Stuttard, D. (2012). *Power Games. Ritual and Rivalry at the Ancient Greek Olympics*. London: The British Museum Press.

Sweet, W. E. (1987). *Sport and Recreation in Ancient Greece*. New York: Oxford University Press.

Taracha, P. (2002). Bull-leaping on a Hittite vase. New light on Anatolian and Minoan Religion. *Archeologia (Warszawa)* 53, 7-20.

Thomas, R. (2007). Fame, Memorial, and Choral Poetry: The Origins of Epinikian Poetry-an Historical Study. S. Hornblower and C. Morgan (Eds.). *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals: From Archaic Greece to the Roman Empire* (ss. 141-166). Oxford: Oxford University Press.

Thullier, J. P. (2013). Etruscan Spectacles: Theater and Sport. J. M. Turfa (Eds.). *The Etruscan World* (ss. 831-840). New York: Routledge.

Tomay, B. ve Değirmencioğlu, H. (2017). Antik Çağda Anadolu'da Spor Turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(2), 9-21.

Turfa, J. M. (2013). *The Etruscan World*. New York: Routledge.

Üreten, H. (2003). Hellenistik Dönem'de Pergamon'da Görev Yapmış Olan Gymnasiarkhos'ların Onurlandırılmaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Vol.43* (2), 175-186.

Vacin, L. (2011). *Şulgi Of Ur: Life, Deeds, Ideology and Legacy of a Mesopotamian Ruler as Reflected Primarily in Literary Texts* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). The University of London School of Oriental and African Studies, London.

Valavanis, P. (2004). *Games and Sanctuaries in Ancient Greece: Olympia, Delphi, Isthmia, Nemea, Athens*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.

Van Bremen, R. (2007). The Entire House is Full of Crowns: Hellenistic Agones and the Commemoration of Victory. S. Hornblower and C. Morgan (Eds.). *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals: From Archaic Greece to the Roman Empire* (ss. 345-375). Oxford: Oxford University Press.

Van Nijf, O. M. (2010). Athletics, Festivals and Greek Identity in the Roman East. J. König (Ed.). *Greek Athletics*. (ss. 176-200). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Van Nijf, O. M. (2012). Athletes, Artists and Citizens in the Imperial Greek City. A. Heller, A. V. Pont (Eds.). *Patrie d'origine et patries électives: les citoyennetés multiples dans le monde grec d'époque romaine* (ss. 175-194). Bordeaux: Ausonius Éditions.

Van Nijf, O. M. (2013). Ceremonies, Athletics and the City: Some Remarks on the Social Imaginary of the Greek City of the Hellenistic Period. E. Stavrianopoulou (Eds.). *Shifting Social Imagines in the Hellenistic Period. Narrations, Practises, and Images* (ss. 311-338). Leiden: Brill.

Van Nijf, O. M., and Williamson, C. G. (2016). Connecting the Greeks: Festival Network in the Hellenistic World. C. Mann, S. Remijsen, and S. Scharff (Eds.). *Athletics in the Hellenistic World* (ss. 43-71). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Van Nijf, O. M., and van Dijk, S. (2020). Experiencing Roman Power at Greek Contests. Romaia in the Greek Festival Network. K. Berthelot (Ed.). *Reconsidering Roman power: Roman, Greek, Jewish and Christian perceptions and reactions*. Roma: Publications de l'École française de Rome.

Vermaak, P. S. (1993). Sulgi as Sportsman in the Sumerian Self-Laudatory Royal Hymns. *Nikephoros* 6, 7-22.

Yanko, A. (2015). Phersu Game: pro Et Contra [in English]. *Journal of Ancient History and Archaeology*. 2(1), 7-11.

Young, D. C. (2004). *A Brief History of the Olympic Games*. Oxford: Blackwell Publishing.

Younger, J. G. (1976). Representations of Aegean Bull-Leaping. *American Journal of Archaeology*, Vol. 80, No.2, (Spring 1976), 125-137.

Younger, J. G. (1995). Bronze Age Representations of Aegean Bull-Games, III. R. Laffineur W. Niemer (Eds.). *Politeia, society and state in the Aegean Bronze Age : proceedings of the 5th International Aegean Conference/5e Rencontre égéenne internationale, University of Heidelberg, Archäologisches Institut, 10-13 April, 1994*, (ss. 507-545). Bruxelles : Université de Liège, Histoire de l'art et archéologie de la Grèce antique.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	DEMİRÖZ, Yaşar İsmet
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi	
Medeni Hali	
Telefon	
E-posta	

Eğitim Derecesi	Okul / Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Maltepe Askeri Lisesi	2008
Lisans	Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği	2014
Önlisans	Süleyman Demirel Üniversitesi Turizm Rehberliği	2017

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
Profesyonel Turist Rehberliği ve Turizm Operasyonu, 7 Yıl	Eon Turizm Tic. Ltd. Şti. (Eon Tours)	Operasyon Müdürü Profesyonel Turist Rehberi

Yabancı Dil	İngilizce: Çok iyi Fince: Orta
-------------	-----------------------------------